

EESTI KOOL

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 5

Mai 1939

V aasta

SISU:

- A. Kurvits:** Kutse III Soome-Eesti koolikongressile. Eeldusi ja aluseid ühiskondliku ja rahvusliku kasvatuse süvendamiseks.
- F. Roose:** Kutsevaliku lähtekohti ja kooli osa kutsevalikul.
- J. Talts:** Püüdkem vältida õnnetusi õpilastega!
- A. Mitt:** Piksekaitse ja selle korraldus.
- Ene Liivand:** Õpilaste lugemishuvi suunamisest.
- A. Aret:** Õpilaste suvisest lektüürist.
- A. Kivisikk:** Kirjandeist algkoolis.
- N. Ress:** Eesti keele õpetamisest Petserrimaal.
- Ida Ollik:** Tööalgmeid kodutütarde organisatsioones.
Kohamuistendite kogumise võistluste tulemustest.
- J. Fazekas:** Ungari algkooli korraldusest.
Kodumajanduse Instituut.
- G. Kuldvere:** Katseid elektri alalt Leclanché elementidega.
- J. Silvet:** V. Viherväli ja E. Gepesoo — Inglise-eesti sõnaraamat.
- A. Velmet:** AKÜ Lastekoori laulud nr. 1—24.
- J. Talts:** J. Käis — Elav looduslugu
Mitmesugust.

TALLINN

HARIDUSMINISTEERIUMI VÄLJAANNE

A. Tšehhov

Valik novelle

Tõlk. F. Tuglas. „Maailmakirjandus“ nr. 2, 1939. Hind 4 kr.,
köites 4 kr. 50 s. ja 5 kr. 25 s.

Raamat sisaldab umbes kümnendiku kogu Tšehhovi jutustavast proosast, arvult 35 novelli. Neist 32 pakuvad paremiku autori humorigraafilikest paladest. „Neis novellides on haigluseni ärkava väljenduse leidnud sajandi viimase veerandi Venemaa vaimne ja füüsiline õhupuudus, protest valitsevate kihtide omavoli, moraalse lohakuse ja tahtejõuetuse vastu ning peagu sõnatu kaastundeavaldus kõigile koormatuile ja solvatuile“, märgib tõlkija järeloas. Üldinimlikule koomikale ülemuse ees lõmitavast ametnikust, rahaahnest kosi-lasest, lärmakast sõdurist, talumatust naisest jne. lisanduvad vene elu iseloomulikud jooned ja situatsioonid, mis teevad Tšehhovi loominguga nii ainulaadseks, et sellega tutvumine pakub rikkalikke elamusi.

Veerand kogu inimkonnast saab aru inglise keelest.

Kuidas on lugu Teiega? Kas ka Teie ei vaja

J. Silveti „Inglise-eesti sõnaraamat“,

mille abil on võimalik lugeda ingliskeelseid raamatuid ja sel teel kergesti ja huvitaval kujul õppida keelt?

Seda sõnaraamatut saab veel tellida 7-kroonise hinnaalandusega kuni 1. juunini k. a., mis ajani ta maksab: 1) 15 kr. kohe-maksetavas rahas; 2) 18 kr. osade viisi makstes (tellimise and-misel 1. juunini tuleb tasuda 4 kr. ja iga vihu kättesaamiseks 2 kr.). Esimene vihk on ilmunud ja saadaval, teine ilmub peatselt. Kõi-dete tellimishind: 4 kr. kõva poolnahkköide ja 6 kr. 50 s. pehme täisnahkköide.

Tellimisi võtavad vastu kõik raamatukauplused, Seltsi usaldus-mehed ja

Eesti Kirjanduse Selts

Aia 19, Tartu, telef. 6-01, posti jooksev arve 20-36.

Ar 939P
Eesti

Kõik rakendusraamatud ja kaustad

saadaval, mis kinnitatud Haridusministeeriumi poolt ja vastavad kehtivaile seadusile ning määrustele. Valmistatud heast paberist ja vastupidavas köites.

Algkooli lõputunnistused ühes ära kirjadega, ekskursioonide plankette, õpilaste raudtee-hinnaalanduse kaarte jne. Kirjandust kodumaa tundmaõppimiseks ja matkakaarte.

Headele õpilastele kinkige kooli lõpetamisel raamatuid. Kõik Eestis ilmuv kirjandus saadaval. Noortele meeldib eriti meie punase kaaneline sari „**Minu Raamat**“, mis koostatud maailma-kuulsaid teostest.

Raamatu, kirjutusmaterjali ja paberikaupade suurlaod Tallinnas

K.-Ü. RAHVA ÜLIKOO L

Harju 48, tel. 444-39, 444-37. Pärnu mnt. 10, tel. 446-67, 446-66

PÄRNU pakub kosutust ja puhkust kõigile

Puhas liivarand ja soe merevesi

Rannapark paradiisiks lastele

Sümfooniaorkestrid iga päev

Laialdased sportimise võimalused

Mitmesugused lõbustused

Mudaravi, söehappe- ja mereveevannid, hüdroterapeutiline ravi, massaaž

Esmajärgulised hotellid ja pansionid, mugavad erakorterid

Lähemalt **Supelinspektorilt**, Pärnus.

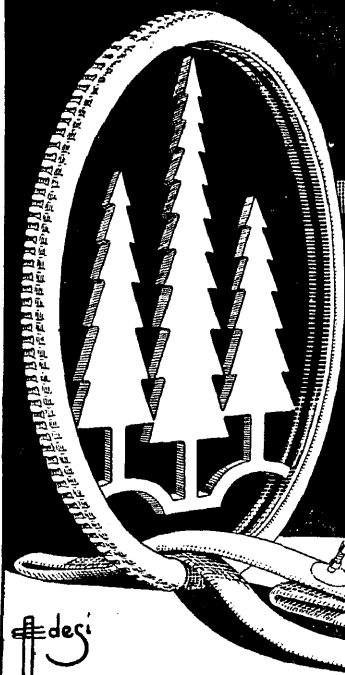
Riigi Trükikojas

on saadaval:

„Eesti rahvahariduse ja kultuuriala korraldus“. A. Kurvits. Hind Kr. 5.—. Algkooli, keskkooli, gümnaasiumi õppekavad. Hind Kr. 0.75. Õpilastunnistused raudteel 50% hinnaalanduse saamiseks. Õpetajate teenistuskirja lehed. Eesti maanteede seinakaardid mõõt 1:300.000. Hind Kr. 4.—. Eesti maanteede kaardid raamatuna mõõt 1:300.000. Hind Kr. 6.—.

JALGRATTA
sise- ja väliskummid

PÕHJALA

desi

Kirjastus-osaihingu „KULTUURKOONDIS“

Kunstiraamatute seerias ilmus:

Alfred Vaga

ANTS LAIKMAA

**Hind
kr. 4.30.**

Sisaldab 32 pildistust kriittahvliitel, 8 sügavtrüki-
pildistust, ühe reproduktsiooni neljavärvitrükis ja
vinjettidena mõned sullejoonistused. Tekstiosa 52 lk.

Kunstiraamatute seerias varem ilmunud:

Alfred Vaga: *Aleksander Uurits*. Hind kr. 3.80.
R. Kangro-Pool: *Eduard Viiralt*. Hind kr. 3.80.

Kunstiraamatute seerias ilmuvad veel:

lühimonograafiad *Kr. Raula, A. Vabbe ja V. Melliku üle*.

Seeria ettetellimishind:

Korraga makstes kr. 17.50. Osade viisi makstes kr. 18.—
Sellest tuleb tasuda tellimise andmisel kr. 3.— ja
iga raamatu kättesaamisel kr. 2.50.

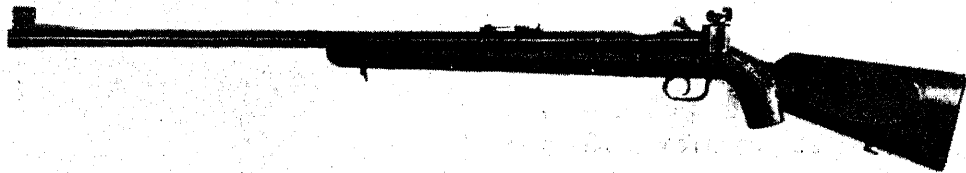
Kirj. O-ü. KULTUURKOONDIS

Tallinn, Pärnu 10—8. Telef. 411-35. Posti jooksev arve nr. 785.

Käesoleva aasta maikuu lõpus valmivad Arsenalis

kal. 0,22 SPORTPÜSSID

ühes dioptersihikuga ja rõngas-tulpkirbuga, hinnaga kr. 100.— tükk.

Lähemaid andmeid püsside kohta saab Arsenalist (Tehnikajaos-
konnast) Suur-Karjamaa tänav 1, telefonid 63 ja 65 (Arsenali
keskjaamast 416-86), või Kaitseliitlaste Tarvetelaost, Kaarli tän. 8,
Telefon 468-12. **SM. ARSENAL.**

Haridusministeeriumi poolt 25.IV.39 HM Teatajas nr. 6 koolidele soovitatud:
mag. J. Kents'i redigeeritud

BALTI RIIKIDE JA SKANDINAAVIA SEINAKAART

P. MANTNIEKI kart. inst. väljaanne K. k.-ü. „TÖÖKOOLI“ kirjastus.
suurus 120×175 cm, mõõt 1 : 1 250 000

Hind Kr. 30.—

Kaart sisaldab järgmised riigid: Soome, Eesti, Läti, Leedu, Rootsi,
Norra ja Taani.

EUROOPA KAART (uute piiridega)

suurus 100×85 cm, mõõt 1 : 6 000 000

Hind Kr. 4.—

Kaart on eriti sobiv praeguste sündmuste jälgimiseks.

K.k.-ü. „TÖÖKOOL“

Tallinn, Pärnu mnt. 28, Rakvere, Tallinna t. 24

Nõudke

joonistusblokke

„USIN JOONISTAJA“

ja

SOOME KOOLIVÄRVE

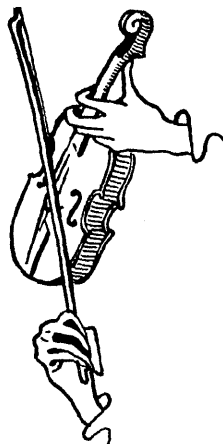
Kirjaümbriku- ja Paberi-
ümbertöötamise Tehas

Osaühisus

Raf. Haarla

Tallinn, Tina tänav 9

Telefon 302-56

FMA AUGUST KRISTAL'I

muusikariistade tööstus

Tallinn, Sakala 42

Tel. 462-60 Posti j. arve nr. 554

EESTI KOOOL

HARIDUSMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 5

Tallinn, 23. mail 1939

V aasta

Kutse III Soome-Eesti koolikongressile.

Eelmised, 1935. ja 1937. a. suvel korraldatud Soome-Eesti õpetajate ühised kongressid on aluse pannud ulatuslikule ja tihedale koostööle kahe vennasmaa kooliväe vahel. Ühiselt kasvatus- ja muud koolielu küsimusi arutades on jõutud veendumusele, et läbikäimist vennasmaade õpetajate vahel tuleb edaspidi veelgi süvendada. Tingituna sellest soovist on otsustatud ühiseid koolikongresse korraldada regulaarselt iga kahe aasta tagant.

Järjekordne Soome-Eesti õpetajate ühine kongress toimub Tartus 17.—20. juunini k. a. Kongressi korraldavasse toimkonda on esindajad saatnud Eesti Haridusministeerium, Õpetajate Koda, Eesti Õpetajate Liit, Eesti Keskkooliõpetajate Kogu, Eesti Kutsekooliõpetajate Ühing ja asutus „Fenno-Ugria“. Nende asutuste ja organisatsioonide volitusel on meil au paluda Soome ja Eesti õpetajate peret ja koolitegelasi III Soome-Eesti koolikongressile Tartus.

Tulevaste põlvete kasvatajatena on Soome ja Eesti õpetajate ühistöö kõrgewäärtuslikuks teguriks mõlema maa lähendamisel. Kuid eelseisev koolikongress tahab olla järjekordseks lüliks ka Eesti ja Soome kooli lähendamistööös. Sellele tööle on selle kandja poolt osaks saanud algusest peale võimas poolehoid. Eeloleva kongressi korraldajad loodavad, et see poolehoid ei ole raugenud. Seepärast: tere tulemast Tartu ühiskongressile!

Tallinnas, 20. aprillil 1939.

Kongressi autoimkond:

*A. JAAKSON,
Haridusminister.*

*P. HYNNINEN,
Minister,
Soome Saadik Eestis.*

*A. TÖNISSON,
Tartu Linnapea.*

Peatoimkond:

*V. ALTOA,
Juhataja.*

*V. HORM,
Sekretär.*

Eeldusi ja aluseid ühiskondliku ja rahvusliku kasvatuses süvendamiseks.

Koolide inspektor *A. Kurvits*.

Alljärgnevas 12 punktis katsun lühidalt kokku võtta põhimõtteid, mida vaja teadlikult silmas pidada ühiskondliku ja rahvusliku kasvatuses teostamisel koolis. Koolikasvatus on kaasaaitamine ühiskondlustamise protsessi ja rahvusliku ideoloogia põhjendamisele ja süvendamisele.

Kool on õpilasele üleminekuastmeks ja sillaks perekonnast laiemasse ühiskonda. Koolis peab õpilane sõlmima esimesi sidemeid ja looma suhteid kultuurilise ühiskonna täisealise ja täisvolilise esindajaga — õpetajaga. Õpetaja peab oskama oma pedagoogilise taktiga võita õpilase südame ühiskonnale ja rahvusele.

Me loeme ja kuuleme tihti pedagoogilistes kirjutustes ja kõnedes, et kasvatus ja õpetuse edu koolis oleneb õpetaja isikust ja tema teadmistest. Katsun alljärgnevais ridades seda korduvat väidet pisut selgitada ja põhjendada, lähitundes kauaaegseist tähelepanekuist, kogemustest ja elamustest oma pedagoogiliselt tegevusalalt.

Kooli mõju kasvandikule ei piirdu koolieaga, vaid ulatub kaugemale kasvandiku ellu. Kui kool kui ühiskonna tähtsaim kultuuriline asutus kohtleb oma kasvandikke väärtalt, kui rikutuid ja mitteusaldatavaid olendeid, siis on tema kasvatus mõju noorsoole ainult negatiivne. Koolikasvatuses parimaks baromeetriks on õpilaste suhtumine oma koolisse: kui õpilased armastavad oma kooli ja õpetajaid, siis on koolikasvatuses asi korras; kui õpilased on kooli vastu ükskõiksed, siis võib kooliga leppida; kui õpilased põlgavad oma kooli, siis on asi väga kurb, millele ühiskond ja järelevalveasutused peaksid pöörama tõsist tähelepanu.

Olen kaugel nõudmisest, et esitatud põhimõtted teostataks meie koolis sajaprotsendiliselt, küll aga arvan, et vähemalt 50% neist peaksid leidma täitmist.

Kool peab aitama avada oma kasvandikele avaramaid ja rõõmsamaid perspektiive ellu. Seepärast peab kool ka oma tegevuse jaoks püstitama kõrged ja kaugeleulatuvad ideaalid. Kasvatustöö võib areneda ja õitseda ainult ideelises avaruses ja vaimses rikkuses.

Esitatud mõtted tahaksid aidata kaasa soodsama pedagoogilise õhkkonna loomisele meie koolis.

Need mõtted oleksid järgmised.

1. Kasvatuses edu oleneb palju kasvatavast keskkonnast, mis pärast õpetaja ei või olla ükskõikne oma kooli kasvatava miljöö kujundamise vastu. Õpetaja aitab teadlikult kaasa, et kool muutuks õpilasele teiseks armsaks koduks nii väliselt kui ka temas valitseva vaimu poolest. Selle otstarbega võtab iga õpetaja tegelikult osa kooli ruumide ja ümbruse korraldamisest ning kaunistamisest.

Õpetaja töötab arusaamise ja andumusega kaasa õpilaste organisatsioonides ja kooli ühistes ettevõtetes, sest ühiste huvide äratamise, süvendamise ja viljelemise kaudu kasvatame ja kinnitame õpilastes ühiskondlikku meelt ning ühtekuuluvuse tunnet, mis on aluseks riigikodaniku meel-

susele ja isamaaarmastusele. Õppejõud kannavad kollektiivselt ja solidaarselt vastutust oma võimu ja tegevuse piirkonda kuuluvais küsimustes nagu koolikord, õhu- ja üldine puhtus koolis, kasvatus ja muude tervishoiu nõuete täitmine, järelevalve internaatides jne.

2. Pedagoog ei unusta, et tema isik moodustab domineeriva ja mõjuvama osa kooli kasvatuslikust miljööst. Õpetaja eeskuju käitumises mõjub õpilasesse vahetult ja avatleb järeletegemisele. Neid omadusi ja vourusi, mida õpetaja tahab kasvatada ja näha kasvandikes, püüab ta kasvatada kõigepealt enese juures. Seepärast õpetaja on klassis alati korralik, välismuses, käitumises jne. Õpetaja hea eeskuju kõne korrektsuses, selguses, loogilisuses, toonis ja ilmekuses on ergutuseks õpilase keele arendamisele kõnes ja kirjas. Õpetaja teeb õpilaste ees kõik hästi ja täpselt.

3. Kool suhtub oma kasvandikkudesse alati heasoovlikult. Õpetaja ei pilka õpilasi, sest pilkamine alavääristab õpilasi ja riisub neilt julguse ja eneseusalduse. Õpetaja kõnetoon on rahulik ja salliv nii õpilaste kui ka nende vanemate suhtes. Õige pedagoogiline takt äratav õpilases õpetaja vastu lugupidamist ja seesmist autoriteeditunnet. Õpetaja jääb kasvatajaks ka siis, kui ta on sunnitud karistama õpilast. Koolis sünnib kõik õpilaste arendamise huvides, mitte nende alandamiseks, vaid vaimustamiseks.

Et tõsta kasvatuslikku mõju õpilastesse, ilmub õpetaja tundi alati põhjalikult ettevalmistatuna, et igas tunnis pakkuda õpilastele midagi uut ja neile väärtuslikku. Igal tema tunnil on kindel ja selge siht ja pedagoogiliselt normeeritud sisu, mis ergutab õpilasi hoogsale tööle. Õpilase usk oma võimete kasvatamiseks ja töödistsipliini areneb siis, kui ta töötab jõukohaste ülesannete juures ja viib nad igakord lõpule. Kui näiteks üle 25% õpilastest ei suuda lõpetada antud klassitööd, siis on tegemist normeerimata õpetuse sisuga, mille kasvatav mõju võib osutuda küsitavaks. Õpilaste tööind, rõõmus meel ja julge esinemine klassis on kindlamaid tunnuseid heast ja viljakast koolikasvatusest.

4. Õpetajale on vajaline oma kasvandike tundmine. Ta püüab selgitada õpilaste raskusi õppimises ja käitumises, et kõrvaldada neid raskusi õigete pedagoogiliste abinõudega. Õpetaja hoidub õpilaste koormamisest liigse ja otstarbetu mehaanilise tööga, mis võtab õpilasel vaba aja liikumiseks ja huvialaliseks tegevuseks kodus. Õpilase ülekoormamine õppetööga saadab hädaohtu õpilase tervise ja takistab tema loomulikku vaimset arenemist. Õpetaja täidab ainult pool oma kohustustest, kui ta valmistub hästi ette õppetööle ja käsitab tundi väliselt lodusasti. Teise poole kohustest täidab õpetaja siis, kui ta õpetab õpilasi õieti õppima ja töötama ja kui ta arendab õpilastes oskust ületada ja vältida raskusi ja säilitada õiget korda käitumises koolis ja väljaspool kooli.

Selleks tutvuneb õpetaja õpilase koduse elu ja töötingimustega ja töötab kaasa kontakti loomisele kooli ja kodu vahel, olles siin algatajaks ja peategelaseks. Kontakti loomine kodu ja kooli vahel leiab kindlamad toetuspunktid ja omab suurema kandejõu siis, kui kool mõistab ja arvestab kasvatusel käigu pidevust ja kodu põhjaneva mõju kestvust õpilasele ka koolieas ning kui õpilase karakteri kujunemisele ja kõlbelisele arenemisele pühendatakse vähemalt niisama palju tähelepanu ja hoolt kui õpilase intellektuaalsele arenemisele. Kasvatuse ligemaid praktilisi sihte on kaasaaitamine õpilasele õige käitumise suuna leidmisel ja sotsiaalsete suhete kujundamisel.

Kasvatustöö edeneb ainult kasvataja ja kasvandiku vastastikkusel arusaamisel ja usaldusel rahuliku meele ja puhta südametunnistuse juures. Õpilase iseloomu ja saatuse kujunemine peab saama õpetaja südameasjaks.

Õpetaja toetab healmeelil kõiki väljastpoolt tulevaid algatusi kooli ja kodu ligindamiseks teadmises, et koolikasvatus ilma kodu toetuseta on hoone püstitamine kaldaäärsele liivale.

5. Kasvataja jõuallikas peitub tema pedagoogilises armastuses ja lapsea austamises. Soojust ja valgust lapse hinges äratav ja kasvatab õpetaja ainult oma hingelise soojuse ja valguse abil.

Õpetaja harjutab ennast lakkamatult oskuses ja kunstis teha õppetööd õpilastele meeldivaks ja armsaks. Ta teeb selleks kõik, et õppetöö ei kujuneks õpilastele sunnitööks ja et õpilastes ei kaoks huvi enese arendamise vastu koolis.

Sundust ja karistust tarvitab õpetaja kui viimset ja äärmist vahendit, kui kõik muud abinõud ei ole andnud soovitavaid tulemusi. Alatiseks pedagoogiliseks juhtlauseks olgu: kui tahame kedagi kasvatada ja õpetada, siis peame oma kasvandikku mitte ainult tundma, vaid teda ka mõistma, austama ja armastama. Sagedased järelistumised ja karistused on tõenduseks, et õpetuse ja kasvatusena pole koolis kõik korras.

6. Õpetaja ei tohi kaotada meelekindlust, enesevalitsemist ja tasakaalu, kui tema väärtus ja vaimne vastupidavus asetatakse õpilaste või teiste poolt katsumisele, vaid ta küsib siis endasse süvenedes: kus olen ma teinud vea, et säärane ebasoovitav suhtumine minusse on saanud võimalikuks? Seejuures olgu talle lohutuseks teadmine, et katsumistele ei asetata igakord mitte halvemad, vaid sageli tundelisemad õpetajad. Õpetaja püüab kõiki küsimusi lahendada nõnda, et raskuste võitmine tuleb kasuks tema pedagoogilisele arusaamisele ja taktile ning et ta tuleb välja kõigist arusaamatustest ja konfliktidest karastatuna ja moraalselt võitjana. Teadlik pedagoog õpib ja püüab tema vastu väljendatud vaenulisust ja väärarusaamist koolikasvatusest muuta ümber sõpruseks ja arusaamiseks.

7. Õpetaja ei jäta enese kasvatust ja edasiharimist hooletusse, sest kasvatab ja arendab teisi ainult see õpetaja, kelle hing on elav ja vastuvõtlik kõigele õilsale ja kes tunneb lakkamatut tungi ja vajadust ennast arendada. Õpetaja on pedagoogiliselt elav, kui ta järjest suudab täiendada ja parandada oma töömeetodeid mõnes üksikus piasiasjaski.

Enesearendamise ja teadmiste rikastamise huvides loeb õpetaja iga aasta läbi vähemalt ühe pedagoogilise, ühe teadusliku ja mõne väärtusliku ilukirjandusliku teose ja jälgib pedagoogilisi otsinguid meie pedagoogilises kirjanduses ja ajakirjanduses. Ta võtab osa õpetajate kursustest, et luua ja säilitada kontakti oma kolleegidega ja värskendada oma pedagoogilisi teadmisi. Enesearendamine on vältimatuks abinõuks pedagoogile, et tema vaim kasvatuses ei tuimuks.

8. Püüdlik õpetaja jälgib kooliuuenduslikku liikumist tähelepaneliku lugupidamisega ja lahtise mõistusega. Ta ei võta üle oma tööpraktikasse asju ja näpunäiteid orjameelselt ilma seemise veendumuse ja tõekspidamiseta, vaid kõik välised mõjud ja eeskujud, mida ta pooldab, sulatab ta ühte oma endiste kogemustega. Õpetaja rõõmustab iga põhjendatud uuenduse üle, mis lihtsustab ja kergendab rasket õppetööd ja toob kooli rohkem rõõmu ning päikesepaistet.

9. Õpetaja arendab ja süvendab eneses positiivselt heasoovlikku ja optimistlikku suhtumist kaastöölisesse ja ühiskonda teades, et kes ei suuda luua kontakti kaastöölisega ja ümbrusega, see ei ole kasvataja.

Pedagoogi mõttesuund ja tegevus on läbistatud sotsiaalsest tahtest ja rahvuslikust vaimust, mis annab talle tõuget ning julgust seista valvel kooli kasvatuslike huvide eest. Sama mõtteviis ei luba temal toimida kooli küsimustes omapääd ja seista opositsioonis kaastöölistega isiklikes huvides või oma prestiiži säilitamise nimel. Tõsine pedagoog tunneb rõõmu iga kaastöötaja edust õppetöös, sest kolleegide viljakas töö soodustab tema pedagoogiliste sihtide paremat taotlemist ja süvendab ühiskonna arusaamist meie kooli üldistest püüetest ja vajadustest.

Pedagoogiline mõte on sotsiaalse solidariteedi, enesesalgamise ja rahva kui terviku teenimise mõte. Produktiivne kasvatus seisab rahvuslikul alusel. Ka suurim pedagoog ei suudaks kasvatusel alal palju korda saata, kui ta ei mõtleks ega tunneks rahvuslikult, s.o. kui ta ei mõista ega austa rahva omapära, tema elusihte, arenemise nõudeid ja võimalusi ja kui ta ei ärata noortes rahvuslikku iseteadvust ja kultuurilist vaimustust. Ajalugu näitab, et patriotism tõstab rahvaid ja viljastab nende kultuurilist loomingut.

10. Kooli tähtsamaid ülesandeid on ka kontakti ja usaldusvahetuse loomine omavalitsuse ja järelevalveasutustega ning järelevalvet teostavate isikutega. Kool informeerib neid õigel ajal ja õigel viisil kõigist oma kavatsustest, raskustest ja soovidest, enne kui ta läheb neilt midagi nõudma seaduse nimel.

Õpetajate vastastikune informatsioon korralikus koolis on tihe ja täpne, et omavahelist tegevust kooskõlastada ja vältida arusaamatusi ja etteheiteid üksteisele kohuste täitmisel. Kool kasvatab õpilasi kohusetundele ja vastutusele oma tegude eest. Loomulikult püüab õpetaja teostada neid nõudmisi kõigepealt oma pedagoogilises tegevuses, kandes siin igas küsimuses ja igal sammul täit vastutust. Õppenõukogu poolt vastuvõetud kodukord näeb võimalikult ette kõigi koolikorraste ja õpetajate kohustustesse puutuvate küsimuste õige lahendamiskiisi ja aja.

11. Kool täidab oma sotsiaalse ja kultuurilise ülesande laiaulatuslikumalt ja püsivamalt siis, kui ta säilitab kasvandike lugupidamise ja poolehoidu ka pärast koolikursuse lõpetamist. Noored tulevad healmeelil oma õpetaja ja kasvataja juurde raskustes ja eluristteedel nõu küsima ning tuge otsima, kui neid mõistetakse ja osatakse näidata teid ja avada väljavaateid raskuste ületamiseks ning ülekeeva jõu rakendamiseks positiivsele enesearendamisele ja rahvuslikule kultuuritööle. Oma kutse ulatuses ja tähtsuses veendunud pedagoogi kasvatus mõju ei piirdu kooliga, vaid ulatub ka ühiskondliku miljöö kujundamisele, mis tuleb kasuks koolikasvatusele. Õpetaja kui tähtsama, ulatuslikuma ja kõrgema kutse esindaja ühiskonnas on igal pool silmaspeetav isik, kes peab täitma oma kutse-eetilisi nõudmisi käitumisel ka väljaspool kooli.

12. Meie riigi juhtide tahe ja püüd elustada ja süvendada kodanike arusaamist meie rahva ühistest huvidest ja ühisest saatusest, riikliku ja rahvusliku meelsuse kasvatamise vajadusest leiab loomulikult kõige tänuolikuma kõlapinna pedagoogide mõtlemiskiisis ja tegevuses. Pedagoog on teadlik, et teravad poliitilised vastolud riigijuhtimisel, lahkkelid ühiskonnas ja asjatundmatu õõnes ja mahakiskuv opositsioon valitsuse asutuste ja ametnike vastu on suurimaks takistuseks viljakale ühiskondlikule ja rahvuslikule kasvatusele. Kasvatus on mõeldav ja võimalik ainult sügavas lugupidamisvaimus vanemate, riigitegelaste, oma rahva ja riigi vastu. Riiklik iseseisvus ja rahvuslik omapära on kõrgeimaid väärtusi, mille mõistmisele, sisustamisele ja kalliksapidamisele kasvatame noori.

Vanemad põlved on rasketes oludes säilitanud meie rahvusliku olemasolu ja võidelnud kätte vabaduse ja riikliku iseseisvuse. Pedagoogide ülesanne on kasvatada noorsugu tugevaks ja teovõimaks, et ta suudaks vanemalt päritud varasid kinni hoida ja neid protsentidega oma järeltulijatele pärandada. Koolikasvatus on sotsiaalne tegevus, mis seisab rahva ja riigi teenistuses.

Kutsevaliku lähtekohti ja kooli osa kutsevalikul.

F. Roose.

Haridusministri poolt 21. sept. 1937. a. kinnitatud algkoolide õppekavad näevad ajaloo- ja kodanikuõpetuse VI klassi kursuses ette tutvumise kutsevalikuga. Kuid mitte ainult õppekavad, vaid ka tegelik elu nõuab koolilt tähelepanu pühendamist sellele küsimusele. Ei ole harvad need juhud, kus lapse vanemad, eriti koolikohustuse möödumise puhul, pöörduvad õpetajate poole ning püüavad saada abi küsimuste lahendamisel: mida nüüd ette võtta oma poisi või tüdrukuga ja millist elukutset talle valida.

Õpetajad on asjaliku nõu andmisel enamasti seatud suurte raskuste ette, sest tänapäeval puudub meil veel kutsevaliku küsimust käsitlev kirjandus. Ka on see ala õpetajate täienduskursustel jäänud unustusse. Suurema tähelepanu osutamine kutsevalikuga seosesolevate küsimuste selgitamisele on sellepärast hädatarvilik.

Alljärgnevad read tahavad puudutada kutsevaliku lähtekohti ja vaadelda kooli osa kutsevalikus.

* * *

Kutse valikul tuleb silmas pidada järgmisi üldtuntud tõsiasju.

1. Iga kutse erineb teistest suuremal või vähemal määral nende nõudmistest, mida ta esitab oma täitja kehalisele tervisele, jõule, meeltele, käeosavusele, praktilisele mõtlemisele, tehnilis-konstruktiiivsele andekusele, ruumilisele kujutlusvõimele, tähelepanule, mälule, loogilisele mõtlemisele, kooliteadmistele, iseloomule jne. Ei saa näiteks esitatavate nõudmistest poolst kaugeltki kõrvutada autojuhi kutset aedniku kutsega või õmbleja kutset telefonikeskjaama ametniku kutsega. Autojuhi kutse nõuab paljude teiste omaduste kõrval eriti võimet jaotada oma tähelepanu, reageerida kiiresti ja kindlalt, rahulikkust ja tugevat füüsilist tervist. Aednik ei tarvitse neid omadusi evida, vaid saab ilma nendeta väga hästi hakkama. Tema tervis ei tarvitse kaugeltki nii tugev olla, kui seda nõutakse autojuhtidelt.

2. Teiselt poolt aga kinnitab meie kogemus, et inimesed evivad kehalisi, vaimseid, hingelisi, karakterilisi jne. erinevusi ja et need individuaalsed erinevused on küllalt suured ja püsivad. Kuigi algkooli lõpetav 14—15-aastane noor pole oma võimeilt kaugeltki välja arenenud ja tema võimedes alles on diferentsseerumas, võime juba siingi märgata silmapaistvaid erinevusi mitte ainult kehalises arenemises, vaid ka vaimsel alal. Teatavad õppeained omandatakse

kiiremini ja väiksema vaevaga kui teisi. Tekivad klassi joonistajad, karikaturistid, füüsikud, keemikud, kirjanikud jne. Teiste organisator ja juht paistab meile kaasõpilaste hulgast juba üsna teravalt silma.

Nii ei saa me kutsevaliku seisukohalt algkooli lõpetajat kaugeltki võtta enam puhta lehena, kellest võimalik on tublit tööinimest saada igasse mõeldavasse kutsesse. Juba selles eas tuleb arvestada möödunud arenemist ja teatavate võimete silmapaistvat esinemist antud õpilase juures.

3. Kuid pole mitte ainult tähtis, et inimene eviks teatavas kutses tegutsemiseks tarvilikud kehalised ja vaimsed võimed, vaid tal peab olema ka tahe tegutseda antud kutses. Sellelaadilisi soove tuleb silmas pidada sellepärast, et inimese, eriti algkoolilõpetanud noore võimed pole kaugeltki lõplikud. Siin on võimalik nihkumine ühes või teises suunas, on võimalik uute võimete esilekerkimine või mõne olemasoleva eriti tugev areng. Neis muutustes mängib aga otsustavat osa huvi ja tahe mõnd oma võimet rakendada.

Seepärast ei saa kutsevalikul ignoreerida noorte tahet ja soove, vaid neid tuleb arvestada niipalju kui nad pole tingitud juhuslikest tegureist, eriti aga kui neid õigustavad olemasolevad silmapaistvad võimed.

4. Lõpuks ei tohi kutsevalikul jätta silmapaari vahele neid majanduslikke eeldusi, mida ühe või teise kutse omandamine nõuab. See on eriti tähtis neil juhtumel kui on tegemist kutses, mis nõuab pikemat ettevalmistust ja seejuures ei paku otsekohe küllaldast sissetulekut. Sel puhul tuleb alati selgitada, kas noorel on võimalik antud kutse poolt nõutavat ettevalmistust omandada või esineb siin ületamatuid takistusi.

* * *

Asjalikul kutsevalikul tuleb kõiki neid küsimusi selgitada täies ulatuses. Igapäevased kogemused aga näitavad, et kutsevalikul enamasti ei lange-tata otsust asjaliku kaalutluse tulemusena. Uurimused kutsevaliku motiivide üle on näidanud, et kalduvused ja huvid kutse vastu, samuti majanduslikud kaalutlused seisavad esikohal, eriti noorte juures*). Tavaliselt ei selgitata küllaldaselt kutse poolt esitatavaid nõudeid ega ka inimese võimeid. Nii juhtubki, et noor, tutvudes lähemalt kutses, ei rahuldu sellega. Loobutakse ja vaadatakse uue võimaluse järele. Ja nii võib olla õige mitu korda, kuni lõpuks leitakse enamvähem sobiv kutse. Otsimisega on aga sageli kadunud oma kaks-kolm väärtuslikku aastat. Leidub aga ka neid, kes kuni küpse eani ei ole suutnud endale leida rahuldavat kutset.

Veel halvem lugu on, kui läbi häda jäädakse peatuma mittesobivasse kutsesse.

Iga töö tekitab füüsilisi ja psüühilisi raskusi ja need raskused on seda ebamugavamad, mida suurem erinevus on kutse poolt esitatavate nõuete ja inimese võimete vahel. Tagajärjed kutselises tegevuses ja töös lasevad sellega seotud vaeva unustada. Edukas tegevus kihutab edasipüüdmisele. Kes aga sageli peab üle elama ebaõnnestumisi, selle eneseusaldus ja töötahe halvatakse ning töörõõm muutub tööpõlgamiseks. Sääraste inimeste hingeelus ei jää tavaliselt ilmumata raskemad või kergemad neurootilised nähtused, mistõttu inimene ei saa kutses rakendada täies ulatuses olemasolevat energiat. Ka on tuntud tõsiasi, et see, kuidas inimene suhtub oma kutsesse, määrab oluliselt ta suhtumise ja vahekorra ühiskonnaga. Need, kes pole rahul oma kutsesga,

*) J. van der Wyenbergh, Schule und Berufsberatung. Paderborn 1927, lk. 78.

pole enamasti rahul ka oma eluga üldse ja ühiskonnaga. Kutsetöös edukad inimesed suhtuvad ka ühiskonnasse positiivsemalt. Meil on siin tegemist ühelt poolt inimestele omase üldistamisega, teiselt poolt aga psühholoogias tuntud tundmuste ülekandmisega ühelt objektilt teisele.

Seepärast on tähtis, et inimene satuks kutsetesse, mille edukaks täitmiseks on tal olemas vastavad eeldused. See õigesse kutsetesse sattumine on tähtis nii mitte ainult üksiku inimese, vaid ka ühiskonna seisukohalt. Nii kindlustatakse üksikule isikule ta elurõõm, tervis, edasipüüdmine ja arenemisvõimalus, ühiskonnale aga rahulik ja jõuline areng.

* * *

Vaatame nüüd kooli osa kutsevalikul ja esmajoones küsime, kas koolil on võimalik selgitada asjaliku kutsevaliku 4 põhiküsimust ja mil määral on tal võimalik seda teha.

Mäletatavasti olid need neli põhiküsimust järgmised:

- 1) milliseid võimeid nõuab antud kutse oma täitjalt?
- 2) milliseid kehalisi, vaimseid ja hingelisi omadusi evib teatud isik, noor?
- 3) millised huvid ning kalduvused on noorel ja kuivõrd need on sügavamalt põhjendatud?
- 4) millised majanduslikud võimalused on kutse poolt nõutava ettevalmistuse omandamiseks?

Juba esimesel pilgul on selge, et kool, eriti üldhariduslik, siin kaugeltki kõigis neis küsimustes ei saa kodus olla. Suured raskused tekivad juba sellestki, et koolil puudub ülevaade nendest nõuetest, mida kutsed oma täitjale esitavad. Meie elu olevikus on nii diferentseerunud, et kutsete nimestik pole enam mõnisada, vaid tuhandeid numbreid pikk. Saksamaal teostatud statistika kinnitab 12.500—16.000 kutse olemasolu (Aus der Praxis der Berufsberatung, Leipzig 1930, lk. 6). Need on muidugi tööstusmaade oludele vastavad andmed. Meil kui põllumajanduslikul maal pole kutsete diferentseerumine arenenud nii kaugele. Selge aga on, et meiegi oludes orienteerumine sel alal nõuab erilist ettevalmistust ja võimalusi, mida ei saa nõuda koolilt. Kool võib paremal juhul evida ülevaate ainult piiratud arvu kutsete kohta, peamiselt nende kohta, mida leidub kooli lähemas ümbruses. Käesoleval ajal, mil meil puudub meie oludele vastav kutsete teaduslik ja koolile kättesaadav kirjeldus, on koolil sel alal ületamatuid raskusi.

Mitte vähemaid raskusi esineb ka õpilase-noore võimete määramisel.

Õpetaja, iseäranis algkooliõpetaja, kes aastate kestel oma õpilast on võinud vaadelda evib määratud kogemusi õpilase isiksuse ja tema võimete diagnoosimisel. Õpetajal on võimalik jälgida hingeelulisi avaldusi, nagu eetilised omadused, usinus, püüdlus, ausus jne., mis eksperimendile ja lühiajalisele vaatlusele enamasti varjatuks jäävad. Ka on õpetajal võimalik korduvalt teostada teatavate võimete kindlaksmääramiseks teste ja koguda väga mitmekesiseid tähelepanekuid õpilase andekuse ja võimete kohta.

Teatava piiri õpilase võimete määramisel meie oludes tõmbab asjaolu, et vaatluse ja testide tulemuse täienduseks ja kontrollimiseks puudub võimalus korraldada eksperimente. Siin pole takistuseks mitte ainult aja ja vastavate vahendite puudumine, vaid esihoones vastava ettevalmistuse saanud jõudude puudus. Õpetajate ettevalmistamatus psühholoogias ja psühhotehnikas tingib ka seda, et vaatluse ja testide korraldamine on seotud raskustega ja tulemused

pole rahuldavad. Juba terminoloogia mittetundmine teeb raskusi õpilase võimete täpsemal kirjeldamisel.

Nii tuleb jääda seisukohale, et tänapäeva kool üldiselt ei ole võimeline määrama õpilaste võimeid kutsevalikuks vajalikul määral.

Enam tulemusi võib oodata koolilt õpilaste kutsealaliste soovide ja kalduvuste määramisel. Õpilaste vabade harrastuste jälgimine, jutlemine tema vanematega koduse tegevuse üle ja vastaval teemal antud kirjatööd või jutuajamised õpilasega aitavad siin enamasti tuua küllaldast selgust. Seejuures aga ei tohi unustada, et õpilane kirjatöodes ja kõnelustes end sageli nii väljendab, kuidas ta arvab seda meeldivat õpetajale. Seepärast tuleb kontrollimiseks kasutada teisel teel saadud andmeid.

* * *

Kõike seda arvesse võttes, ei saa kool tavaliselt õpilasele ütelda, millisele kutsele ta sobib. Ülesanne sellele küsimusele vastata on antud olevikus eriasutuste, kutsenõuande-büroode kätte. Meilgi tegutseb sääraseid büroosid 2 — üks Tallinnas, teine Tartus.

Olukordi ja võimalusi selgitab kõige ilmsemalt ka see, et olemasolevad kutsenõuande-bürood oma ülesande täitmisel olevikus ei kasuta kooli abi nimetamisväärt määral, kuigi tarvidus selle järele olemas on.

* * *

Aga ometi langevad koolile ühenduses kutsevalikuga küllalt olulised ülesanded. Need ülesanded on praegustes oludes ettevalmistavat laadi. Esma-joones tuleb õpilasele selgitada kutsevalikuga ühendusesolevaid küsimusi. Näidatagu, et iga kutse esitab oma täitjale erilisi nõudeid ja et teiselt poolt igal inimesel on suuremal või vähemal määral erinevad füüsilised ja psüühilised võimed ja iseloom. Seletatagu ka seda, et inimene, kes ühes kutseis töötaks halbade tulemustega, võib teises sobivamas kutseis väga suuri tulemusi saavutada. Tõstetagu õpilaste teadvusse tõsiasi, et õnneliku elu eelduseks on oma võimetele vastava kutse valimine. Tuleb rõhutada ebasobivasse kutsesse sattumisega ühenduses olevaid hädaohte.

Kõrvuti sellega laiendatagu õpilase silmaringi kutsete alal ja näidatagu, eriti linnaoludes, et need võimalused, mis kutsevalikuks olemas, on palju laialdasemad, kui see õpilasele ja vanemale tavaliselt teada. Tuleb näidata, et on palju võimalikke kutseid, millede kohta laiemais ringkonnis teadmisi ei evita. Sellega antakse õpilasele laiemad võimalused endile sobiva kutse leidmisel. Ei ole liigsed ka õppekäigud kohapealsetesse tööstustesse ja ettevõtetesse. Tuleb hoiduda rääkimast üksikuist kutsetest halvustavalt. Iga selgitus kandku erapooletut ilmet. Nende kutsete puhul, millede kohta ühiskonnas esineb teataval määral halvakspanev suhtumine, on õpetaja kohus näidata säärase halvakspanu põhjendamatu. Õpilased peavad nägema, et iga kutse on tarvilik ühiskondlikus elus ja et säärane halvakspanu on mõtlematuse ja silmaringi kitsuse vili, kui kutse ise võimaldab korralikku sissetulekut ja äranelamist.

Õpilasi tuleb veenda selles, et nad võimaluse piires püüaksid saada valitud kutseis põhjaliku ettevalmistuse, sest edukalt suudavad tänapäeval kutseis tegutseda peamiselt need, kes peale püüdlikkuse ja andekuse evivad ka tubli ettevalmistuse.

Oluline on õpilase teadvusse tõsta, et iga üksikisik on ühiskonna liige ja on kohustatud töötama ühiskonna liikmena, sest ühiskond on see, kes üksik-

isikuil võimaldab eksisteerimise. Sellele lisandugu kutse-eetiliste küsimuste käsitlemine ning noorte kasvatamine ja õhutamine töötahtele ja kohusetundele kutselises töös.

Neile õpilastele, kes elavad Tallinnas ja Tartus, või kes hiljem asuvad neisse linnadesse, või kellel see muidu võimalik on, tuleb tungivalt soovitada pöörduda enne kutsevaliku lõplikku otsustamist kutsenõuande-büroode poole. Büroo poole pöördumisel tuleks noorel kaasa võtta oma koolitunnistus ja materjalid, millest võiks järeldusi teha tema võimete kohta, nagu kirjatööd, vabad kirjanduslikud harrastused, joonistused, käsitööesemed jne.

Eriti linnaoludes oleks õpetajail tarvilik juhtida vanemategi tähelepanu kutsevalikuga seotud küsimustele ja toonitada teadliku kutsevaliku tarvidust. Vanemaid tuleb veenda kutsenõuande-büroo poole pöördumisele. Ei oleks liigne kevadel kooli lõpetavate õpilaste vanemaile juba talvel korraldada vastavasisuline ettekande- ja arutuskoosolek.

* * *

Sellega piirduksid kooli ülesanded olevikus kutsevaliku küsimuse käsitlemisel. Kunagi tulevikus on ehk koolil võimalik võtta enesele suuremaid ülesandeid sel alal. Need ülesanded võiksid suurened peamiselt õpilaste võimete määramisel, millega kool tunduvalt kergendaks ja täpsustaks kutsenõuande-büroode poolt toimetatavat võimete määramist.

Kõige selle eelduseks aga on, et koolis oleks vähemalt üks teoreetilisest psühholoogias ja psühhotehnikas vastava ettevalmistuse saanud õpetaja ja et teiseks oleks välja arenenud kutsenõuande-büroode võrk ja suurenenud büroode poole pöördumine, mis õigustaks, et kool säärase suure koorma oma õlgadele võtaks.

Püüdkem vältida õnnetusi õpilastega!

J. Talts.

Iga inimese kalleim vara on tema elu ja tervis. Kuid kodaniku elu ja tervis on tähtis ka meie riigile ja rahvale. Õnnetused, mille tagajärjeks on sageli rasked vigastused, isegi surm või suured majanduslikud kahjud, tekivad peamiselt ettevaatamatusest või teadmatusest, harvemini hooletusest või kuritahtlikkusest.

Õnnetusjuhtumitel õpilastega on peamiseks põhjuseks asjaolu, et õpilased pole olnud teadlikud neid varitsevast hädaohust. Sellepärast on vanemate, kasvatajate ja õpetajate kohus teha järjekindlat selgitustööd võimalike õnnetuste ärahoidmiseks.

Koolides tuleks järjekindlalt selgitustööd teha vähemalt kord poolaastas. Selleks võib kasutada klassijuhataja-, võimlemis-, loodusloo- ja I ja II algkooliklassis ka emakeele tunde, õppekäike ja teisi soodsaid juhuseid. Üksikuid näpunäiteid antagu igal võimalikul juhusel. Ühtlasi püütagu õpilastele südamele panna, et nad koolis kuulnud hoiatusi ja näpunäiteid püüaksid edasi

anda ka oma eelkoolialistele vendadele-õdedele ja nende mänguseltsilistele ja et nad järele valvaksid, et neist nooremad lapsed ei satuks ohtlikku olukorda.

Selgitustööd tuleb teha ka lastevanemate hulgas, kasutades selleks lastevanemate ja teisi koosolekuid, koolipidusid jne.

Siin toodud üldjuhiseid täiendatagu vastavalt vajadustele ja kohapealsetele oludele.

Hädaoahu vältimise selgitamisel tuleb iga kord ka põhjendada, miks vastav ettevaatus on tarvilik. Ühtlasi antagu lastele, vastavalt nende arene- misastmele, juhatusi, kuidas toimida ühel või teisel õnnetusjuhul.

Alljärgnevate juhiste koostamisel on eeskujuks võetud noortele kotkas- tele määratud juhised „Hoidu õnnetuse eest“ (Harjulane nr. 1, 1938) ja kasutatud koolide inspektori A. Keppi ja teiste koolitegelaste täiendavaid märkusi.

I. Tulehädaoahu vältimiseks selgitatagu järgmist.

1. Tuletikud tuleb hoida niisuguses kohas, kust väikesed lapsed neid kätte ei saaks.

2. Tuld tõmmates tuleb hoiduda tikkudega mängimisest; tikku ei või tõmmata enne põlema, kui tikutoos suletud.

3. Tikust ei või tõmmata tuld ega kasutada lahtist lambi-, küünla- või peerutuld seal, kus läheduses on kergesti süttivaid aineid: heinu, õlgi, laaste, prügi, bensiini, piiritust jm.

4. Põlev tikk tuleb enne äraviskamist või toosi tagasipanemist hoolikalt kustutada.

5. Ei või üksi jätta põlevat küünalt, samuti enne magamajäämist küünla valgusel lugeda.

6. Ei või väikesi lapsi üksi jätta ruumi, kus lastele kättesaadavas kohas põleb lahtine tuli.

7. Tuleb hoida nooremaid lapsi eemal küdevast ahjust, pliidist, jõu- lupuul põlevaist küünlaist.

8. Väljas ei või tuld teha seal, kus läheduses on kuiva turvast, risu, kulu, heinakuhje, viljarõuke, küüne või muid hooneid

9. Metsa läheduses ja metsas tuld tehes tuleb tuleaseme ümbrus tuld- võtvast materjalist puhastada ja tulease piirata kraavikesega; tuleaseme juurest ei või enne lahkuda, kui söed on kustutatud.

10. On kardetav mängida põlevate tukkide ja sütega, neid laiali loo- pida ja tulest üle hüpata.

II. Uppumishädaoahu vältimiseks antagu järgmisi seletusi.

1. On hädaohtlik minna suplema täie kõhuga või higis nahaga.

2. On soovitatav supelda vähemalt kahekesi, üksteisest mitte kaugele eemaldudes.

3. Ohtlik on võistelda julguses ujuda sügavas vees, eriti üle laia jõe või järve ujumisel; pikema maa ujumisel saatku ujujaid paat vilunud abis- tajatega.

4. Enne tundmatus kohas ujuma minemist tuleb selgusele jõuda vee sügavuse üle.

5. Hüppeid vette ei või teha seal, kus veekogu põhja pole varem läbi uuritud.

6. Nooremaid lapsi ei või veekogude läheduses hetkekski üksinda jätta.

7. Tuleb hoiduda jääle minemast sügisel, kui jää veel nõrk, ja kevadel, kui jää juba habras; talvel tuleb olla ettevaatlik nende kohtade läheduses, mis hästi kinni ei külma, ja eriti jõgede ning ojade ületamisel.

8. Väga hädaohtlik sõita jäätükkidel, parvekestel ja künadega.

9. Kardetav on minna paadiga sõitma kiirevoolulisele jõe ja lainetavale järvele või merele.

10. Lubamatu on kallutada paati naljatlemiseks või teiste hirmutamiseks; ei ole soovitatav paadis püsti seista.

III. Hädaoahu vältimiseks tulirelvade, terariistade, lõhke- ja mürkainete läbi tuleb silmas pidada järgmisi nõudeid.

1. Relvaomaniku loata on hädaohtlik võtta relva oma kätte.

2. Tulirelva käeshoidmisel ei tohi kunagi raua suuet hoida enda või teiste suunas või naljatelles kellelegi sihtida; raua suue tuleb hoida ülespoole või maha.

3. Eriti hädaohtlikud on oma tehtud laskeriistad, sest need võivad kergesti lõhkeda.

4. Mürskude, käsigranaatide ja teiste kahtlaste metall esemete leidmisel tuleb hoiduda nende puudutamisest ja kohe teatada koolijuhatajale või politseile.

5. Ei tohi urgitseda padrunit, tongide, sütikute, samuti leitud tundmatute metallesemete kallal.

6. Ei tule osta ega valmistada paukherneid, mis kogemata suhu sattudes võivad põhjustada suure õnnetuse.

7. Lubamatu on padrunit, püssirohu ja muude lõhkeainete tulle viskamine.

8. Terariistadega mängimine ja väiksemaid lapsi nendega mängida laskmine on ohtlik.

9. Ei tohi kunagi juua nõust, mille sisu ei ole teada, ega võtta suhu tundmatuid pulbreid, kristalseid tükke ja muid tundmatuid aineid.

10. Ei tohi närida igasuguste taimede varsi ja lehti ega süüa tundmatuid marju ja vilju.

IV. Liiklemissõnnetuste vältimiseks selgitatagu järgmist.

1. Liikuda tuleb tee parempoolsel äärel.

2. Vastutulijale antakse teed, neist paremalt poolt möödudes; eel-liikujaist möödutakse vasakult poolt.

3. Sõidutee ei ole mängukohaks ega jalakäimiseks.

4. Üle sõidutee minekul tuleb vaadata, kas ei lähene sõidukid, ja kiiresti ristsuunas üle tee minna; eriti tähelepanelik tuleb olla risttee ületamisel, kus hoolega tuleb jälgida sõidukite suunanäitamist; hädaohtlik on joosta üle tee sõiduki lähenemisel.

5. Hädaohtlik on sõita „jänesena“ sõidukite päradel ja jalgrattal sõites end eelsõitvast sõidukist lasta vedada.

6. Jalgrattal sõites tuleb jalgratta tüürist mõlema käega kinni hoida; aeglaselt sõita seal, kus liiguvad teised sõidukid või jalakäijad, samuti teekäänikuil ja ristteede läheduses; pöördudes teisele teele tuleb oma sõidusuunda näidata käe väljasirutamisega.

7. Jalgrattal tuleb sõita üksinda.
8. Teise sõiduki järel sõites tuleb hoiduda temale liiga lähedale sõitmast.
9. Hobusejuhina tuleb hoiduda tukkuma jäämast; hobust ei või ilma valveta teele ega tänavale jätta.
10. Suusatamisel ja kelgutamisel võib kasutada ainult valvega varustatud teesi ja tänavaid; suusatamisel ja kelgutamisel võõras kohas on tarvis olla ettevaatlik, sest lume all võivad peituda kännud, kivid, kraavid jne.

V. Piksehädaohu kohta selgitatagu, et õnnetuste vältimiseks on vaja silmas pidada järgmisi asjaolusid.

1. Äikese ajal ei tule olla korstna läheduses.
2. On soovitatav sulgeda ahjude ja pliitide uksed ja siibrid.
3. Äikese ajal ei või kuulata raadiot ega telefoniga rääkida; raadio antenn tuleb ühendada maaga.
4. Olles äikese ajal väljas, ei või õlal kanda vikatit, reha, hangu, õnge-latti jm.
5. Ei ole soovitatav seista väljas asuvate suurte raudasjade, masinate jne. läheduses.
6. Äikese ajal ei tule liikuda või seista lagedal väljal, eriti künkal, vaid istuda või lamada, et mitte olla kõrgem ümbritsevatest esemetest.
7. Ei ole soovitatav äikese ajal väljas hulgakesi koos viibida.
8. Äikese ajal ei tule vihma eest varju otsida lagedal asuvate üksikute puude või heinakuhja külje all või suurimate puude all metsas.

* * *

Loeteldud üldjuhiseid õnnetuste vältimiseks õpilastega on mõeldud peamiselt õpilastele selgitamiseks, kuid nendega tuleb tutvustada ka lastevanemaid. Peale nende tuleb lastevanemaile selgitada veel järgmiste ettevaatusabinõude vajalikkust õnnetuste vältimiseks lastega.

1. Ärgu jäetagu väikesi lapsi ruumi, kus lahtine tuli või tuletikud on lastele kättesaadavas ulatuses.
2. Mitte tarvitada lastepidudel ja koosviibimistel laste läheduses lahtist tuld ja plahvatavaid aineid (bengaal).
3. Nõrgad ja lahtised kohad jääs kodu lähedal ja koolitee ääres tuleb märkida kuuseokstega või lattidega.
4. Püsse ja revolvreid ärgu peetagu kodus laetult.
5. Laskemoon ja mürgised ained hoitagu luku taga; mürgiseid aineid sisaldavad pudelid ja karbikesed olgu varustatud nimesiltidega.
6. Igasugused terariistad hoitagu lastele mitte kättesaadavas kohas.
7. Lapsi ei või jätta üksinda ruumi, kus nad küünivad neile hädaohtlike aineteni.
8. Ärgu lastagu lapsi üksi pelgliku hobusega sõitma minna.
9. Lapsi hobusega sõitma saates vaadatagu järele, kas hobuse rakmed on korras ja hobusel suurraud suus.
10. Ärgu lubatagu lapsi töötavaile masinaile liiga lähedale minna.

Selgitustööd õnnetuste vältimiseks tuleb eriti intensiivselt teha kooliealiste laste juures, sest selles eas on lapsed kõige liikuvamad ja uudishimulisemad, mille tõttu õnnetused neid ka kõige rohkem varitsevad.

Piksekaitse ja selle korraldus.

A. Mitt.

Üks kõige enam sööti jäetud küsimustest keskkooli ja gümnaasiumi füüsikakursuses elektri alal on õhuelektri probleem. Selle põhjuseks on ühelt poolt asjaolu, et mainitud küsimuse vastu üldiselt ei tunta kuigi suurt huvi, sest õhuelekter oma väikeste hulkade tõttu ei ole praktiliseks otstarbeks, näiteks käitistes, jõuallikana kasutatav, teiselt poolt aga katsetamine suuremate õhuelektri koondistega, näit. välguga, on küllalt riskantne toiming. Nii kujuneski olukord, et nn. vaikse ilma õhuelektrilaenguile koolis ei pühendatud tähelepanu kui teoreetilise tähtsusega küsimusele, vältu suhtes ei olnud aga võimalik midagi vajalikku pakkuda, sest sellekohaseid katselisi uurimusi ei olnud küllaldaselt määralt teostatud. Alles viimase 8 aasta kestel on suudetud nii mõndagi katsetamist välguga korraldada ja avastada tähtsaid asjaolusid, millede tundmine laiemais ringkonnas oleks vägagi tarvilik.

Enne kui asuda teema enese käsitlemisele, on vaja anda üldine ülevaade õhuelektri probleemist.

Esimesi pidevaid vaatlusi õhuelektri alal toimetas Coulomb a. 1785. Ta hoidis lahtises õhus elektriga laetud konduktori ja uuris ta potentsiaali langust; seejuures juba temal õnnestus hulga vaatluste najal näidata, et laengu kadu ei ole tingitud mitte ainuüksi isolatsiooni puudulikkusest, vaid ka laengu osalisest üleminekust teda ümbritsevasse õhku, s.t. õhuelektri juhtivusest. Kuid alles Linssil õnnestus a. 1887 lõplikult ümber lükata ekslik vaade, mida praeguselgi ajal ei taheta vana harjumuse kohaselt unustada, nagu juhiks niiske õhk elektrit paremini kui kuiv. Esialgu tundus see nähtus paradoksaalsena ja ainult Elsteril ja Geitelil õnnestus anda sellekohane tabav seletus, lähtudes õhu ioniseeritud olukorrast.

Nagu vesilahudes, nii on ka õhus osa molekulide dissotsieerunud ioonideks, s.t. mõningaist õhu koosseisu kuuluvate gaaside aatomitest on mitmesuguste välismõjude tõttu üksikud elektronid välja löödud.

Niipea kui niisugune aatomist lahkunud vaba elektron liitub neutraalse gaasi aatomi külge, tekib selles aatomis negatiivse elektri ülekaal ja me olemegi saanud negatiivse iooni. Seevastu aatom, millest elektron lahkus, evib negatiivse elektri puudujäägi, s.t. positiivse elektri ülejäägi — ta kujutab enesest positiivset iooni. Kokkuvõttes olgu öeldud, et hästi isoleeritud konduktori korral laengu kadu isolatsiooni puudulikkuse tõttu on äraduvalt väike, võrreldes nii öeldult laengu hajumisega õhku, mida põhjustab külgetõmbunud isenimeliste ionide neutraaliseeriv mõju.

Elektronide aatomist väljalöömise põhjustajaks peeti kaua aega päikese ultravioletti kiirgust, kuid nüüd on tõestatud, et päikese ultraviolettide kiirte ioniseeriv mõju õhu molekulidele lõpeb juba 7 km kõrgusel maapinnast. Alumistes õhukihtides on ionisatsiooni põhjustajaist esikohal radioaktiivsete olluste kiirgused ja teiseks kosmiline kiirgus.

Ioonide keskmine eluiga õhus on ca 45—60 sekundit, s.t. umbes 1 minut. Selle aja jooksul kaovad õhus minut tagasi olnud ioonid vastastikuse neutraaliseerimise tõttu ning teistel põhjustel ja neid asendavad uued vahepeal tekkinud. Ioonide hulk õhus on väga muutlik ja oleneb mitmesugustest teguritest. Talvel on ta minimaalne, keskmiselt umbes 300 — 400 + iooni ja

300 — 350 — iooni ühe cm^3 õhu kohta. Suvel on aga ligikaudu 1000 kumbagi märki iooni ühe cm^3 kohta. Ka ööpäeva kestel muutub õhus olevate ionide arv tunduvalt. Öösel kella kahe—kolme paiku on ta maksimumalne, ulatudes talvel kuni 1000 ja suvel kuni 2500 nii + kui ka — ionini 1 cm^3 kohta. Nagu näha, ületab öösel ionide arv umbes kolmekordselt päevase ionide arvu. Keskmise aastane ionide tihedus minu isiklike uurimuste alusel Tartus a. 1937 oli 720 + iooni ja 690 — iooni 1 cm^3 kohta. Seega õhus on umbes 4—5% võrra positiivseid ioone rohkem kui negatiivseid. See asjaolu on üldine, sest enamikus on igal pool õhus just positiivsete ionide ülekaal. Õhu erilaeng, s.o. 1 cm^3 õhu laeng elektrostaatilistes ühikutes oleks vastavalt nendele andmetele keskmiselt $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ + ja — elektrostaatilist laenguühikut.

Kõik seniõeldud oli kehtiv vaid molekulaarsete dimensioonidega, nn. molioonide kohta. Kuid molioonidel on omadus tõmbuda õhus olevate neutraalsete osakeste külge, nagu näiteks suitsu kübemekesed, tolmu terakesed jne. Samuti koonduvad ionide ümber veeauru molekulid — tekivad veepiisakesed; seega ionid põhjustavad veeauru kondensatsiooni õhus. Liitudes niisuguse osakese külge muutub ka see laetuks, tekitades õhus nn. raske iooni, mille mass ületab kuni miljoni kordselt harilikku moliooni massi. Rasked ionid avastas prof. Langevin, mistõttu nimetatakse neid vahest ka Langevin'i ionideks. Nende arv 1 cm^3 kohta kõigub 2000—50000 vahel. Seega ta on tunduvalt suurem molioonide omast, kuid ometi raskete ionide osatähtsus õhuelektrilistes nähtustes on tähtsusetu, sest raskete ionide liikuvus, arvestades nende suhteliselt suurt massi, on väga väike. Nüüd muutub ühtlasi ka arusaadavaks, miks niiske õhu juhtivus on halvem kui kuiva õhu oma. Konduktori tühjenemist põhjustavad molioonid liituvad niiskes õhus väga suurel määral niiskuse piisakeste külge, tekitades raskeid ioone, need aga oma väikese liikuvuse tõttu tõmbuvad ainult vähesel määral konduktori poole ja selle laeng kaob aeglasemalt.

Elektrilaengu olemasolu atmosfääris põhjustab temas elektrivälja, mille tungjooned, arvestades positiivse elektri ülekaalu õhus, on suunatud normaalselt atmosfäärist Maa poole, ja välja potentsiaali muutus on tavaliselt 50—300 V ühe m kohta. Selles väljas liiguvad positiivsed ionid Maa poole, tekitades õhus püstvoolu, mille tugevus normaalolukorras on ligikaudu 2×10^{-16} amprit 1 cm^2 kohta, mis summeeritult üle kogu maapinna annaks püstvoolu tugevuse ligikaudu 1000—1300 amprit.

Eeltoodu pakkus lühikese ülevaate normaalse ilma õhuelektriliste nähtuste üle; nüüd võib asuda päevakohase küsimuse, s.o. „õhukaitse“ korraldamise juurde, kuigi siin on juttu ainult sellest õhukaitsest, mida inimene vajab looduse vallutamiseks.

Vaenlase võitmiseks on vaja teda põhjalikult tunda. Et inimkond pole seni äikesest jagu saanud ega värku taltsutada suutnud, see on tingitud just sellest, et inimene ei tunne veel küllaldaselt välgu omadusi.

Seatakse üles küsimus: kuidas tekib äike? Seda probleemi on paljud teadlased püüdnud lahendada, sest seni on esitatud ligemale 50 teooriat äikesete tekkimise põhjuste üle. Neist tõenäolisemaks peetakse Simpsoni teooriat. Selle teooria alussambaks on üldtuntud nähtus, et veejoa lagunemisel piisakadeks, kas või pulverisaatori juures, tekivad elektrilaengud.

Seejuures peenemad piisad, mis suuremate välispinnalt ära kistakse, elektriseeruvad negatiivselt, ülejäänud jämedamad piisad jäävad aga positiiv-

selt laetuiks. Nüüd tõestab Simpson, et suvel, millal kuumendatud maapinnalt tõusevad kiired õhu püstvoolud üles, piisab kiirusest 8 m sek., et pilvedes kondenseerunud veetilgakesi massiliselt nii ütelda „katki puhuda“. Neist kergemad — negatiivselt laetud — kantakse pilve kaugemaisse osadesse, suuremad — positiivsed — aga moodustavad pilve positiivse tuuma, mis liigub tavaliselt äikese pilve edeotsas. Nii näeme, et äikese pilv koosneb võrdlemisi väikesest positiivsest tuumast ja laiemaulatusest negatiivselt laetud kattedest, seejuures on potentsiaali jaotus kogu pilve ulatuses äärmiselt ebaühtlane. Arvestades neid asjaolusid on arusaadav, et võib esineda kolme liiki välke ja nimelt pilvest maasse, teiseks maast pilvedesse ja kolmandaks pilvedevahelisi välke. Sageduse mõttes esineb kõige rohkem pilvevälke. Need aga võivad olla võrdlemisi väikesed ja seetõttu eriti suvel üldse mitte-nähtavad — selle eest aga raadioparaadid teevad nende olemasolu selgesti kuuldavaks. Maa ja pilvede vahelistest välkudest on ligikaudu 60% suunatud maapinnalt pilvedesse ja ligikaudu 40% pilvedest maasse.

• Peatume nüüd veidi üksikasjalikumalt mitmesuguste välkude kohta maksimate andmete juures. Äikesevilve alumine pind võib asuda 150—4000 m kõrgusel. Pilve paksus on umbes 5—10 km ja ruumala 15—50 km³. Pilve laeng on keskmiselt 20 kulonit, ulatudes aga vahest isegi üle 300 kuloni. Pilve potentsiaal Maa suhtes on 100 000 000—1 000 000 000 voldi piirides. Üksiku välgu laen on 0,05—20 kulonit, mis arvestades välgu lühikest kestust ligik. 50—100 sek. annaks voolutugevuse 1000 kuni 400 000 amprit. Välgu pikkus on 1—2 km, maksimaalselt on mõõdetud aga kuni 50 km, ja välgu kanali läbimõõt on 1—60 cm. Välgu liikumise keskmine kiirus on ligik. 2000—30000 km/sek., seejuures välgulöögi käik kujutab enesest keerulist protsessi.

Kaugelt suurem osa välkudest koosneb üksikuist voolu impulssidest, millede arv kõigub ühe välgu korral 1—40 vahel — seejuures ajavahemik üksikute impulsside vahel kõigub mõne kümnetuhandendiku sekundi piirides. Esimene voolu impulss on eriti tugev ja ka eriti haruline. Tema koosneb kahest osast: tuumast, mida nimetatakse liideriks, ja sabast nn. striimerist. Liider rajab striimerile teed, mistõttu esimese impulsi liikumine on astmeline. Asi seisneb selles, et välguna liikumist alustav laeng valmistab endale teed õhu tõukeionisatsiooni teel, mistõttu õhk muutub hästi juhtivaks, kuid mitte terves vahemikus maa ja pilve vahel, vaid niipalju kuni välgu laengu mõju ulatub, s.o. umbes 50—60 m. Liider liigub seda mööda, jättes endast osa laengut striimerina maha, mistõttu ta enese intensiivsus kahaneb. Jõudes 50—60 m edasi, ei suuda ta enam tõuke ionisatsiooni õhus esile kutsuda ja peatub ise, vahel koguni kustudes umbes 100 μ sek, kuni striimeri laeng jõuab talle järele. Nüüd on kogu laeng koondunud uuesti ühte kitsasse piirkonda ja ta suudab jälle õhku tõukeionisatsiooni teel juhtivaks teha järgmise 50—60 m ulatuses, moodustades uue astme välgu liikumise teel. Nüüsguse astmelise liikumise tõttu muutub välgu tee siksakiliseks, kusjuures järgmised impulsid kasutavad peamiselt esimese impulsi poolt ioniseeritud õhu piirkonda. Välk oma liikumisel põhjustab müristamist tugevasti kuumendatud gaaside järsu laialipaiskumise tõttu. Selles nähtuses ei ole midagi peatumiseväärset, välja arvatud see, et välgu löögi kauguse arvestamine hääle levimise kiiruse kaudu ei kannata arvustust, sest välgu löögi korral tekivad mitte häälelained, vaid järsud õhutõuked, millede alguskiirus võib olla kuni 700 m/sek. ja mis alles pikema maa tagant muutuvad tavalisteks häälelaineteks. Seega ka füüsika

õpikuis esinev ülesanne: müristamine kostis 3 sek. pärast välgulööki. Kui kaugel löi välk? tekitab õpilastes vaid eksliku kujutelma pikselöögi kauguse kindlakstegemisest!

Välgu käik on sellega kirjeldatud. Nüüd vaatleme, millist mõju võib välk esile kutsuda ja kuidas sellest hoiduda?

* * *

Välk, tabades mõnda keha, võib selle kas täielikult või osaliselt purustada; on aga tabatud keha süttivast materjalist, siis paneb välk selle tihti peale ka põlema. Tabab välk mõnd elavat organismi, siis surmab ta selle peagu eranditult. Need on otsese välgulöögi mõjud; peale nende põhjustab välk terve rea hädaohtlike kaudseid kahjustusi, millede juures peatume allpool.

Iga-aastased materiaalsed piksekahjud Ameerika Ühendriigis tõusevad keskmiselt 100 miljoni dollarini, Saksamaal kuni 20 miljoni riigimargani. Meil Eestis hukkus näiteks a. 1925 varandusi 70.000 kr. väärtuses ja sai surma 6 inimest. Viimase kolme aasta kestel hukkus äikese tõttu varandusi väärtuses üle 300 000 kr. ja sai surma ligi 40 inimest.

Need arvud panevad igauht tõsiselt mõtlema, kas on mingisuguseid abinõusid piksekahjude ärahoidmiseks ja mida on siis meil selleks tehtud?

Abinõusid, millede ülesandeks on otseste välgulöökidest kahju sünnitamata maasse juhtimine, nimetatakse piksekaitsmeteks. Esimese piksekaitsme piksevarda näol ehitas Benjamin Franklin aastal 1752. Sellest ajast peale on arendatud mitmesuguseid hüpoteese piksekaitsmete tegevuse üle ja vastavalt sellele muudetud ka nende ehitusviise.

Kauemat aega on püsinud vaade, mille järgi varda ülesandeks loeti mitte ainult välgu laengu maassejuhtimist, vaid isegi välgu tekkimise ärahoidmist. Piksevarda otsa kui teraviku kaudu pidi äiksepilve poolt indutseeritud maapinna laeng õhku välja voolama ja seega varrast ümbritseva õhu või isegi pilve laengut koguni osaliselt neutraliseerima. Sellist seletust leiame isegi meie õpikuis. Et väljavoolavale elektrile võimalust mööda vähe takistust pakkuda, pidi piksevarda ots olema roostevaba, selle saavutamiseks kullati piksevarraste teravikke, ja et maapinnast voolaks välja võimalikult palju elektrit, selleks tehti piksevarras mitmeharuline. Selline kujutus piksevarda tegevusest on algusest lõpuni ekslik. Tõsi ju on, et piksevarda teravikust võib maapinnast elektrit õhku voolata, kuid seejuures ei tohi jällegi unustada, et piksevarda näol meie lisame ühe ainsa kunstliku teraviku lisaks neile lugematuile looduslikele teravike hulkadele, mis niikuinii on maaga otseses ühenduses. Iga rohukõrreke, iga liivaterake, iga lehekarvake kujutab enesest ühte teravikku, mille kaudu äikese korral paiskuvad Maa elektri laengud õhku! Kui suur on nüüd siis piksevarda osatähtsus teravikuna nende lugematute teravike hulgas? Kui selle kohta öeldakse, et piksevarda kui metalli elektrijuhtivus on hea, mis võimaldab suurte elektrihulkade läbiminekut temast, rohukõrrekeste oma seevastu aga märksa halvem, siis mis tulu on sellest heast elektrijuhtivusest, kui maapind, mille kaudu elektrihulgad piksevarda juurde kokku voolavad, on ise küllaltki halb elektrijuht, mis ei võimalda silmapilkselt suurte elektrihulkade juurdevoolu piksevarda piirkonda. Samadel asjaoludel langeb ära ka fantaasia piksevarda otsa kuldamise vajalikkusest, seda enam et harilikult juba esimese pikselöögi korral aurustub tavaliselt see õhuke kulla-kiht, millega teravik on kaetud.

Praegu oli juttu omadusist, mis tihti piksevarrastel esinevad, mida aga tegelikult vaja ei ole. Nüüd tuleb kõnelda piksevarda põhiomadusest, mida piksevarrastel sageli ei ole, mis aga tingimata peaksid olema. See on nimelt vajalik kõrgus! Olgu piksevarras mis tüüpi tahes, tuleb ta asetada niisugusele kõrgusele, et ta kaitseks kogu hoonet, mille jaoks ta on määratud! Kuigi on palju vaieldud piksevarda kaitsekoonuse olemasolu üle, siiski on just viimaste aastate kestel hulga vaatluste najal kindlaks tehtud, et püst-piksevarras kaitseb enda ümber koonusekujulist piirkonda, mille põhja raadius ligikaudu võrdub piksevarda kõrgusega. Et pikselöögid tabavad näiteks kõrgema hoone kõrval olevat madalamat, või välk lööb piksevarda asemel hoonesse, see on tingitud kas väiksema hoone paremast ühendusest maaga, või piksevarda lohakast ehitusviisist, või on ehk tegemist keravälguga. Keravälgu jaoks praegu mingit kindlat kaitsevahendit ei tunta, sest keravälgu tekkimise põhjused ja iseloom on meile veel täiesti tundmatud. Niisiis, mida kõrgem on piksevarras, seda laiaulatuslikum on ta kaitsepiirkond. Püstitatava piksevarda süsteem on sellest, mida soovitakse kaitsta. Kirikutornid, vabrikukorstnad ja muud väga kõrged esemed kaitstakse püstpiksevarraste abil, kusjuures tuleb arvestada, et piksevarda teravik peab asuma vastavast esemest niipalju kõrgemal, et see ese asuks üleni kaitsekoonuse piirkonnas. Eriti terav on see nõue korstnate puhul, sest korstnas olev nõgi on hea elektrijuhtija, mille kaudu välk võib kergesti pääseda hoonete sisemusse. Kõrgemate linnahoonete kaitsmisel tarvitatakse tervet rida omavahel ühendatud püstpiksevardaid. Madalate taluhoonete kaitseks aga on Nõukogude-Liidus toimetatud vaatluste alusel parimaks kaitseks antennpiksevarras: hoone harjaga paralleelselt tõmmatakse kahe posti vahele mõlemast otsast maandatud jäme antennitraad. Antenni kõrgus peab olema valitud nii, et hoone asetseks üleni tema kaitsepiirkonnas. Eriti tähtsad hooned, nagu laskemoonalaod, bensiooni hoiuruumid jne., kaitstakse „võrepiksekaitsega“, s.t. hoone kohale tõmmatakse üles maandatud antennitraadidest võrk, mille iga ruudu serva pikkus on 15—25 cm.

Teiseks tähtsaks nõudeks piksevarraste ehitamisel on hea maanduse loomine. Nagu piksepuüdevarras, nii ka maandusjuhe tuleb ehitada nii jäme, et ta välgu läbiminekul ära ei sulaks. Seni toimetatud vaatlused näitavad, et selleks piisab vaskjuhtme korral 50—60 mm² ja raudjuhtme korral 100—120 mm² ristlõike pindalast. Maandusjuhtme allatoomisel peab hoiduma järskudest kõverdustest; kõik maandusjuhtme suuna muutumised toimugu laiemas kaares. Maandusjuhete on tarvilik üle värvida veekindla värviga, näiteks tinapunasega; sest roostekiht, mis tekib maandusjuhtme pinnal, on välgu elektrivoolule suureks takistuseks ja teatavalt juhtumel võib välk maandusjuhtmest hoone külge üle hüpata ja põhjustada mitmesuguseid õnnetusi. Kui maandusjuhtmeid on mitu, mis tegelikult on kindlaim maandamise viis, siis iga juhtme ristlõige võib olla väiksem. Maaühendusena tarvitatakse uemate seadeldiste juures hoone ümber umbes 0,5 m sügavusele kaevatud 20—50 mm² ristlõike pindalaga tsiingitud traati (nn. ringmaandus). Selline maandamisviis on nõutav liivase maapinna puhul. Savise ja lubjase maapinna puhul jätkub ringmaanduse asemel ka sirgest metall-latist, mille pikkus võib olla 15—30 m. Nagu näeme, pole endine nõue suurepinnalise vaskplaadi kaevamisest põhjavee sügavusele uuemate uurimuste alusel mitte kategooriliselt vajalik. Ringmaandus olgu hoone vundamendist umbes 1 m kaugusel.

Ei taha vaikides mööda minna ühest äärmiselt hädaohtlikust kaasnähtusest, mis pikselöögi ajal esineb. Kui välk tabab eset — näit. puud, piksevar-

rast, eriti aga maapinda ennast, siis välgu laeng valgub tabatud eseme ümber radiaalselt laiali; seejuures maapinna punktid, mis tabatud esemele asetsevad lähemal, on kõrgema potentsiaaliga kui punktid, mis asuvad tabatud esemest kaugemal, s.t. üksikute maapinna punktide vahel, mis asetsevad tabatud esemest erinevail kaugustel, valitseb pinge, mida nimetatakse „vahemiku pingeks“. See potentsiaalide vahe radiaalsuunas tabatud eseme suhtes võib tõusta miljonitesse voltidesse ühe meetri kohta. Kujutelgem, et inimene seisab palja jalu märjal maapinnal välgu poolt tabatava eseme suhtes nii, et üks jalg on tal sellele esemele lähemal, teine kaugemal. Sellises olukorras inimese jalad on erineva potentsiaali juures ja moodustavad haruühenduse. Läbiligunenud jalgade nahk ja lihastik ei paku elektrivoolule kuigi suurt takistust ja nii saab inimene välgulöögi ajal jalgade kaudu alumiste kehaorganite piirkonda niivõrd tugeva elektrilöögi, et see kas põhjustab halvatusse või harukordselt ka surma. Eriti tundelised on selles suhtes suuremad loomad, sest nende tagumiste ja esimeste jalgade vahel olev vahemik on pikem kui inimese samm, seega pinge nende vahel on suurem ja haruvool läbib seda puhku isegi südame piirkonna, kutsudes esile südame halvatusse. Seetõttu ongi arusaadav, kui ajalehtedes vahel kirjutatakse, et välgulöök surmas karja, ilma et loomi oleks tabanud. On registreeritud juhtumeid, kus välgulöögi puhul tekkinud vahemiku pinge tõttu sai surma korraga 126 looma, teisel juhtumil jälle 152 looma — ühelgi neist ei leidunud välgu tabamise tunnuseid. Vahemiku pinge on veel elukardetav 20—30 m ulatuses välgu poolt tabatud kohast arvates.

Millises olukorras on piksekaitse korraldus Eestis? Sellele kindlakujuliselt vastata on raske, sest puuduvad vastavad ametlikud andmed. Kuid reisides mööda maad torkab silma, et piksekaitse korraldus on meil kahjuks väga madalal tasemel. Paiguti on piksevarjad nagu moeartiklina läbi lõõnud: kõik talud eranditult on piksevarrastega varustatud. Nähtavasti on selles piirkonnas suudetud küllaldast selgitustööd teostada. Edasi sõites aga ei ole jällegi kümnete kilomeetrite tagant ühtegi piksevarrast näha. Kuid olemasolevate piksevarraste ülespanek on suuremalt osalt täiesti asjatundmatult toimunud: maandusjuhtmed on tehtud liiga peenest, roostetanud raudtraadist, maanduseks on mingi tavaline 1,5 m pikkune raadiomaanduslatt, jätkukohad on lihtsalt roostetanud traadiga omavahel seotud ja hooned ei asetse kaugeltki üleni piksevarda kaitsepiirkonnas. Kui nüüd vaatamata piksevarada olemasolule välgu siiski tabab hoonet, siis on pettumus suur, kuigi selles pahanduses on süüdi peamiselt piksevarda lohakas ülespanekuviis.

Millega saavad füüsika õpetajad kaasa aidata piksekaitse olude parandamiseks meie maal? Kui jätta kõrvale avalikud sõnavõttud kas kõnes või trükkis väljaspool kooli, siis vähemalt koolikursuses ärgu mindagu nii pealiskaudselt üle sellest peatükist, mis räägib õhu elektrist, nagu seda on enamasti siiani tehtud. Selgitatagu õpilastele põhjalikult viie raudse seaduse täitmise tarvidust piksekaitse alal ja nimelt.

1. Väljas viibides äikese ajal ei tohi puude alla vihmavarju pugeada, sest kui välgu tabab puud, siis puu halva elektrijuhtivuse tõttu tekib peaaegu eranditult haruühendus maaga inimese keha kaudu. Metsas oljad katsugu pääseda metsa lähedusse lagendikule.

2. Lagedal olles on soovitatav ägeda äikese ajal pikali heita võimalust mööda kraavi küljele. Paremini läbi liguneda, kui ägeda äikese ajal olla lagedal kohal kõrgeimaks punktiks;

3. Toas olles ärgu seistagu pliidi või ahjusuu juures. Krostnatahm on hea elektrijuht, mille kaudu väik võib tuppa pääseda. Parem on niisuguses olukorras kõögist lahkuda. Samuti on kardetav telefoni ja raadio maanduste läheduses viibida!

4. Ärgu hoitagu äikese ajal suurtest metallesemetest kinni. Nendes tekib lähedase välgulöögi ajal tugev indutseeritud elektrilaeng, mis läbistades inimese keha võib tekitada raskeid põrutusi ja erakordselt põhjustada ka surma!

5. Varustatagu elamud korralike piksekaitse-seadeldistega!

Neid töeteri kannavad õpilased enesega kaasa kodudesse, kus arukamad vanemad arvestavad neid, ja nende töeterade viljana kerkib nii mõneski kohas meie maal uus piksevarras; üksikuile eeskujudele järgneb harilikult rida järeletegijaid, ja sellega on õpetajad suutnud suure edusammu teha rahvavara ja inimelu säästmise alal!

Praegu toimuvat üleriiklikku „kodukaunistuse“ aktsiooni peaks tingimata laiendatama „kodukaunistamise ja piksekaitse“ aktsiooniks, selleks et koos hoone nägusaksvõõpamisega üleriiklikus ulatuses paraneks samas mõõdu ka kindlustus piksekahjude vastu.

Eestikeelsest kirjandusest vastava küsimuse alal võiks mainida kahte brošüüri; esimene neist on insener Gangnuse poolt: „Kuidas kaitsen oma elu ja vara pikse eest?“ ilmunud aastal 1929 ja teine insener Haidaku poolt: „Hoonete piksekaitsemeist“ — ilmunud aastal 1937. Kahjuks tundub neis teoseis andmete vananemise tendentsi, eriti selles, mis puutub piksevarda kõrgusesse. Pärnis uuemate uurimuste alusel on koostatud venekeelne Nõukogude Vene teaduste akadeemia toimetusel ilmunud: „Молния и защита от ее действия“. Saksa keeles on aastal 1935 ilmunud Klaiberi „Blitzschutz der Gebäude“.

Õpilaste lugemishuvi suunamisest.

Ene Liivand.

Kõigi meie avalike raamatukogude aruandeist võib näha, et laenutatud raamatute hulgas esikohal on ilukirjandus, kuna teised 8 liiki moodustavad ainult murdosa üldisest arvust. Samuti sooliselt lugejaskond oma enamuses koosneb naistest. Viimane asjaolu on praegu küll loomulik, sest naised on arvuliselt rohkem. Kuid alla 20 aasta vanuse isikute juures see naiste ülekaal väheneb. Sünnib ju poeglapsi rohkem kui tütarlapsi. Laenutajaist aga püsib endiselt ülekaal naiste käes. Kui vaadelda meie õppivat noorsugu nii alg- ja keskkooles, kui ka gümnaasiumes, siis näeme, et tütarlapsed on üldiselt rohkem tööga koormatud kui poeglapsed. Neil on tantsu-, muusika-, keelte- jne. tunnid, poistel on selliseid harrastusi vähem. Spordib praegune noorsugu enamvähem ühepalju. Ometi jätkub tütarlastel rohkem aega pühenduda lugemisele kui poistel. Loomulikult lähevad tütarlaste ja poeglaste havid lugemismaterjali valikul lahku. Tütarlapsed eelistavad peaaesjalikult ilukirjandust, sest see vastab rohkem nende tundelele ja südamele; poisid loevad seda, mis on mõistusele ja tegelikule praktilisele elule lähem. Aga ka poiste hulgas leidub küllalt seiklusjuttude lugejaid.

Laste lugemise harrastusel mängib tähtsat osa juba algkooli õpetajaskond. Me teame, et laps harilikult, kui tal on omandatud lugemisoskus, tahab väga

palju lugeda. Ta loeb kõike, mis kätte satub, olgu see talle huvitav või mitte, ja kas lugeja ise sellest ka midagi aru saab, pole tähtis. Tähtis on ainult see, et osatakse igalt poolt lugeda. Algkoolis on lugemise juhtimine, raamatute valik ja soovitamise emakeele õpetaja hooleks. Igal õpetajal on vastavalt iseloomule tema lemmikained. (Võimatu on ju nõuda, et ühel ja samal õpetajal peaks ühteviisi kalduvust ja armastust olema humanitaar- ja reaalinete vastu). Sellega on ka seletatav, et emakeele õpetaja soovitab lugeda vastavalt oma ainele ilukirjandust. Harilikult õpetab algkoolis emakeelt ja ajalugu üks ja sama isik, siis kuuluvad soovitatud raamatute hulka ka ajaloolise sisuga teosed ja memuaarid. Suuremale osale poistele on need raamatud aga igavad, neile ei meeldi sellised sentimentaalsed armastuslood. Iga normaalne algkooliealine poiss tahab saada lenduriks, autojuhiks, inseneriks, merimeheks jne., kõik alad, kus tegemist on tehnikaga. Meil on kahjuks niisuguseid raamatuid vähe algkoolialistele, leidub aga vanemaile poistele. Kui lapsel juba kord huvi on olemas niisuguse aine vastu, siis tuleb seda igati ergutada ja ta huvi alal hoida, teda lohutades, et küll ta loeb siis, kui suuremaks kasvab ja aru saab. Kahjuks aga seda alati ei tehta, ehk siis õige vähe. Ja kui juba koolis ei ole suudetud lapses äratada huvi lugemise vastu, siis iseenesest vaevalt see tekib.

Eesti on põllumajanduslik riik, seepärast maa-lapsed suures enamuses jäävadki tööle põllumajanduse alal. Aga kui paljud algkoolilõpetajaist on huvitatud põllumajanduslikust kirjandusest, olgugi et 14—15-aastane poiss sageli sulase eest peab väljas olema? Ometi teame, kui suur tähtsus on põllumehe erialalisel haridusel. Ei harita meil ju põldu enam seanina ja karuäkkega. See populaarteaduslikku kirjandust lugema õhutamise ei nõua õpetajalt uut töökoormat, sest seda jõuab teha tunni ajal. Tarvitseb ainult mõne sõnaga asi põnevaks teha ning huvi äratada, ja siin peaksid emakeele õpetajale kaasa aitama ka teised õpetajad vastavalt oma alale. Muidugi nõuab see õpetajailt endilt vastava kirjanduse tundmist. Kuid see nõue pole ometi liig. Igatahes lükkaks see ümber süüdistuse, et osa õpetajaid tuubib ülikooli ainete konspekte ja on muus kirjanduses täiesti võhik.

Meil on üsna tihe avalike raamatukogude võrk, ja kui mõnes kogus ei peaks saadaval olema vastavat populaarteaduslikku kirjandust, siis peab seda muretsema. On ju õpetajad enamuses ka raamatukoguhoidjad, ja kuigi ei ole, siis selliseile soovele tullakse kindlasti vastu.

Samasugune huvi puudus populaarteadusliku kirjanduse vastu valitseb ka linnades. Koolilõpetanud kraadesid on ringi hulkumas kümneid, kui mitte rohkem. Need on noored, kellel vaimsed huvid puuduvad, kes loevad ajalehest õnnetusi ja kuritöid ning kollast kirjandust erutavate pealkirjadega. Kuid väikestena ka nemad olid huvitatud laevade või vähemalt omatehtud püsside konstrueerimisest. See huvi neil keelati ning suruti maha ja midagi paremat ei antud asemele. Linnade raamatukogudes aga leidub populaarteaduslikku kirjandust; puudub ainult juhtija, kes teed näitab nende lugemisvarade juurde.

Meie keskkooles ja gümnaasiumes on lugemismaterjali soovitamiseiga samasugune häda. Neis kooles on harilikult õpetaja raamatukoguhoidjaks, kuid abilisiks õpilased, kellede õlule laenutamine tegelikult langeb. Sel õpilaste tööl on oma head kui ka halvad küljed. Hea külg on see, et õpilane harjub ja koduneb raamatute käitlemisega, mis temast kasvatab teadliku raamatu sõbra, kellele raamat pole mitte ainult ajaviiteks ja kes loetud raamatut ei viska või müü kohe ära, vaid kogub neist endale isikliku raamatukogu. Isiklik raamatukogu puudub praegu paljudel meie haritlasil. Halb on muidugi see,

et õpilased ise pole küllalt teadlikud raamatute tähtsusest, ei oska seletusi anda sisu kohta ja võtavad oma tööd kui peale sunnitut. Ideaalne oleks, kui raamatukoguhoidja kõik raamatukogus leiduvad teosed oleks läbi lugenud ega tunneks neid ainult inventeerimisel ja kataloogimisel meelde jäänud pealkirjade järgi. Kooliraamatukogus aga peab raamatukoguhoidja tingimata olema läbi lugenud kõik kogus leiduvad raamatud.

Meie koolis praktiseeritavad laenutamismoodused on mitmesugused. Mõnes koolis lastakse õpilasil oma vihikuisse märkida kataloogist teosed, mida soovitakse lugeda; need vihikud antakse korrapidaja kätte, kes siis raamatud klassi toob. Sellise mooduse juures puudub täiesti teadlik juhtimine õpetaja — raamatukoguhoidja poolt. Osas kogudes sünnib laenutamine õpetaja enda poolt vahetundidel, millal loomulikult aega ei jätku raamatute soovitamiseks. Ühe õpilase poolt tagasitoodud raamat antakse järgmisele. See hoiab muidugi aega kokku, sest pole tarvis raamatuid tagasi asetada.

Isiklikult ei poolda klassiraamatukogusid. Raamatukogu peaks olema ühine õpetajaile ja õpilasile. Õpetajaile tarvilike käsiraamatute jaoks võiks olla eri kataloog. Klassiraamatukogud ei hoiä ära, et alamate klasside õpilased loevad raamatuid vanemate klasside kogust, sest õpilased annavad raamatuid edasi, ja selliseid juhtumeid on küllalt. Ühise raamatukogu juures oleks aga arenenumail õpilasil suurem valik, ega tarvitseks neil pettuse teel soetada lugemismaterjali. Õpetaja-raamatukoguhoidja peab tundma õpilasi, et teada, kellele mida lugeda anda. Harilikult raamatukoguhoidjaks on õpetaja, kellel puudub norm tunde. See on nii-ütelda kõrvalteenistus vaatamata isiku sobivusele. Samuti ei tohiks esineda selliseid nähtusi, et raamatukoguhoidjaks poolvägisi määratakse õpetaja, kellel endal täielikult huvi puudub selle ameti vastu. Keskkooli ja gümnaasiumi, samuti ka suuremate kutsekoolide raamatukoguhoidjad peaksid olema kutsega. Õpilasile peaks korraldatama loenguid, kuidas tuleb hoolitseda raamatute eest. See on niisama tähtis, kui õpetada käitumist inimestega. Kui õpilane ei oska hoolitseda oma raamatute eest, siis on ta lohakas ja korratu ka muus asjus ja hilisemas elus. Me mäletame kõik oma kooliajast, kuidas mõnel õpilasel sügisel ostetud uued õpperaamatud juba mõne nädalaga muutusid niisuguseks, mida nimetatakse õpilaste keeles „kapsaks“. Siin tuleks raamatukoguhoidjal palju ära teha selleks, et kaoksid need „kapsad“. Laenutamine peaks toimuma ka peale tunde, siis on koguhoidjal aega lähemalt järele vaadata tagasitoodud raamatuid ja märkusi teha rikete puhul.

Osäl meie õpetajaskonnast puudub tõsine huvi raamatu vastu; loetakse vähe, endale isikliku raamatukogu soetamisest kõnelemata. Meil on Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, asukoht Tallinn (pidas hiljuti 15. tegevusaasta juubelit), korraldanud raamatukoguhoidjate päevi ja kongresse, kuid õpetajaid-raamatukoguhoidjaid on seal näha olnud mõni üksik. See loidus pole plussiks õpetajaile-raamatukoguhoidjaile.

Lugejate maitse lugemismaterjali valikul ja nõue populaarteadusliku kirjanduse järele paraneb siis, kui lastele juba väikesest peale tehakse selgeks raamatute tähtsus ja õiges suunas juhitakse nende lugemishuvi. Siis ehk kaob ka nähtus, et ainult sundimise varal laenutatakse teaduslikku kirjandust, millest moodust praegu nii mõnigi raamatukogu on sunnitud kasutama.

Üks Soome koolitegelane ütles: „Harjutades lapsi raamatukogu kasutamisele, kasvatame neid raamatute sõpradeks, kes pärast kooligi meeleldi veevad oma vaba aega raamatute seltsis, otsides neist vajatavaid teadmisi“. Ja see harjutamine ja kasvatus peab juba algkoolis alguse saama ning edasi arendatama keskkoolis ja gümnaasiumis; pärast kooli on see hilja.

Õpilaste suvisest lektüürist.

Aulis Aret.

1. Suvine lektüür erineb talvisest.

„Der Mensch ist, was er isst“. See saksa lausung on kohaldatav ka lugemisele. Nagu söömine varustab vajaliste ainetega keha, samuti annab lugemine ainet inimese vaimsele minale, olles n.ü. üks vaimse toitumise viisidest, meie kultuuristatud elus võib-olla tähtsaim. „Näita, mis raamatuid sa loed, ja ma ütlen, kes sa oled!“ Teatava isiku raamatute-valik peegeldab ta huve, maitset, haridust ja muid vaimuelu külgi. Lugemisel on suur mõju kujutlustesse. Vanast ajast peale tuntakse seepärast raamatute keeldu, tsen-sorit, kirjanike tagakiusamist jm. abinõusid soovimatu lugemismaterjali väl-timiseks. Raamatuid ja ajalehti tarvitatakse teatavate vaadete propageerimi-seks. Ühe sõnaga — raamatute ja lugemise mõju on hästi teada. Koduraa-matukogu, selle koostis iseloomustab ta omanikku.

Lugemise mõju alaealiste juures on veelgi sügavam ning otsustavam kui täisealisil. Mitte asjata ei moodusta lugemise probleemid pedagoogilises maa-ilmas nii sageli aruteldavaid küsimuspiirkondi. Raamat ja noored on peda-googilises mõtlemises esirindsemaid teemasid. Koos kiiresti muutuva eluga teisevad noorte suhted raamatutega ja vajavad seepärast korduvat vaatlust. Selles probleemis ei saa oletada, et kord soovitatud uurimuse tulemused võik-sid olla kehtivad igas tulevases ajajärgus ja igas kohas, ei, nad jäävad loka-liseerituks nii ajas kui ka ruumis. Kasvatustöö vajaduste avastamiseks tuleb seepärast vaatlusi toimetada igas antud kasvatustegelikkuses omaette.

Käesolev töö tahab tõmmata orienteerivaid jooni ja muudele kasvatus-ruumidele ja -aegadele pakkuda teatavat näidet antud probleemi süüvimise kohta. Klassijuhatajad võib-olla leiavad siit seda-teist klassijuhataja-tunni arutlusaineks. Vahest mõni vanem õpilane leiaks vaatepunkte siit, kui asub selletaolist uurimist korraldama oma klassi või kooli lektüüriolude selgitamiseks õpetaja juhatusel.

Jälgides õpilaste lugemist tuleb selgesti üksteisest lahus hoida talvine ja suvine lektüür. Mida õpilane suvel loeb, see sõltub osalt muudest tingimus-test kui see, mida ta loeb talvel. Seepärast üldistusi teha õpilase lek-tüüri kohta pelgalt talvise lektüüri põhjal oleks vää. Õige pildi saamiseks peame õpilase lugemist vaatlama ka suvel. Talv ja suvi kumbki moodustab õpilase elus üksteisest suuresti erineva perioodi ka lugemise alal. Õpilase elus on talv „juhitud“ ja suvi „vaba“ ajastu. Talvisele elule surub kool oma pitseri, nagu võib eeldada, ka lektüüri-oludes.

Esiteks juhib õpilase lektüüri talvel teatavate teoste nimestik, mille lugemine on kohustuslik. Need teosed moodustavad kirjandusliku hariduse põhivara. Igas koolis on sundlektüüri nimistu sisult ja ulatuselt teissugune*); küll oleks soovitav, et igas koolitüübis välja töötataks iga õppeaasta kohta ühtlane nimestik ja sellele antaks üleriigiline kehtivus. Sundlektüüri tavalisel-t ei nõuta suvel. Seetõttu on õpilaste suvine lugemismaterjal mitmeti teissu-gusem kui talvel.

*) J. Rõks: Kirjanduslikud teosed, mille lugemine on sunduslik kõigile õpilastele klassis Tallinna eesti keskkoolis. „Kasvatus“ 1932, lk. 57 jj.

Teise eraldustegurina talvistes ja suvistes tingimustes esineb kooliraamatukogu. Seda varustatakse teatavate põhimõtete järgi (ministeeriumi poolt koolidele lubatud raamatute nimestik). Igapäevases laenutustöös arvestab raamatukoguhoidja mitmesuguseid pedagoogilisi seiku. Kuivõrd tähtsat osa õpilasel raamatute saamise kohana etendab kooliraamatukogu, sedavõrd kindlamini juhib ta õpilase lektüüri ja mõjustab kujutluselu. Tõepoolne olukord, erandjuhtumeid arvestamata, arvatavasti ongi seesugune. Suvel on kooliraamatukogu suletud, samuti puudub raamatute valikul õpetaja juhtiv-soovitav nõu.

Kolmandaks on suvel raamatud üldse vähem kättesaadavad. Noored viibivad suvel sageli pidevamalt eemal oma alatisest elukohast (mõtlen linnanoori), läheduses leidub raamatuid vähe. Otsitakse siis välja igasugune juhuslik materjal, laenatakse tuttavailt jne.

Neljandaks ning sisimaks mõjuriks on hingeeluline tegur, mida nimetatakse hingeliseks täiendamisvajaduseks. Uuemal ajal seletatakse täisealiste ja noorte käitumises (eriti valikuis) paljusid nähtusi selle vajadusega. Võrdlemisi ühetoonilise vaimutoidu puhul tunneme mõne aja pärast teatavat „nälg“ millegi muu järele. Kool, vaatamata leevendavaile uuendustele (vaatlikustus, isetegevus, elamus-printsiip), koormab õpilasil peamiselt intellektuaalset sfääri, kuna tundmused ja soovlused saavad toitu ning tegevusvõimalusi võrdlemisi vähe. Viimase asjaolu tõttu võime näha, et noored küllastuvad „kõrini täis“ koolist ja põletava huvi ning rõõmuga viskuvad vabal ajal aladele, mis rahuldab voluntaarset ja emotsionaalset sfääri — spordile, mängudele, matkale, kinole ja — ilukirjanduse lugemisele, mis pakub aseainet isiklikus elus puudevale põnevusele, võimaldades vähemalt kujutlusis peirida huvitavat elu. Täisealiste seast võib tuua näiteid, kuidas kõrge intellektuaalse arenguga ja ühekülgelt-intellektuaalse tegevusalaga isikud (professor) jõudeajal ajuti loevad põrutavaid kriminaal- ja seikluslugusid, rahuldades elamusjanu, mida tekitab ühekülgne vaimne töö ja rahulik elu. Noorile on kirjandus rikkalikuks kogemuste-allikaks ja reaalelus puuduva kõrge lennu aseaineks. Identifitseerides end mõne sümpaatse sangariga, rahuldub lugeja vähemalt kujutlusis. Suvel on õpilasel rohkem mahti tasa teha, mis talvel aja puudusel sel alal väheseks jäi.

Kirjeldatud neljal asjaolul suvise lektüüri jälgimine annab teissuguse pildi kui talvise lugemisvara vaatlus. Kuna suvel kooli otsene mõju puudub, on oodata, et õpilaste ja nende kodude lugemisolud oma algupärasuses silma paistavad selgemini kui talvel. Õpilase isiklik maitse, lugeja haridus, huvid ja muud tema kui lugeja omadused ja kodu lugemisolud on kasvatusstöö seisukohalt väga mõõduandvad. Suvist lektüüri jälgides on loota neile pääseda mõneski tükis lähemale.

Tõepärasena peaks tunduma arvamus, et kodudes raamatud, mida loevad perekonna täisealised liikmed, on enamvähem vabalt kättesaadavad ka alaealisile. Meie perekonna kasvatusstiilile ei näi olevat omane generatsioonide endassesulguv eraldumine perekonnas. See-pärist peegeldab õpilaste lektüür kodu lugemisvara teatava selgusega.

Järgnevas siirdume olundi-pildi koostamisele kogutud andmete alusel.

2. Lugejate koostis.

Andmed on pärit ühest ankeedist, mis korraldati Narva I (eesti) Pro-gümnaasiumi ja I Gümnaasiumi õpilaste seas 1938. a. septembrikuu esimesil päevil. Siinkohal olgu südamest tänatud dir. V. Nano ja kolleeg pr. E. Janno

lahke kaasabi eest. Õpilane H. Normak tegi palju andmete sedeldustööd, mille eest talle suur aitäh!

Ankeet saab anda ainult umbkaudse ülevaate. Osa õpilasi ei mäleta nime-tada kõiki loetud teoseid. Mõned ei anna loetelu üldse, vaid vastavad märkus-tega „väga palju“, „pealkirju ei mäleta“ jms. Arvatavasti mõningaid raamatuid ei mainitud üldse, häbelikkuse tõttu (suguelu terav erootika jms.). Kuna and-mete-mass on vähene, ei saa tungida üksikasjusse ega viimaste laiemat kehti-vust oletada, sest nad on liiga tundelised juhuslike tegurite vastu. Kui näiteks 18-aastasi õpilasi on ainult 8, siis tõik, et neist suvel luges ca 80%, ei anna end üldistada suuremale 18-aastaste hulga-le. Saame rääkida ainult teatavast ligi-kaudsest tõenäolisusest, kuivõrd võimaldub nentida ja eraldada juhuslikke tegureid. Taotelles üldist esialgset orienteerivat ülevaadet, piirdume enam suurte joonte märkimisega. Tegelikku-se seisukohalt neist piisab.

Küsimusele, mis teoseid keegi luges (loetella!), vastas poistest 71% (72 poissi) ja tüdrukuist 84% (113), kokku 78% õpilasist ehk 185 õpilast. Ülejäänud 22% luges suvel ainult ajalehti-ajakirju, vastas eitavalt või ei vas-tanud üldse. Seega $\frac{4}{5}$ õpilasist tegeles suvel raamatutega. „Enam-raamatu-liste“ õpilaste arv, kes jõude-ajal veedavad aega raamatute seltsis, näib olevat enam-vähem konstantne. Nii näiteks ühel hilissügise vihmasel pühapäeval tegeles lugemisega 77% õpilasist (A. Aret, Õpilase pühapäev, „Eesti Kool“ 1938, lk. 226) — õigupoolest niisama suur hulk. Vabal ajal, nii talvel kui suvel, on raamat õpilase lemmikseltsiline.

Lugemisharrastuse innukus muutub eluaastatega. Niipea kui lugemis-oskus teatava taseme on saavutanud, näeme lastel tulist lugemishuvi, mis mõnedel paisub otse joominguliseks hullustuseks. Noorusea eelaastail on lugemishuvi lõdvenenud, sest esimene vaimustus on üle ja vaba-aeg pühen-datakse seiklusile, mängudele, kollektivismile. Noorusea kestel lugemishuvi tõuseb jälle, kuid täisea künnisel kahaneb, sest raamatud ei paku enam nii palju hingelisi kogemusi ja teiseks — tõsielu, loominguline rakendumine ühis-konda kasvab. Keskmine täisealine loeb juba kaugelt vähem, eriti mees. Naiste seas püsib lugemine suhteliselt kõrgemal.

Vaadeldavais andmeis näeme kirjeldatud olukordi selgesti kajastumas poiste juures.

Eri vanusega õpilasist tegutses
suvel lugemisega

	poistest	tüdrukuist	kokku
11. eluaastas	92%	67%	82%
12. „	43%	62%	50%
13. „	56%	70%	64%
14. „	77%	88%	84%
15. „	82%	96%	91%
16. „	91%	100%	97%
17. „	80%	100%	90%
18. „	67%	83%	78%

11. eluaastas on lugejaid poiste seas 92%, 12. e. a. aga juba järsku vähem — ainult 43%. Siit peale toimub pidev tõus 16. eluaastani, millal luge-jate arv on saavutanud sama taseme, mis 11. eluaastas. 16. eluaastast peale aga algab kahanemine.

Tüdrukute pilt on teissugune. Miks? Osalt vist sellest, et tüdrukud on poistest arengult mõne aasta ees. 11. eluaastal on neil terav lugemishuvi

vist juba lödvenenud. Madalseis on küll ka neil 12. eluaastal, kust peale algab tõus nagu poistel. See läheb kõrgemale kui poistel.

3. Loetud raamatute kvantum.

Suve vältel loeti 185 õpilase poolt 825 erinimelist raamatut. Iga õpilase kohta tuleb keskmiselt 4,46 raamatut. See keskarv pole kesteab kui kõrge, arvestades seika, et noored on liigagi väledad lugema, kuid siin on suvine aeg kaasa mõjunud; suurlugejaid leidub vaid üksikuid (10, 15, 25 raamatut), rõhuv enamik koondub keskarvu ümber.

Huvitav on olvata, et vanusega koos tõuseb ka loetud teoste arv. Poistel on küll 11—13. eluaastas langus, mida arvatavasti põhjustab huvide tugev suundumine välismaailma, kuid siis algab tõus. Viimane on võrdlemisi aeglane (järsk hüpe ülespoole 17. eluaastal oleneb juhuslikust tegurist ega ole seepärast iseloomustav). Poisid lugesid üldse 234 teost, seega iga poiss keskmiselt 3,25 teost. Poiste lugemishuvi, kuivõrd seda kajastab loetud raamatute arv, on tõusu pingelt üsna konstantne, maha arvatud eespoolmainitud lõtvumine 11—13. eluaastas. Õpilaste poolt loetud raamatute üldmassist langeb poistele 28%. Kuna poiste määr õpilaste seas on 39%, siis ilmneb siitki, et poisid loevad raamatuid vähem kui tüdrukud.

Tüdrukud loevad vanuse tõustes üha enam. 11. eluaastal luges tüdruk 2,8 raamatut, 18. eluaastas 8,4. Seega tõus on peagu kolmekordne.

Tüdrukud lugesid üldse 591 raamatut ehk 72% õpilaste poolt loetud raamatute koguhulgast. Õpilaste seas tüdrukuid oli 61%. Iga tüdruk luges 5,23 teost, seega peagu 2 raamatut rohkem kui poiss. Teisiti väljendades: kui poiss lõpetas kolmanda raamatu, oli tüdruk valmis juba viiendaga.

4. Loetud raamatute liigitelu.

Vaadelnud raamatute arvu, siirdume nende sisu jälgimisele. Ülevaatlikkuse ja võrdlemise huvides peame abiks võtma mingi liigitelu. Liigitades kirjandustooteid nende otstarbe alusel, saaksime neli valdkonda:

1) väärtilukirjandus ehk väärtkirjandus, mis representeerib kunstipärasel vormis elu, selle probleeme ja paleusi;

2) ajaviitekirjandus, mis hargneb kahte harru — armastus- ja kriminaalromaanid;

3) populaarteaduslik ja teaduslik kirjandus ja

4) laste- ja noorsookirjandus.

See jaotus rahuldaks praktilisi vajadusi. Millise määra õpilaste suvises lugemisvaras moodustab iga mainitud raamatuliik?

Rõhuvas ülekaalus on väärtkirjandus — 54%. Teisel kohal on armastusromaanid — 15%, kolmandal laste- ja noorsookirjandus — 14%, neljandal populaarteaduslik kirjandus — 11% ja viiendal kriminaalromaanid — 6%.

Ühe või teise kirjandusliigi eelistamises avaldub soovahesid. Võrdleme, millise protsendi moodustab mingi kirjandusliik eri soo lektüüris.

Siit nähtub, et poisid eelistavad populaarteaduslikku kirjandust märgatavalt enam kui tütarlapsed ja lastekirjandust ja kriminaalromaanid veidi enam. Tütarlapsed omakorda eelistavad tublisti enam väärtkirjandust ja veidi enam armastusromaanid.

Loetud raamatud kuuluvad mõne üksiku erandiga kõik proosa alale. Mitmesuguseist noorsoopsühholoogia ülevaateist võime lugeda väidet, et noo-

red küpsemiseas on luulemeelsed ja armastavad lugeda luulet. Vaadeldavas ankeedis selle kohta mingeid tõendeid ei leidu. Võib-olla loetakse luuletusi talvel, õpetaja ja kooliraamatukogu mõjul. Suvel luule igatahes noorte lektüüriks pole.

Õpilaste suvises lektüüris moodustab iga kirjanduslik protsentuaalselt

	poistel	tüdrukul	poiste kasuks + või —
1. Väärtkirjandus	38	60	—22
2. Armastusromaanid	10	16	—6
3. Lastekirjandus	17	13	+4
4. Populaarteaduslik kirjandus	27	5	+22
5. Kriminaalromaanid	8	6	+2

Loetud raamatud kuuluvad nüüdiskirjandusse, kaasaegseile autoreile. Möödunud sajandi autoreid ei loeta enam. Loetakse peamiselt autoreid, kelle toodang langeb täiesti või valdavasti iseseisvusaega. Eelistatakse Tammsaaret, Lutsu, Mälku, Rohtu, Jakobsoni ja Mötslast. Eelistus näib kõrges korrelatsioonis olevat autori kuulsusega.

Edasi paistab silma, et eelistatakse pikemaid töid, paksemaid raamatuid — romaane. Novellikogusid kohtame harva. Mõned on lugenud ka näidendeid.

Loetud 825 raamatu seas on eesti autorite omi ainult 254 ehk 31%! Ülejäänud $\frac{2}{3}$ kuulub tõlkekirjandusse. See asjaolu, millele lõpus veel kord tagasi tuleme, väärib erilist allakriipsutamist. Välisautoritegi puhul näib olevat korrelatsioon autori kuulsuse ja ta eelistuse vahel. Nimelt kohtame sageli Nobeli laureaate ja teisi kuulsamaid kirjanikke.

Koolipraksise seisukohalt väärib tähelepanu võõrkeelse kirjanduse madal osatähtsus. Suvel luges võõrkeelseid raamatuid ainult 19 õpilast ehk 10%. Nende seas oli poisse ainult 4! Mainitud 19 õpilast lugesid 57 teost ehk 7% õpilaste poolt loetud raamatute arvust. Need olid peamiselt saksakeelsed. Inglisekeelseid loeti 11 ehk 1,5%. Soome-, vene- ja läti keelseid loeti igauht üks.

Lõpuks märgime, et õpilaste poolt nimetatud raamatute seas puudub täiesti vaimulik kirjandus. Lektüür on täiesti ilmlik. Samuti puudub igasugune maailmavaateline ja eetiline kirjandus, kuid seda meie raamatuturul leidub üldse vähe.

5. Väärtkirjandus.

Maha arvatud laste- ja noorsookirjandus, mille osamäär vähene (14%), viibivad noored samas raamatute-maailmas, milles täisealised. Selles lõviosa moodustab väärtkirjandus.

Tähele pannes, kuipalju loevad teda noored eri vanuses, näeme, et ta eelistamine tõuseb, mis ongi ootuspärane. Jälgime joonist (lk. 306).

Jälle paistab silma tütarlaste juhtivus. 14—16. eluaasta piirides on poisid eriti kaugel taga. Pärast 16. eluaastat näeme vahet kahanevat. Tütarlapsil on silmatorkav järsk tõus 12—14. eluaastas, nimelt 12%-lt ülesminek 77%-le. Põhjuseks on tõenäoliselt tüdrukute varasem küpsemine, kiirem areng, suurem huvi psühholoogiliste nähtuste vastu.

6. Laste- ja noorsookirjandus.

Kuigi vahest võiks oodata, et laste- ja noorsooraamatud moodustavad valdava, kui mitte ainuvalitseva osa õpilaste lugemisvaras, siiski tegelik pilt

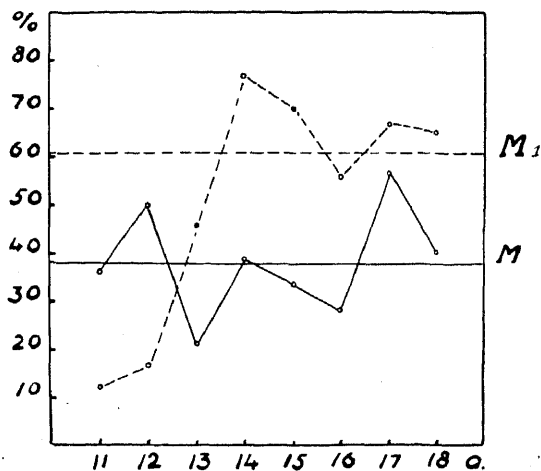
juba pärast 12. eluaastat on järsult teissugune. Selle kirjandusliigi osamäär langeb väga äkiliselt. Langus on muidugi oodatav. Eriti silmatorkav eelistuse-muutus on tütarlastel. Kui neil veel 11. eluaastal laste- ja noorsookirjandus moodustab 88% lektüüri üldmahust, siis 13. eluaastal on see veel ainult 20%. Langus seega kahe aastaga 68%! Poistel

ei tõuse laste- ja noorsookirjanduse eelistus oma haripunktil (vaadeldavas vanuses — 11.—18. eluaastal) kõrgemale kui 39% (12. e. a.) ja langeb samuti. 15. eluaastal poiss enam laste- ja noorsookirjandust ei loe. Sellel eluaastal laste- ja noorsookirjandust on tüdrukul lektüüris veel 9%-ga. Nähtavasti 13—15. eluaastal toimub üleminek täisealiste lektüürile. Ameerika uurija E. S. Conklin*) arvab, et normaalne noorsugu nähtavasti adolestsentsi (noorusea) keskpaiku on saavutanud lugemiseelistuste laadi, mis iseloomustab täisealisi. Sellele meie andmed vastu ei räägi.

Kerkib mõte, kas mitte laste- ja noorsookirjanduse lugemine meie noortel ei kahane liiga järsku juba neis aastais, mil-

ledes laste- ja noorsookirjandus eeldusepäraselt võiks mängida juhtivamat osa. Kas mitte noored ei suundu täisealiste maailma enneaegu? Kõrvutame, millist osatähtsust evib nende lektüüris laste- ja noorsoo- ning väärtkirjandus (v.).

Diagramm

Väärtkirjanduse osa õpilaste suvises lektüüris eri vanuses.

— poistel. - - - - - tüdrukul.

Vanus	Poistel		Tüdrukul	
	l. ja n.	v.	l. ja n.	v.
11. eluaasta	32%	36%	88%	12%
12. „	39%	50%	83%	17%
13. „	30%	20%	20%	44%
14. „	8%	39%	5%	77%

Tabelist nähtub, et „täiseastumine“ lugemise alal toimub kiiresti. Eriti terav on vahe 14. eluaastas poistel 8% : 39% ja tüdrukul veelgi teravam — 5% : 77%!

7. Armastusromaanid.

Armastusromaanid moodustavad poiste lektüürist 10% ja tüdrukul 16%. Selle kirjandusliigi osatähtsus muutub koos vanusega. Poiste juures näib huvi

*) Artiklis „Childhood and Adolescence“, Charles E. Skinner'i koguteoses „Educational Psychology“, New York 1936, lk. 283.

armastusromaanide vastu olevat üldiselt madal ja hääbuv, tütarlastel seevastu 15. eluaastast peale märksa kõrgem ja tõusev, 16. eluaastal näiteks tõustes 30%-ni lugemismaterjali kogu hulgast.

Teatava kujutluse sellest lugemismaterjali liigist annab pealkirjade loetelu. „Kirev loor“. — „Neiu revüüst“. — „Väikese Marietta suur õnn“. — „Kaks kuud Nizzas“. — „Kuu aega printsess“. — „Miks piinad mind?“ — „Sinine ingel“. — „Armastus võidab“. — „Armastuse kannatustee“. — „Mida suudab armastus“. — „Blond tütarlapse kannatus“. — „Üliarmas maantee-rüütel“. — „Mesinädalate vaen“. — „Schein-Ehe“. — „Kadunud noorik“. Jne.

Loeti selliseid teoseid 121, poiste poolt 24 ja tütarlaste poolt 97. Seega tütarlapsed lugesid armastusromaanide märgatavalt rohkem. See on vist seletatav asjaoluga, et naise hinges armastus on tsentraalseimaks elamusalaks, mehel aga tavaliselt üsna perifeerseks. Noorte puhul lisandub ehk veel seegi, et tütarlapsed saavad armastusromaanest toitu oma ärkvelunelusele.

8. Kriminaalromaanid.

Ajaviite-kirjanduse teise („meheliku“) liigi moodustavad kriminaalromaanid. Ootuspäraselt on nende osatähtsus poiste lektüüris suurem kui tüdrukute omas. Tõepoolest ongi nii — vastavalt 8% ja 6%. Vahe (2%) pole nii suur kui armastusromaanide puhul (6%). Tütarlapsed loevad „poiste raamatuid“ meelsamini kui poisid „tütarlaste raamatuid“. Viimane asjaolu leiab märkimist ka kirjanduses.* Poiste huvi armastusromaanide vastu kahaneb, tüdrukul aga tõuseb. Kriminaalromaanide vastu näib mõlemal sool huvi langevat, seejuures tüdrukul kiiremini kui poistel. Poiste huvi näitab veidraid hüppeid. Kas poistel 17—18. eluaastal kriminaalromaanide lugemine tõepoolest lakkab? Andmete vähesuse tõttu ei saa selles küsimuses teha kindlaid järeldusi. Võib olla ka nii, et vanemad noored ei tunnistanud kriminaalromaanide lugemist üles, teades, et see kirjandusliik on halvustatav.

Kriminaalromaanide loetelus kohtame järgmisi karakterseid pealkirju: „Kollased varjud“. — „Mees pimedas“. — „Õudne saadetus“. — „Elu hirmu all.“ — „Kadunud mees“. — „Õilis bandiit“. — „Selja tagant“. — „Rohe-line surm“. — „Ennustus relval“. — „Surm tüüri“. — „Käsk teisest maailmast“. — „Kolmekümne puusärgi saar“. — Jne.

Loeti üldse 56 sellist raamatut; iga õpilase kohta tuleb 0,3 raamatut.

9. Populaarteaduslik kirjandus.

Populaarteaduslik, rakenduslik ega teaduslik kirjandus ei naudi meie raamatukogude ega lugejaskonna soosimist. Ta on hääli varjus.

Mag. P. Ambur („Kasvatus“ 1938, lk. 431) viitab huvitavale tõigale, et meie avalikes raamatukogudes on 62% raamatuid ilukirjandus, kuigi viimane liik moodustab meil trükitavaist teoseist ainult umbes 25%.

P. Ambur ütleb selle kohta: „Meie teame, et eestlane on võrdlemisi praktiliste kalduvustega, kes oma aega oskab otstarbekohaselt ning tulusalt kasutada. Miks teeb ta seda siis raamatulugemise juures teisiti ja loeb aina ilukirjandust? Kas siin pole süüdi mitte koolid ja ka raamatukogude juhatajad? Vahest nad pole osanud rahvast juhtida õieti lugema ja oma teadmisi täiendama ning oskusi värskendama populaarteaduslike ja rakenduslike teoste

*) E. S. Conklin, Principles of Adolescent Psychology, New York 1936, lk. 98—99.

kaudu? Asjaomastes ringkondades tuleks see küsimus võtta põhjalikumale kaalumisele ja selgitamisele“ (sealsamas, lk. 430—431).

Kahtlemata on kooli suuri ülesandeid õpetada noori ja nende kaudu rahvast enam tarvitama populaarteaduslikku kirjandust. Algkoolis moodustab J. Parijõe andmeil*) populaarteaduslik kirjandus õpilaste lektüürist 4—6%. See madal protsent ei tohiks olla põhjustatud algkooliõpilaste vähesest huvist populaarteadusliku kirjanduse vastu, vaid johtub pigemini raamatute vähesest kättesaadavusest ja sellest, et meie populaarteaduslikud raamatud on vormilt ja käsitusviisilt lastele liiga raskepärased, mõned lisaks igavad ning kuiivad. Meie lastel õigupoolest peagu puudub eakohane populaarteaduslik kirjandus. Võrreldagu näiteks lastele määratud „teaduslikke“ raamatuid välismaail! Suurepäraseid lasteraamatuid leiame Nõukogude-Liidu autorilt Iljinilt.

Progümnaasiumi- ja gümnaasiumi-astmel on populaarteadusliku kirjanduse lugemine poistel märgatavalt tugev (27%). Õpilastel populaarteadusliku kirjanduse osamäär on 11%. Tuleb arvata, et talvel on see veelgi kõrgem. Poiste kõrge keskarv (27%) vajab teatavat korrekтуuri, sest see on saadud osati kontrastseist andmeist.

Nimelt on see keskarv kõrge üksikute poiste arvel, kes loevad populaarteadusliku kirjandust palju, mõni kuni 20 teost, kuna ülejäänud on lugenud vähem, üldiselt siiski rahudavalt. Ankeedi andmeid vaadeldes näeme teravat kontrasti sugude vahel. Kui poiste huvi populaarteadusliku kirjanduse vastu üha ülespoole pürib, siis samal ajal püsib tüdrukute huvi suhteliselt väga madalal, mitte tõustes keskmiselt üle 5%. Alles pärast 16. eluaastat näeme selgemat tõusu. Kuigi võiks arvata, et tüdrukud ankeedis teatavaid teoseid (suguelu) vahest pole maininud, siiski ka nendega koos ei tõuseks tüdrukute huvi poiste omast üle. On teada, et tüdrukud tunnevad populaarteadusliku kirjanduse vastu huvi vähem kui poisid.

Vanusega koos tõuseb populaarteadusliku kirjanduse lugemine. Igale õpilasele tuleb eri vanuses populaarteaduslikke raamatuid keskmiselt järgmisel määral:

11. eluaastal	0,11 raamatut	15. eluaastal	0,42 raamatut
12. „	0,18 „	16. „	0,61 „
13. „	0,18 „	17. „	0,52 „
14. „	0,35 „	18. „	1,00 „

Millised on suvel loetud populaarteaduslikud raamatud sisult? Need on esmajoones reisikirjeldused ja memuaarid. Rakenduslikke raamatuid on loetud märksa vähem. Kergejõustiku õpperaamat, fotoõpetus... ja see on peagu kõik. Suvise lektüüri põhjal pole näha, et noored otsiksid juhatusi oskusaladel.

17. eluaasta paiku teatavasti hakkavad nooril selginema huvisuunad. Üksikuil näeme seda ka oma ankeedis. Nii üllatab meid üks 17-aastane nooruk oma lugemusega. Ta loetleb 22 teost, neist 10 teaduslikku. Viimaseist mainime mõningaid.

1. N. Pevsner, O. Grautoff—Barockmalerei in den romanischen Ländern.
2. P. Cauer — Das Altertum im Leben der Gegenwart.
3. S. Hirzel — Grundfragen der Homerkritik.
4. M. Verworn — Die Frage nach den Grenzen der menschlichen Erkenntnis.

*) J. Parijõgi: Vaba lugemine algkoolis. „Kasvatus“ 1937, lk. 154.

5. Th. Carlyle — The Life of Schiller.

6. Fr. Schiller — Über die ästhetische Erziehung.

Siin on meil tegemist intellektuaalselt õpilasmassist kaugele väljapaistva noore õpetlasega.

10. Kokkuvõtteid ja ülesandeid.

1. Suve kohta 825 raamatut, igale õpilasele 4,5 raamatut — vähe see igatahes pole. Rea õpilaste juures kohtame liiga intensiivset lugemist. Ahnelt ahmitakse sündmustikku. Suhtutakse teoseisse ja autoreisse vähesse pieteediga. Näiteks ei panda tähele autorite nimesid, tajutakse neid valesti (Pirandello pro Pirandello), vahetatakse ära (R. Roht pannakse „Surnud majade“ autoriks). eksitakse pealkirjus („Raoma jutujahvatused“ pro javatused) jms.

Suvine lugemine ei tohiks võrrotada loodusest. See hoiatus olgu õeldud eriti tütalapsile, kes niikuinii liialt kalduvad vähesele liikuvusele, passiivsele retsepteerimisele ja liigsele unistamisele (ärkvelunelused). Neid jooni soodustavad juturaamatud tugevasti. Lugemine suvel pole noorte õigeks ajaviiteks. Tuleks rohkem suunduda enda ümber elavasse reaalsusse. Niikuinii kipub looduse elu, mis oma rikkuses avaldub suvel, linnalapsile jääma võõraks.

Rohke lugemine väsitab aju ja segab puhkust, tekitab ärritatud meeleolu ja närvilisve. Talvel on noored niikuinii väga koormatud lugemisega, olgu vähemalt suvi siis sellest täiesti vaba, igal juhul aga võimalikult vähem koormatud.

2. Peale ulatusliku liialduse omab suvine lektüür taunitavaid jooni ka sisus. Nimelt nägime, et ajaviitelised armastusromaanid ja kriminaalromaanid moodustavad lektüüris kokku 21%, tõustes 16. eluaastas koguni üle 30%. Viiks pikale põhjendama hakata, miks armastus- ja roimaromaanid on noortele kahjulikud.

Meie raamatuturule viimasel ajal paisatakse rohkeneval määral säärastr materjali. Isegi mõni soliidne kirjastus on laskunud pakkuma rahvale kire- ja roimatoitu, rääkimata ajalehe joonealusest. See kirjandusliik tuleks üldse keelata.

Kooli ja kodu koostöö üheks punktiks on võitlus sopakirjanduse vastu. Ja mis on mainitud romaanid muud kui sopakirjandus ta kangemais või nõrgemais kraades! Rida kodusid ei näi olevat sopakirjanduse kahjulikkusest küllaldaselt teadlik. Kui arvata, et kodul on mõju õpilaste lektüürisse, tuleb kodu arvele kirjutada põhjus, miks mõnelgi õpilasel kogu lektüür või selle valdavam osa koosneb ainult armastus- ja roimaromaanest, juba 13-, 14-, 15-aastaselt! Sellise kirjanduse lugemine loob harjumused ja eelistused, mis teevad võimatuks huvi väärtkirjanduse vastu. Kuigi suvine aeg pole soodus „raske“ kirjanduse lugemiseks, leidub selles küllaltki „kergemaid“ raamatuid, ilma et oleks vaja kujutlusmaailma saastata alaväärtusliku pahnaga.

3. Kultuurpoliitiliselt taunitavaks nähtuseks tuleb pidada tõlkekirjanduse liiga suurt osa kodude lektüüris. Meenutagem, et see on 69% ehk ca $\frac{2}{3}$! Ei saaks väita, et meie oma kirjanike looming ei väärriks silmapaistvamat osa kodude raamaturiiulil. Eelmainitud suhe igatahes on ebanormaalne. Keskmisel lugejal peaks eesti autorite toodang olema esikohal ja väliskirjandus võrdlemisi tagaplaanil. On juhitud tähelepanu asjaolule, et meil kiputakse tõlkekirjanduse turulepaiskamisega liialdama. Tervendust oleks siin tõesti vaja.

4. Progümnaasiumi- ja eriti gümnaasiumi-astmel tuleks kaasa aidata, et õpilased loeksid vabal ajal, ka suvel, võõrkeelset kirjandust suuremal

määral kui seni. See tuleks südamele panna eriti poistele. Haritlasele on võõrkeelte oskus vältimatuks eelduseks: edukas teaduslik töö on sellela võimalu. Õpilasil saagu ilusaks harjumuseks oma taskurahast osa ohverdada võõrkeelsete raamatute hankimiseks. Raamatukauplusil tuleks hoolt kanda, et noored saaksid häid võõrkeelseid raamatuid. Häid ja keelelt kergeid raamatuid võõrkeelis leidub, samuti noorsoo-ajakirju. Vanemad telligu välismailt oma lastele selliseid ajakirju.*) Kuidas tõsta võõrkeelse kirjanduse lugemise intensiivsust õpilaste seas — see probleem näib olevat üks tähtsamaid noorte vaba-aja probleemides gümnaasiumi-astmel, aga ka juba progümnaasiumis.

5. Populaarteadusliku kirjanduse lugemise kaudu tungivad noored teaduse sügavasse valdkondadesse. Poiste juures nägime, et huvi populaarteadusliku kirjanduse vastu tõuseb. Jääks soovida, et 16—17. eluaastas ta lugemine enam diferentseeruks, et loetaks enam mitmesuguseid oskuste-õpikuid, tungitaks eri teadusealadesse. Kuigi üsna suur on reisirakelduste lugemine, toimub see rohkem seiklusjanu rahuldamiseks kui just teadmiste kogumise huvides. Oleks aga väga vajalik, et noored õpiksid ja harjuksid lugema raamatuid, mis rikastavad otseselt teadmiste tagavara. Just viimast liiki raamatuid loetakse kahjaks vähevõitu.

Nagu märgitud, loevad tüdrukud populaarteaduslikke raamatuid liiga vähe. Tundub, et nende lektüür peagu pelgalt piirdub ilukirjandusega. Ometi leidub häid raamatuid naise elualadelt — kasvatus, kodunduse, tervishoiu, lastehoiu jne. aladelt, mida tuleks tütarlapsile lähemale tuua.

Kui 15—18-ndas eluaastas noorile seda-teist leidub, pole kuigi palju sobivaid populaarteaduslikke raamatuid anda 10—14-aastasile. G. Põldmaa ja mõnede teiste raamatud esitavad laste populaarteadusliku kirjanduse alal esialgseid, kuigi tänuväärseid katseid. See kirjandustüüp vajab väljakujundamist. Ta on kuidagi varju jäänud. Ilukirjanduse hegemoonia pole õigustatud. 10—12, 12—14-aastasile andkem nende oma „teaduslik“ kirjandus!

6. Noorte suvisegi lektüüri puhul tuleks püüda seda mitmekesisendada. Rida noori loeb suvel kas ainult armu- või kriminaalromaane või üldse ainult ilukirjandust. Kuigi siin tuleb arvestada hingelist täiendumistarvet, millel sissejuhatuses peatusime, oleks ehk teatav mitmekesisus siiski võimalik. Raamatutemaailm peab noortele omaseks saama kõigis ta mitmekesisis harudes!

7. Kas oleks võimalik noorte lektüüri suvel sisse viia ka luulet? Kas nüüdisaja tütarlapsed enam ei unista Maria Underi luule juures? Kas me pole muutunud liiga asjalikuks? See oleks teine äärmus. Igatahes on parem unistada kõrgeväärtuselise luule kui mõne „Susanna“ või „Toaneitsi päeviku“ juures.

8. Oleks soovitav, et noorte vaba lektüür ei piirduks mitte ainult viimase aastakümne toodanguga, vaid ulatuks enam tagasi ajaliselt, et ka möödunud aegade rikas pärand saaks enam esindust nüüdispõlve vaimuelus. Siin on raskeid ülesandeid kirjanduseõpetusele koolis: kirjanduseõpetus ei tohi õpilasis surmata huvi vanema kirjanduse vastu, vaid peab seda õhutama. Muidugi kõike pole mõtet ega saagi elustada, mis oma ülesande ja mõju on kaotanud, kuid osa teoseid ulatub üle aegade, on igihaljas, on kuldne.

*) Vt. Paul Vaarask: Lihtsustatud kodune lektüür inglise keele alal. „Eesti Kool“ nr. 3 — 1939, lk. 150 jj.

9. Nooremate, 13—15. eluaasta noorusealiste huve tuleks peale sobiva populaarteadusliku kirjanduse soetamise silmas pidada ka vastava ilukirjanduse hankimise abil. Nagu tähendatud, tundub 13—15. eluaasta noorte lektüüris lükk nende eakohase kirjanduse lugemises, mistõttu haaratakse vahest veidi vara täisealiste-maailmale sobivate raamatute järele. Üleminekut tuleks mahendada sobiva kirjanduse hankimisega.

10. Toetudes õpilaste suvise lektüüri andmeile, võib pidada üldiselt lugemisolusid progümnaasiumi- ja gümnaasiumi-õpilaste kodudes rahulda-vaiks. Kultuurilise väärtusega raamatud on selges ülekaalus (79%), rõhuvas vähemuses on sopakirjandus (armastus- ja roimaromaanid, kokku 21%), suhe on 4 : 1. See suhe näitab küll, et olukord pole katastroofiline, kuid muidugi võiks suhe olla hea kirjanduse kasuks veelgi tugevam, et võiksime jääda täiesti rahule. Raamatute valik kodudes oleneb kodu kultuursest tasemest. Tavaliselt on kultuuriliselt kõrgemal asuv perekond ka sotsiaalselt ning majanduslikultki sageli vastavalt kõrgemal. Need kodu olundid peegelduvad õpilaste raamatute-eelistustes. Huvitav on võrrelda üksikute koolitüüpide järgi. Teatavasti õpilaste kuuluvus teatavasse koolitüüpi on enamvähem ühenduses nende sotsiaalse kuuluvusega. Nagu on saadud tähele panna, rahulduvad tööstusõpilaste-kooli õpilased armastus- ja roimajuttudega (lihttöölise kodu), naiskutsekooli õpilaste lektüüris kohtame juba palju sagedamini väärtteoseid (käsitöölise kodu) ja progümnaasiumi- ja gümnaasiumi-õpilastel nägime väärtusliku kirjanduse neljakordset üleolekut halvast kirjandusest.

Kirjeldatud olukord pole mingi „looduslik“ paratamatus, on saanud tähele panna, et kõik noored meeeldi harjuvad lugema häid raamatuid, kui ainult selliseid raamatuid neile soovitatakse ja — mis palju tähtsam — otse kätte antakse. Head raamatud odavamaks! Koolide raamatukogud paremini varustada!

Kooliraamatukogust võiks anda õpilasile raamatuid ka suveks. Muidugi tuleb tagada nende tagastamine. Vastava korralduse loomine poleks võimatu.

Lõpuks „10 käsku“ õpilasile suveks.

1. Suvel loe vähe, ole loodusega!
2. Loe arengukohast!
3. Loe ainult väärtuslikku!
4. Ära loe kõike ettejuhtuvat!
5. Ära loe armastusromaane!
6. Ära loe roimaromaane!
7. Loe ka rakenduslikku!
8. Eelista eesti autoreid!
9. Loe ka võõrkeeles!
10. Loe üldse vähe, aeglaselt ja süvenevalt!

Kirjandeist algkoolis.

A. Kivisikk.

Kirjandeist algkooli 5. ja 6. kl. kirjutab „Eesti Koolis“ nr. 8 — 1938. a. pikemalt O. Randvee. Käesolev kirjutus tahab olla väike pisitählepanekute esitamine tegelikust tööst, mille põhjal ei saa nõustuda kõigi sääl esitatatud mõtetega.

Kas kirjandiks vihik? Vihik täidab küll oma otstarbe, aga ta pole siiski mitte ainuke võimalus. Kui nõutakse vihiku puhtust, siis on see iseenesest nõutav pedagoogiline tõde; aga kui erandjuhtumeil lubame vihikule paberi ümber panna, siis on see oma põhimõtetest taganemine. See on eelduseks mõtteviisile, et mõnel õpilasel on lubatud vihikut ka lohakalt hoida, töid lohakalt teha, et katsume lohakuse peita „kalevi alla“. Kui juba võtta vihikuile paberi ümberpanek kõne alla, siis on siin ikka ainult kolm võimalust: 1) kõigil vihikuil olgu paber ümber, 2) kõigil vihikule puudugu paber, 3) ei tehta sellest üldse küsimust.

Ise asi on, milline neist on pedagoogiliselt õigem. Igatahes iga seisukoht puhtal kujul on õigem kui nende võimaluste mingisugune kombinatsioon.

Pääle hariliku ostetava vihiku võime väga hästi ka ise teha vihiku harilikust paberist. Selle vihiku suurus võib piirduda ainult ühe tööga (vanemais klassides). Sellise vihiku valmistamine pakub meile koguni mitmeid eelistusi harilikust vihikust.

1. Kui juhtub mõnel õpilasel äpardus töö juures määrimise näol — ja seda juhtub ikka —, siis võime selle töö kergema vaevaga ümber teha. Kui aga vihikus on näiteks 3—4 tööd korralikult tehtud ja siis juhtub väärtus, siis on seda väga raske parandada. Korralikku tööd ümber tegema hakata on mõtetus; kuid jättes väärtuse vihikut ilustama, võib see jällegi mõne juures anda kallaku mõtteviisile, et tööd võib ka vähem korralikult teha.

2. Tööd peavad sisuliselt näitama arengut ja see areng peab käima ka kirjandite välimuses. Sageli satuvad nii mõnedki kirjatööde ja joonistustundide teemad kokku ja miks siis sel juhul neid töid mitte täielikult kokku viia: kirjatöö kaunistuse teeme joonistustunnis. Joonistamises leiavad käsitlemist mitmesugused ilustusvõtted (pinna jaotus, pintsli vajutused, kartuli trükk, ehtekiri jne.) ja miks neid mitte lubada õpilasil kasutada oma vaba soovi ja oskuse kohaselt kirjatöö kaunistamisel? Meil on tarvis kasvatada tööõõmu, kuid eks ole tööõõm suurem, kui kirjand on valmistatud täielikult õpilase enda poolt ja tarvitada on olnud ainult sulepea, tint ja paber, ja kuigi sääil ilustuseks on ainult värviline lõngake, on see kõik õpilasele siiski armsam ja lähedasem, sest tööd, vaeva ja leidlikkust on sinna rakendatud. Kirjand omab terviklikkuse mõiste.

Kirjandite teemade valikul seatakse üles mitmeid põhimõtteid (fantasiasiat arendavad, isikut kirjeldavad jne.), kuid käsitlusviisilt võime osa teemasid jagada veel kahte liiki: 1) teatava sündmuse täpne, lühike kirjeldus kronoloogilises järjekorras, 2) teatava sündmuse vaba jutustis, läbi põimitud omaenese tähelepanekute ja arvamustega. Vanemais klassides tuleb neid mõlemaid tarvitada ja seda erinevust selgitada. Näiteks on teemaks „Tulikahju“. On see mõeldud ajalehe sõnumina, siis langeb ta esimesesse liiki ja kirjeldus olgu täpne, selge ja lühike. On see aga harilik kirjand, siis on kirjutamise piirid palju laiemad.

Hää teema peab haarama ala, millest õpilastel on palju elamusi, ja nende rägastikust otsib ta siis paremad välja, korraldab need tervikuks. Sageli annab aga õpetaja teema, milles temal on palju elamusi, kuid see ei eelda veel, et õpilasel peaks neid olema. Meil on üksikud teemad saanud nii populaarseiks, et ikka ja alati neid kõikjal antakse, kuid ei mõelda, kas õpilastel sel alal üldse elamusi on. Näiteks teema „Kalal“. On koole, kus ainult üksikud poisid on õngelatti käes hoidnud, rääkimata teistest kalastamise viisidest. Aga tüdrukud...!? Ja mida peavad siis õpilased sel juhul kirjutama? On ka muidugi kohti, kus on olukord vastupidine.

Väga armastatakse anda ka teemasid, mis on kohutavalt laiaulatuselised, näit. „Kuidas veetsin suve, pühad?“ Sellest peaks kirjutama raamatuid!

Teemad nagu: „Seenil“, „Marjul“, „Vastlapäev“, „Mardipäev“, „Suplemas“ jne. hinnatakse küll tihti üle. Elamuste hulk ja väärtus neil aladel on sageli väga kesine.

Juba kirjatöö päälkirjaga peame andma õpilasele teatava pildi, piiritlema aine ulatuse, aga mitte andma mingisuguse üldsõnalise päälkirja lootuses, et midagi ikka kirjutatakse. Ja tõepoolest ikka midagi kirjutatakse, sest midagi peab ju kirjutama! Näiteks on teemaks „Marjul“. Ka see on mõnele õpilasele liiga lai, ja pole ime, kui töös pole nimetatudki, mis marju korjati, millal neid korjati, kust neid korjati. Jätame aga üldteemaks „Marjul“, kuid anname igale õpilasele valida teatava alaosa, näit. „Maasikail“, „Jõhvikail“, „Murakail“ jne. Sel juhul oleme aine ulatuse piiritlenud ja andnud õpilasele teatava pildi. On ju valmistamine elamuste, mälestuste uuestielustumine, need äratavad hinges uusi kujutelmi ja nende kõigi korraldamine tervikuks ongi kirjatöö. Või nagu ütleb Maeterlinck ideede kohta: „... ja võib-olla niiviisi järjekindlalt ja meelt heitmata mööda uinunud rivisid kobades, asetab veel mõni neist ühel päeval juhuslikult oma väikese, peaaegu nähtamatu käe mõne suure tõe õlale.“

Teemade valikul ei maksa sugugi põlata õpilaste abi, vaid vastupidi! Muidugi ei maksa lasta teha lõplikku tööd vabal teemal, vaid laseme teha ainult töö kava ja kontrollime selle. Nii saame sageli mõnegi hää teema.

Meie koolile ja noortele on ette heidetud, et oleme eluvõõrad. Ega see ka vist täielikult põhjendamata ole. Kui päevakorral on koguni tööteensituse sisseseadmine noortele, siis on selleks tarvidusi. Kool ja tegelik elu on selles osas läinud lahku. Tööõpetus on meie koolis olnud ikka teise järguline aine. Uue emakeele õpiku ainevalik läheb päris põhjalikult lahku eelmiste õpikute ainevalikust. Kirjandite teemade valik on olnud teisejärgu tähtsusega emakeele õpetamisel. Kirjandite korraldamist hinnatakse sageli ainult arvu järele, mitu neid aastas on tehtud. Kui noorte tööteenistus on tuleviku küsimus, siis midagi on siiski, mida saab senisest suuremal määral juba nüüd koolis teha: see on meie noorte mentaliteet sel alal. Kirjand on üks võimalus paljude teiste hulgas. Miks peab olema fantaasiat arendavate kirjandite hulgas selliseid nagu: „Kui oleksin rikas“? Sellist ei tohiks sääl olla. Ja mida mõteldakse siis selle all? Kindlasti teatavat muretut minnalaskmist ja muiduolemist. Vastupidi: kõike hääd annavad jumalad meile ainult töö läbi. Mõeldav oleks vahest veel nii: „Kuidas saaksin rikkaks“. Kuid kaheldav on seegi, sest lõppsiht viitab ikkagi teatud muiduolemisele, vähemalt laste mõiste järele. Miks me ei lase õpilase fantaasial töötada näiteks järgmise teema kallal: „Kuidas korraldan oma tulevase kodu“. Veel rohkem: jäägu see kõik reaalsuse pinnale. Joonistamisetunnis teeme tööle lisaks aia, koduümbruse kaunistamise, toa jne. plaani. Samuti arutleme sääl esteetilisi küsimusi. Looduseõpetusetundides püütakse leida nõu tervishoidlikele ja otstarbekohasuse küsimustele. Võib-olla matemaatikatundides tehakse isegi eelarve kõige kohta.

Õpilaste mentaliteedi arendamisel on kirjandite teemade valikul küllaltki määrav tähtsus, seepärast tuleks sellele küsimusele küll tänisest rohkem tähelepanu pöörata.

Eesti keele õpetamisest Petserimaal.

Nikolai Ress.

1934. a. algkooli lõpetajaile korraldatud testi kokkuvõttest selgus, et Petserimaal eesti õppekeelega koolide lõpetajaist ainult 1% saavutas õigeid vastuseid 81—90% piiris, millist arvu tuleb lugeda maakondlikuks tulemuste ülemääraks, sest 91—100% vastuseid ei andnud ükski õpilane, seevastu Tallinna ja Nõmme linna ning Virumaa algkoolide lõpetajaist saavutas 3% õigeid vastuseid 91—100% piiris. Tekib küsimus, kui nüüd, s.o. viie aasta pärast korraldatakse uuesti test, missuguseid tagajärgi võiks oodata. Tahaks olla optimist ja loota paranemist, kuid kas on põhjust eriti rõõmutseda, jälgides ümbruse arengut ja kooliolude muutust mainitud ajavahemikus. Kui oletada, et Petserimaa emakeeleõpetajate — mõtlen eesti keele õpetajaid — võimed on nõutaval kõrgusel, siis on õigekeele ja õigekirja õpetamist raskendavad asjaolud muutunud vaevalt märgatavalt. Võiks vahest märkida lugedaoskajate arvu väikest suurenemist I klassi astujate hulgas.

Ei saa eitada tõusu majanduseski: on loodud uusi väärtusi, tekkinud elujõulisi majapidamisi ja uusi elamuid hurtsikute asemel. Ka vaimse arengu nivoo peaks olema kõrgem, mida tõendab noorema generatsiooni mitmekesiste huvide tekkimine kultuurialadel. Kuid oleks illusioon samastada olukorda sisemaaga või loota sellele järele jõuda omal jõul, mõjustusteta ja abita ülaltpoolt. Selle viie aasta jooksul on püstitatud ainult üks uus eesti algkoolimaja, 64% eesti koole aga püsib võrdlemisi viletsais üürimajades. Tõsist rõõmu võib tunda ainult õppeabinõude täienemise üle kooles, milleks algutas tehti Haridusministeeriumi poolt.

Võiks märkida raskusi, mis asetavad Petserimaa emakeeleõpetaja erandolukorda ja millede vastu võitlemine nõuab niisama suurt pingutust kui viie aasta eest. Need on järgmised.

Murdekeele suur erinevus õigekeelest foneetiliselt ja morfoloogiliselt on peamisi raskusi õigekeele õpetamisel.

Alljärgnev materjal murdekeele vaatluse alalt on hangitud Petseri linnast 4 km kaugusel asuvast 6-klassilise algkooli vanemast komplektist (IV, V ja VI kl.) 1937/38. õppeaastal ja peaks suutma osaltki valgustada murdekeele iseärasusi ning ergutama õpetajaskonda edasisele põhjalikumale ning laiaulatuslikumale murde mõju ja murdevigade uurimisele, et edukamalt korraldada õpetust.

Õpilase kõnes ja lugemises esineb väga suurel määral hääldeamisvigu — nn. foneetilised vead, mis on tingitud murdekeelest. Järgnegu neist tüübilisemad: *julgesti* (II) pro *julgesti* (III), *õisi* (II) pro *õisi* (III), *tohtinud* (II) pro *tohtinud* (III), *andis* (II) pro *andis* (III), *õhtu* (II) pro *õhtu* (III), *sündinud* (II) pro *sündinud* (III) jne.

Nagu nähtub esitatud vigadest, ei hääldata neis sõnades III vältet, mille tõttu rääkimine kuuldub lodevana. Kirjas see liik ei esine, kuna me seal ei tee vahet II ja III välte vahel.

Väära hääldeamise mõjul leiame aga õpilaste kirjas suurel arvul sääraseid vigu, nagu on järgmised.

1. *Lili* pro *lilli*, *võtis* pro *võttis*, *jäle* pro *jälle*, *pritsidi* pro *pritsiti*, *ete* pro *ette*, *kilgadi* pro *kilgati*, *hakas* pro *hakkas*, *õbetaja* pro *õpetaja*, *ooda-*

sid pro ootasid, kokuvõde pro kokkvõde, aidadi pro aidati, vaadadi pro vaadati jne.

2. Teise liiki võib paigutada kirjavigu, mis on täiesti murdemõjulised ning identsed murdes tarvitataivate sõnadega: väikeise pro väikesi — murdes väikeise jõke pro jõge — murdes jõke, liina pro linna — murdes liina, papõr pro paber, vaiv pro vaev, seid pro sõid, koiri pro koeri, tuletadi pro tuletati, inemine pro inimene.

3. Kohandatud või moonutatud kirjakeel. Need on kaasa toodud kodunt ja ümbrusest, näiteks: valmiks pro valmis, esti pro eesti, misukene pro missugune, võlesti pro valesti, nüid pro nüüd, õhtal pro õhtul, sihuke pro seesugune jne.

4. Slaavi mõju annab end tugevasti tunda neis piirkonnis, kus elatakse venelastega ligistikku. Tüübilisemaid vigu: juuba pro juba, vääga pro väga, hoobune pro hobune, saamas pro samas, viisamini pro visamini jt. Kaashäälikuist hääldatakse valesti eriti *l* ja *s*.

5. Need on üldised vead, mis esinevad ka sisemaal, nagu „kodu“ (Mu vihik on *kojus* pro *kodus*), *valmiks* pro *valmis* jt.

On huvitav märkida, et hulk sõnu, nagu *õpetaja* ja *õppima* peaksid olema sagedase tarvitamise järele selged, kirjutatakse õpilaste poolt vigaselt. Sõna *õpetaja* kirjutatakse valesti 26% õpilasi, *õppima* 56% õpilasi. Kõige rohkem esines vorm *õpedaja* ja ühel juhul isegi *koolimeister* (IV kl. õpilase poolt). Murdes ollakse õpetajat harjunud nimetama *oppaja*.

Sellest järeldub, et mida vigasem on õpilase kõnekeel, seda suuremad on võimalused eksida ka kirjas. Olen märkinud kõne- ja lugemisvigu ja neid lasknud kirjutada kohe ning mõne aja tagant. Statistika näitab, et valesihääldatavatest sõnust kirjutatakse vigaselt 57%. Kõnekeele ravi tuleks alata kindlasti juba nooremis klassides, sest hiljem on raske ümberorienteeruda. Nii võttis VI kl. tütarlapsel *küüsimuse* hääldamisravi üle kahe kuu. Kuna Petserimaal leidub murdekeele mõjul õpilase kirjas palju 1., 2. ja 5. liiki vigu, siis vajab kõnekeel siin hoolsamat ravi kui mujal. Kahjuks lasub terve raskus ainult koolil, sest kodus räägitakse kõikjal murret, millest, nagu nähtub, õigekeelsuse õpetusele on rohkem kahju kui kasu.

Õpilasele on kirjakeel nagu pühapäevakuueks, mida ta tarvitab ainult koolis ja peamiselt tundide ajal, sest vahetundidel omavahelises vestluses väljendatakse murdes (välja arvatud vahest üksikud koolid).

Keeleoskuse arenemist soodustab lektüür, kuid Petserimaa kooliraaamatukogud vaevalt suudavad rahuldada õpilaste lugemisnälga. Koduseid, omi raamatuid esineb siin maakonnas haruldaselt vähe. Järelepärimisel selgus, et kõnesoleva komplekti lastevanemaid ei ole ühelgi ajalehte tellitud; loetakse vahel üksiknumbreid, sest linn asub võrdlemisi ligidal, ja sedagi ainult 57% lastevanemaist. 74% lapsi evib kodus raamatuid, 60% sellest on õpperaamatud ja ostetud õpilaste eneste poolt.

Ainult suurimais keskuses võiks märkida haridusseltside abi kirjanduse pakkumisel, kuid mujal jääb ainukeseks teaduseallikaks kool. Esimesel minu tööaastal selles koolis selgus, et suve jooksul oli midagi lugenud ainult 7% õpilasi. Viga seisneb nimelt selles, et lapsed on harjunud õpikuid saama koolist, mis kevadel koolile ära antakse, ja nii ei ole võimalust ka nende luge-miseks.

Õpilasil puudub kodus oma nurk, kuhu võiks paigutada täis vihikud, pildid, käsitööd jm. Sageli tarvitatakse õpilaste vihikuid toidu

pakkimiseks. Lahkunud koolist, ei jää õpilasele midagi reaalselt, mille juures meenutada õpitut ja endisi elamusi. Nii puuduvad Petserimaal eesti keele õpetamist soodustavad tegurid peaaegu täiesti. Ja kui 1934. aastal korraldatud testide kokkuvõttes väidetakse, et „emakeel osutub raskeimaks õppeaineks koolis“, siis on see täiel määral maksev Petserimaal. Istumajääjate % on siin suurem kui mujal. Väike on õpilaste arv, kelle lõputunnistusel on eesti keeles hinne „hea“ või „väga hea“.

Mida võiks teha eesti keele taseme tõstmiseks Petserimaal?

1. Emakeeleõpetajail tuli veel lähemas minevikus kulutada hulk energiat ja aega, et veenda oma kolleege selles, et eesti keele õpetamine pole mitte ainult selle aine õpetaja eraasjaks, vaid seda tuleb teostada võimaluste piirides igas muus tunnis. Et iga õpetaja parandab või juhib õpilase tähelepanu keelelistele vigadele igasugustes kirjalikes töis — muidugi mitte nii põhjalikult kui aineõpetaja — polnud varem sugugi endastmõistetav. Nagu eespool selgus, mõjustab vigane hääldamine kirjavigade rohkust, seepärast tuleb ravida esmajoones õpilase suulist väljendust mitte ainult emakeele tunnis, vaid igas teises tunnis, toimides meetoodiliste ja pedagoogiliste nõuete kohaselt.

2. Kirjakeele kõnelemise võimaluse suurendamiseks on vähesed õpetajad välja lülitanud murdekeele tarvitamise ka vahetundides. Viimast on raske läbi viia suurtes koolides, kuid vähemais, kus õpetaja viibib kogu aja õpilaste keskel, on see täiesti teostatav. Muidugi tuleb seda korraldada õpilaste eneste kaasabil ja õpetaja algatusel. Tegin nõnda. Kevadise võistluskirjutuse ootel, — nimelt pidi see korraldatama möödunud õppeaastal Petseris kõigile maakonna algkoolide lõpetajaile — arutlesime õpilastega ühiselt seda sündmust ja leidsime, et suurima vilumuse saavutamiseks peaks ära kasutama ka vahetunde. Matemaatika tunnis tuldi otsusele, et me võidaksime ümmarguselt 150 emakeele kõnelemistundi, s.o. 5 töönädalat. Lapsed nõustusid vastu võtma otsuse rääkida vahetundidel kirjakeelt. Seadsime sisse vihiku, kuhu iga päev vastav keelekontrollija märkis õpilased, kes välja langesid. Alul oli nende arv väike, kes suutsid sõna pidada, kuid see arv suurenes alatasa. Õpilased tundsid asja vastu huvi ja tihti võtsid abiks sõnaraamatu, sest paljudes sõnades tekkis lahkarvamusi. Õigekeelsuse-sõnaraamat oli laual ja igäuhele kättesaadav. Säärase tegevuse puhul võiks parimaile õpilasile hoolekogu poolt anda kevadel mõne raamatu, asja konkreetsemaks muutmiseks võiks iga nädala või kahe järele anda neile, kes kiirustusele ei alistunud, sedelid, millel võiksid leiduda keelereeglid ja mida sobiks kleepida vihikusse (nagu laagrimargid). Kevadel oleksid need aluseks auhinna väljaandmisel. Arvatavasti leidub õigekeelse rääkimise edendamiseks võimalusi ka suurimais kooles, ilma tarvitsemata korrata vene aja anekdootlikke menetlusi, sest on ju kirjakeel ikkagi emakeel, kuid reegli- ja kunstipärasem.

3. Eriliselt tuleks rõhutada tähendusõpetust. On vähe sellest, kui ütelda õpilasile, et otsige välja tundmatud sõnad. Ainult üksikud on klassis aktiivsed, kuna paljud ei leia midagi. Õpetajal tuleb kontrollida ka teisi. Sageli ilmneb, et ei teata täiesti hariliku sõna tähendust. Tuleb õpetada uute sõnade kasutamist igal soodsal võimalusel, anda harjutusi, kus sõnu ja väljendeid võiks asendada õpitud paralleelvormidega jne. Kui õpilase sõnavara on rikastatud ja sõnade tarvitamine täielikult omandatud, ainult siis võib oodata nende esinemist õpilaste kõnes ja kirjas.

4. Millal võiks alata murdekeele ja suulise väljenduse ravi? Petserimaal tuleb laps I klassi vanemalt omandatud keeleoskusega, mis erineb õigekeelest tublisti enam kui mujal Eestis. Oleks täiesti vääri juba esimesest päevast nõuda õigekeelt, nn. kirjakeelt; niisama vääri oleks aga lapse kõnekeele ravi alata alles III või IV klassis. Lähtudes kõnelusaines ja lugemispalades laste elamusringist, väljendub laps alul spontaanselt omade sõnadega, s.o. murdes. Aga juba lugemispalast alates omandab ta uusi sõnu ja väljendusi ning harjub neid tarvitama, samuti annab lapsele materjali õpetaja kõnekeel. Viimase harjutamine ja ravi lapse juures algab juba esimeses klassis. Nagu fikseeritud kehtivais õppekavades eesti keele kohta käivas seletuskirjas: „Põhioskused eesti keeles ja õigekirjas võidakse algkoolis kätte harjutada ainult siis, kui laste keeleoskust ravitakse igal võimalikul juhul“.

I ja II klassis toimuks see peamiselt „tundmatute sõnade tähenduse selgitamisega“; kuid juba III klassist alates, „kirjandeis ja kõnes sagedamini esinevate vigade ning puuduste raviga“. Siitpeale võiks alata ka murdekeele väljajuurimine.

5. Sellest on vähe, kui õpetaja kriipsutab alla vigase vormi, mille siis õpilane parandab või kirjutab kolm-neli korda ümber. Sama viga võib esineda uuesti mõne aja pärast. Paljud vead kõrvalduvad pärast vastavate keeleõpetuse ja vormiõpetuse reeglitega tutvumist, kuid osa vigu nõuab tõsiselt harjutamist ja kordamist. On vorme, millede häälamine tekitab raskusi, nagu *vaadati*, *pahandati*, mida õpilane aga hääldeb *pahandadi*, *vaatadi*, ja siin ei aita muu kui drill, kuni õpilase keel muutub painduvaks. Selleks võib isegi koostada vastavaid harjutusi.

6. Paljud õpetajad parandavad õpilaste töid nn. mustandis, mis siis õpilaste poolt hiljem ümber kirjutatakse. Teiskordse ümberkirjutamise järele on õpilase töö vastuvõetav ka inspektorile näitamiseks, sest töös on vähem vigu. Kui aga neilt lahtisilt lehtedelt, mis õpilased on ära visanud, parandatud vigu mõne aja pärast uuesti esitada ümberkirjutamiseks, siis kirjutatakse suur % neid uuesti vigaselt. Seepärast peaks parandatud töö jääma õpilasele alles.

7. Õpetaja peaks pidama vigade registrit, mille järgi võiks korraldada kas etteütusi või muid kirjalikke ning suulisi harjutusi ka individuaalse tööviisi alusel.

8. Peaks koostatama oludele vastavaid harjutustikke ja keeleõpikuid, mida rõhutab ka J. Aavik „Eesti Koolis“ oktoobrikuul a. 1938: „Seepärast ka keeleõpik või grammatika, mis esitab ainult normeeritud grammatika süsteemi, ilma teatavaid üldiselt tehtavaid vigu üldse mainimata, ei puhasta õpilaste ega üldsuse keelt vigadest“.

9. Õpperaamatud kodude kirjanduslikuks raudvaraks.

Paljud vähemad koolid on harjunud varustama kogu kooli õpikutega. Tuleks propageerida vaadet, et õpilased mõnegi raamatu ostaksid ise, eriti nüüd ainulubatud raamatute puhul, mis on kättesaadavamad seniseist. Õpilased ostavad neid heameelega, s.o. saavad vanemalt selleks raha kergemini, kui selgitada: sellesse võib kirjutada oma nime, see on õpilase isiklik vara jne. Neid hoitakse ka paremini kui kooli raamatuid. Sageli teatab õpilane särasilmil, et talle lubatud ka osta raamat. Meelsasti ostetakse neid õpikuid, milliste ainete vastu tuntakse huvi. Ka tuleks siin arvestada lastevanemaid. Nii tuntakse Petserimaal suurt huvi usuõpetuse ja matemaatika vastu, seepärast on lastel nende ostmiseks kergem raha hankida. Muidugi ei saa välja lülitada kehvade õpilaste toetamist.

10. Tuleks senisest enam täiendada õpilasraamatukogusid ja võimaldada kirjanduse lugemist ka suvel, sest talvel on õpilased niikuinii tööga koormatud. Suveks tuleks määrata kindel päev nädalas ja kellaaeg, mil õpilane saab kooliraamatukogust raamatuid, ja see teatavaks teha juba enne õppetöö lõppu.

11. Peaksid kaduma „külakoolid“ ja need asendatama nõudekohaste algkoolimajadega, et õpilased saaksid viibida ka internaadis, milline asjaolu kiirendaks maakonna kultuuristumist, sest õpilane satuks kauemaks ajaks kooli mõju alla. Praegu ei saa isegi õpetaja viibida korteri puudusel samas külas, kus on kool, ja kaob sealt kilomeetrite taha pärast tundide lõppu.

12. Petserimaal peaks suurendatama eesti keele nädalatundide arvu vähemalt ühe tunni võrra, mis aitaks eesti keele taseme viia samale kõrgusele kui mujal.

13. Tuleks moodustada vastav maakondlik keelevigade uurimise toimikond, mis koguks materjali ja põhjalikult uuriks siin lühidalt puudutatud küsimusi eriti murdeosas ja täidaks lünga, mis valitseb selles küsimuses.

Töõalgmteid kodutütarde organisatsioones.

Ida Ollik.

Käesoleva lehekuu esimesel pühapäeval pühitses Tallinna Kodutütarde Ringkond oma 5. aastapäeva. Viie aasta eest algas Ringkond oma tööd 30 kodutütrega, nüüd on kogunenud Ringkonda, mis haarab Tallinna ja Nõmme linna ning mõned lähedased vallad, juba 1143 kodutütart. Ühes piduliku koondusega oli korraldatud ka kodutütarde tööde näitus. See aitas pilku heita kodutütarde püüdlustele ja saavutustele.

Kodutütarde organisatsioon taotleb, nagu teada, kasvatuslikke eesmäärke. Organisatsioon tahab abiks olla kodule ja koolile tütarlaste kasvatamises neil aladel, milleks koolil ei jätku aega ja kodul sageli puuduvad vajalised eeldused ning võimalused. Organisatsioon püüab oma kasvatustööd teha harmooniliselt, s. o. hoolitseda kasvava nooruse vaimse ja kehalise kooskõlalise arenemise eest. Vaimsel alal on mitmesugused õpingud ja harjutused, mille juures me siin pikemalt ei peatu; kehalise kasvatuse vahendeiks on mängud, suvilaagrid, töö ja matkamised.

Viimastest kõneles pikemalt noorte magister Juta Rebane „Eesti Kooli“ eelmises numbris; siin kohal vaatleksin, milliseid töid tehakse kodutütarde organisatsioones. Tööde all mõistan kehalist, manuaalset tegevust, mis endastmõistetavalt eeldab ja edendab ka noorte vaimseid võimeid.

Et tööl oleks kasvatav mõju, peab ta olema noortele huvitav, jõukohane ja andma praktilisi tulemusi.

Kui vana peaks olema kodutütar, et teda rakendada tööle kodunduse alal, mis on kodutütarde tegevuse keskpunktiks? Vastuseid võib olla mitu. Väljapanekuist oli aga näha, et kodunduse alal võivad töötada tüdrukud juba õige noorelt. Arusaadav, et 8—9-aastast kodutütart ei või lasta kööki keeva

vee ja tule juurde ega tegelema terariistadega; aga on ju nii palju tegelikku tööd kodunduse alal, kus ei tule kokkupuudet nende ohtlike asjadega, 12-aastastele ja neist vanemaile aga on juba igasugune töö jõukohane. Pealegi viibib koondustel ka õpetaja — salgaoholdaja, kes ühes vanema tüdrukuga — salgajuhiga jälgib salga tegevust. Nii on siis igasugune hädaoht äärmiselt piiratud.

Ei pea ka esinema niisuguste nõuetega, et juht arendaks oma salgaliikmeis erilisi oskusi. See ei ole kodutütarde tegevuse peasiht. Peaülesanne on võimaldada meie noortele maitsta tööõõmu ja seejuures arendada oma võimeid. Ei unune kahe väikese 12—13-aastase tüdruku kahekõne, mille pealtkuulajaks olin juhuslikult.

Keedukoondus oli lõpetatud, söögiriistad pestud ja koristatud, jäi vaid pesta veel värvitud köögipõrand. Selle töö pidid tegema 2 tüdrukut. Kange vee solistamise ja lappidega nühkimise vahele kostab jutuajamine. Õie: „Aino, kas sulle meeldib põrandat pesta?“ — Aino: „Väga meeldib, aga kodus ma ei saa kunagi pesta!“ — „Mina ka mitte, sest ema ei lase, ta ütleb ikka: Ah, mine ära siit, mis sa siin sodid! Too siia lapp! Ma teen parem ise selle põranda üks, kaks, kolm üle!“ — „Tead sa, Aino, ma ootan ikka suure igatsusega neid koondusi, kus saab teha tööd! Nii huvitav on keeta, pesta, koristada ja veel kõige lõbusam on oma keedetud toitu teistega koos süüa!“

Ehkki palju kergem on juhtida teoreetilise teemaga koondust kui midagi praktiliselt läbi viia, siiski lööd noortega kaasa, kui kuuled, et nad tunnevad rõõmu ka niisugusest ebameeldivast tööst nagu on põrandapesemine.

Väljapanekutest selgus, et kodutütarde koondustel tegutsetakse õige laiaulatuseliselt kodunduse alal. Nii mõnigi rühm oli juba möödunud sügisel mõtelnud kodukaunistamisele. Oli kogutud ja kuivatatud seemneid. Need olid alal hoitud omatehtud ja pealkirjadega varustatud nägusais ümbrikuis. Juba varakevadel oli külvatud vineerkastidesse ja pottidesse lillherneid, rebase-sabu, astreid jm. Taimed olid sirgunud õige pikaks ja ootavad väljaistutamist. Varsti istutavadki kodutütred need taimed peenrasse, et õitsmise ajal neist rõõmu tunda.

Koondustel on käsitletud ka meie kodude sisustamist ja korrashoidu. Väljapanekuid sel alal leidis suurilt ja väikesilt. Väikesed olid septsenud nägusa lihtsa nukuelutoa, mis oli sisustatud vastavalt nüüdisaja nõuetele. Suured olid valmistanud meeldivais värvides linu, patju ja muid tarbeasju igasuguses tehnikas. Lugesdes tegevusraamatuid ja jälgides väljapanekuid selgus, et koondustel harrastatakse kollektiivtööd. Nii oli muude väljapanekute hulgas ka suur töötuseandmise vaip, mis oli veel pooleli, aga ühisel jõupingutusel kavatakse pea lõpetada. Seinu ja laudu kaunistasid paljud käsitööd, mis olid määratud Naiskodukaitse loteriile. Nähtub, et koondustel meie noored õpivad töötama mitte ainult endale, vaid harjuvad ohverdama oma aega ja tööd ka üldsuse kasuks.

Uudisena on hakatud kodutütarde hulgas harrastama telgedel kudumist. Väljas olid kahed teljed pooleli töödega ja õige palju valmis-töid kolme rühma poolt. Üks kodutütar demonstreeris külalistele oma kudumisoskust. Kudumine telgedel meeldib noortele palju rohkem kui õmblemine. Sisaldab see ju rohkem loomingut kui viimane. Kahju, et teljed on hinnalt väga kallid soetada ja seepärast saab seda tööharu harrastada piiratud määral. (Teljed ühes juurdekuuluvate lisanditega maksavad 40—50 kr.).

Seintel leidis ülesvõtteid, mis võimaldasid pilku heita meie kodutütarde niisugusesse tegevusse, millest ei jää järele midagi konkreetset; küll

on see aga töö, mis vajab oskust ja püsivust. Näiteks olid pildistatud kodutütred veekraane ja jalanõusid puhastamas, pesu triikimas ja sukki pesemas ning neid nõelumas. Ühe niisuguse koonduse kirjeldus leidub Kodutütarde Tallinna Ringkonna kirjastusel ilmunud brošüüris „Koidukuld“ nr. 2 — 1939, lk. 20: „Edu ja Tähe salga jalanõud läigivad.“

Maakooses, kus puudub elekter, on triikimine raskesti läbiviidav; elektri-triikrauaga triikimine aga on väga huvitav ja meeldiv töö kodutütardel, kui kodunt on kaasa toodud puhtakspestud, aga triikimata taskurätid, põlled jm.

Väljapanekuist võis näha, et meie tulevased perenaised juba õige noorelt tutvuvad koondustel toitlustamise saladustega. Nii võisime lugeda ühe salga tegevusraamatust, et see salk on jõuludest peale kasvatanud kodus lillepottides sibulaid ning murulauku ja riputanud seda värsket rohelist võileibadele. Välja oli pandud ka üks kast lokkavalt kasvavate murulaugu, tilli ja nimeliste sibulatega.

Koonduste kaudu võib meie kodudesse levitada teatavaid toite ja nende valmistamisviise. Kõigile on teada, et meie tüdrukutel ei ole võimalik suuri rahasid tuua toitainete eest tasumiseks. Koonduste kirjeldustest selgus, et ühe koonduse toit tüdruku kohta kõigub 10—12 sendi vahel. Kõigi toitude retseptid olid võimalikult lihtsad. Näitena toon siin mõned retseptid.

1. Odratangupuder 8—10 inimesele: 1 l tangu, 1 l piima, 2 l vett, 80 g võid, soola maitse järele. Süüa hapu piimaga ($\frac{1}{4}$ l lapse kohta). Kui raha jätkub, siis võid rohelse sibulaga pudrule silma. Puder vajab vedelikku 3 korda rohkem, kui on tangu. Keetmine kiirkeetjaga kestab 50—60 minutit.

2. Hea hapupiim ka talvel. Soojendada piim lüpsatud piima soojuseni (28—30° C). Lisada iga klaasi kohta 1 teelusika täis hapupiima ja panna hapnema. Piim on hapu 2—3. päeval tubase temperatuuri juures.

3. Kodutütred pühapäevahommikune sai. 1,5 kg nisujahu, 15 g pärm, 30 g soola, 15 g suhkrut, 1 l vett. Taigen 1 kord lasta kerkida, saiapäts vormida ja kergitada 30 min., määrida iga 10 min. järele veega. Küpsetada $\frac{1}{2}$ tundi. (Üks kodutütar kirjutab, et tema ema nüüdsest peale küpsetavat ainult niisugust saia; see maitsvat nagu pagarisai).

4. Jõulupiparkoogid. 1,2 kg siirupit, 200 g suhkrut, 300 g searasva, 10 g nelke, 10 g kaneeli, 10 g apelsiinikoort, 10 g põdrasarvesoola, 10 g potast, 1,6 kg jahu, 1 muna määrimiseks. Sõtkuda taigen ja lasta 2—3 päeva seista. Rullida taigen õhukeseks, vormida ja küpsetada parajas ahjus.

5. Kõrvitsahoidis. 1 kg tükeldatud kõrvitsat, $\frac{1}{2}$ l äädikalahust, 200 g suhkrut, $\frac{1}{2}$ teelusikat soola, nelki ja kaneeli. Keeta kuni kõrvits on läbipaistev.

6. Porgandikeedis. 1 kg riivitud porgandit, kolme sidruni mahl, 1 kg suhkrut, veidi vett. Porgandid aurutada pehmeks. Suhkur teha veega märjaks ja keeta siirupiks. Lisada juurde porgandid ja sidrunimahl. Keeta veel 25 min., valada purki ja peale panna umbes 1—2 cm paksune kord pohlakeedist, siis hoidub hästi alal.

7. Jõhvika- ja porgandikeedis. 2 kg katkisurutud jõhvikaid, 1 kg riivitud porgandit, suhkrut maitse järele, veidi vett. Ained segada ja keeta 45 min. Samuti kui porgandikeedis katta pealt pohlakeedisega või parafiiniga.

8. Pohla- ja õunakeedis — suvise laagri tarvis. 4 osa pohli, 2—3 osa õunu, 1 kg keedise kohta 200 gr suhkrut, veidi vett.

9. Kalasuitsetamine. 1 kg kala kohta võtta 3 supilusika täit suhkrut. Soolaga sissehõõrutud soomustega, aga rapitud kala panna restiga praeahju; suhkur asetada pleki peal praeahju põhjale ja küpsetada, kuni suhkur on ära põlenud (umbes 30 min.). Kõõki tuleb vähe kõrbenud suhkrusuitsu praeahjuukse avamisel, aga see haihtub õige kiiresti.

10. Suitsuräimist vorm 8—10 inimesele. 10 puhastatud suitsuräime, 10 toorest kooritud kartulit lõigatud viiludeks, 250 g keedetud riisi, 100 g hapukoort, $1\frac{1}{4}$ l piima, 100 g võid, soola. Kõik ained panna kihtidena vormi ja küpsetada praeahjus.

Eespoolmainitud keedukoondusi võib korraldada ju ainult siis, kui on vajalikud keedunõud ja söögiriistad. Kodunt neid kaasa tuua on raskustega seotud. Käterätikud, paja- ja pühkelapid peavad tüdrukud kordamööda kodunt kaasa tooma. Rühma esimene hool oleks minu arvates endale kiirkeetja nn. „Kochlusti“ muretsemine (hind 35—38 kr.). Koonduste pikkus on 60—90 min. Et selle aja sees jõuda toitu valmistada, süüa ja nõud ära koristada, peab viimne kui toiming olema arvestatud nii, et see nõuaks minimaalse ajakulu. Kui kiirkeetjaga panna odratangupuder kuuma veega keema, siis 50 minuti jooksul on puder täiesti valmis. Need 50 min. kasutame lauakattmiseks, puhtuse kontrolliks või meie kodumaa kõrsviljadega tutvumiseks. 40 minutit on söömiseks ja nõude koristamiseks.!

Koondustes õpivad meie kodutütred ka igasuguseid võileibu tegema. Üks rühm on isegi praktiliseks otstarbeks hakanud võileibu valmistama, nimelt oma kooli einelaua tarvis. Ehkki see töö ei too üksikule kodutütrele tulu ja on seotud nii mõnegi ebamugavusega, nagu on varane ülestõusmine hommikul ja pakkide tassimine kauplustest, pakub see tegevus noortele omeltigi suurt rahuldust: nad tunnevad, et teevad ühiskonnale vajalikku tööd. Sellest jutustab meile „Koidukuld“ nr. 2 — 1939 Kommertskooli rühma kirjutuses „Võileibu valmistamas“ (lk. 21).

Kodutütarde organisatsioonis katsutakse luua ka traditsioone igasuguste tähtpäevade pühitsemisega. Nende päevade pühitsemine ei kujune mitte ainult pidupäevadeks, ei, need on kodutütardele ka lõbusaiks tööpäevadeks. Sellest kõneles näitusel suuremate tüdrukute poolt kaetud lihavõttelaud ja emadepäeva lõunalaud. Emadepäeva on tüdrukud nimetanud „ema puhkepäevaks“. Selleks päevaks oli iga tüdruk asjatundlikult koostanud oma lõunasööki sedeli. Söögid olid lihtsad, aga mitmekesised.

Käitumise oskus enesest noorematega on ka üks kodutütarde ülesandeist. Väljapanekute hulgas oli kaks imik-nukku oma kaasavaradega.

Kogu selle töö juures ei ole unustuse jäetud ka kodutütre enese isikut: koondustel on kodutütrele püütud sisendada, et otstarbekohasem on tervis säilitada kui rikutud tervist ravida. Oli eksponaate, mis näitasid meie kodutütarde tegevust sel alal: koduapteek, sanitaarpaun jm. Apteegikapis ei olnud mitte ainult sidemed, tilgad, salvid ja pulbrid, vaid ka hambahari, hamba-kriit, küüntepuhastaja, käärid, peegel, kamm, peahari... Kui tervis on hea, siis tundub ka raske ja igav töö kergena. Seepärast tutvub juba kõige noorem kodutütar tervishoiu ja puhtuse algnõuetega. Nii leidsin ühe rühma vararamatus esimeste numbritena riiete- ja jalanõude harjad ja otstarbekohaseks panipaikagaks neile oli määratud ülestõstetava kaanega tabureti sisemus.

Kõige selle reaalse töö juures talvel on meie kodutütarde suurim unistus — suvilaager vabas looduses. Töö laagris ei heiduta tüdrukuid. Ei ole veel kuulnud ühegi tüdruku suust, et keegi neist tahaks minna laagrisse puhkama

koolitööväsimusest. Ei, sinna kutsub ja meelstab neid töö ja tegevus metsas, mererannal. Realse kaju oma unistustele olid püüdnud anda ühe rühma kodutütred väljapanekuga laagri elust ja olust: oli modelleeritud laager ilusas metsas jõe kaldal pealkirjaga „Kodutütred kevadunistus“.

Meie kodutütred armastavad tööd ja teevad seda suure innuga, kui neid nende töös juhitakse ja nende tegevust tunnustatakse.

Kohamuistendite kogumise võistluse tulemustest.

Kuigi eesti rahvaluulekogud on võrdlemisi suured (üle 500 000 lehekülje) ja sisukad, leidub seal siiski lünki, mida veel viimaseil aastail on püütud täiendada. Muu seas on eesti rahva vaimse vanavara päästmise hoogsamaks läbiviimiseks kasutatud vahel ka koolinoorsoo kaasabi ja täiesti väärtuslike tulemustega, mille eest Eesti Rahvaluule Arhiiv kui meie rahvaluule kogumist ja uurimist juhtiv keskus on tõsiselt tänulik paljudele õpetajale kui ka kogumistööst osa võtnud õpilastele. Koolide kaudu on sellekohaste küsimuslehtede abil kogutud 1931/32. õppeaastal lastehirmutisi, 1934/35. õppeaastal laste- ja rahvamänge ja nüüd — möödunud jõuluvaheajal — kohamuistendeid.

Kohamuistendite kogumise võistlus koolinoorsoole korraldati Haridusministeeriumi Kooliosakonna nõusolekul ja kaasabil.*) See kuulutati välja möödunud aasta detsembris, mil ühtlasi saadeti koolidele sellekohaseid juhiseid võistlusest osavõtuks. Võistlus oli mõeldud õpilastele vabatahtlikuks kodutööks. Tegelikult ei puudutanud see küll kõiki õpilasi, vaid igast koolist peeti soovitavaks ainult 5—10 vanema ja andekama õpilase osavõttu olenevalt kooli õpilaste arvust. Et ergutada õpilaste osavõttu ja et nende tööd osalt ka tasuda, selleks määras Eesti Rahvaluule Arhiiv paremate korjanduste auhindamiseks 500 krooni, mis pidi välja antama osalt rahas ja osalt raamatute näol.

Iga võistlusest osavõtja ülesandeks oli küsitella ja kirja panna oma kodukoha vanemalt elanikelt võimalikult rohkesti kohamuistendeid, s.o. rahvajutte ja -mälestusi, mis on ühenduses kohalike mägede ja orgudega, jõgede, järvede ja allikatega, kividega, samuti asulatega, ehitustega, ajalooliste isikutega jne. Õpilased pidid korjandused kirjutama tavalistesse koolivihikutesse ja andma jaanuari jooksul ära õpetajale, kes koolis kogumistööd juhtis. Õpetajate ja koolijuhatajate vahendusel pidid korjandused 1. veebruariks saadetama Eesti Rahvaluule Arhiivi.

Kahjuks aga ei pidanud koolid kinni enne kindlaksmääratud ärasaatmise tähtpäevast. Õige mitmel juhul oli kogumistöö hilinemine tingitud sellest, et jõuluvaheajaks osa koole suleti nakkushaiguste tõttu varemini, kui oli ette nährud, mistõttu õpilased said kogumistööks vajalised juhiseled kätte alles pärast pühi. Arhiivi saabus üksikuid korjandusi veel märtsis ja kõige viimsena 2. aprillil. Seetõttu on pidanud viibima ka korjanduste korraldamine, läbivaatamine ja auhindamine. Esmakordselt saadi kogumisvõistluse tulemused ja auhinnad teha teatavaks kooliraadio tunnis 18. aprillil.

Võistlusest osavõtuks saadeti materjale umbes 1 330 koolile. Korjandusi on aga seni ära saatnud ainult 269 kooli, seega ainult umbes $\frac{1}{5}$ koolide arvust. Ligemale $\frac{4}{5}$ koolidest pole seni veel vastanud. Arvatavasti tuleb sellest järeldada, et nii suur arv koole pole kogumisvõistlusest üldse osa võtnud, kuigi Haridusministeeriumi Kooliosakond osavõttu soovitas. Et sellest võistlusest osavõtt andis õpilastele ühtlasi võimaluse oma kodukoha ümbrust paremini tundma õppida, siis oleks võinud vist ka kooli ja kodu seisukohast pidada osavõttu

*) Vt. Haridusministeeriumi Teataja nr. 25 — 1938, lk. 266.

väga soovitavaks. Seetõttu pole just ootuspärane, et nii suur arv koole on jäänud passiivseks ega ole sellekohasele üleskutsesele üldse vastanudki. Kuid arvesse võttes, et mängude kogumise võistlusega võrreldes näitab osavõtt siiski väikest tõusu ja et mõned korjandused võivad loodetavasti saabuda veel edaspidi, võime ka kohamuistendite kogumise võistluse tulemusi hinnata küllaltki rahuldavaks.

Korjanduse tulemusist maakonniti annab ülevaate järgmine tabel, milles on näidatud võistlusest osavõtnud koolide arv, korrajate arv ja korjanduste suurus lehekülgedes ning punktides (muistendite arv).

Maakond	Koolide arv	Korrajate arv	Korjandused	
			Lk.	P.
Virumaa	41	183	2232	2109
Järvamaa	21	73	1139	1165
Harjumaa	37	158	2457	2503
Läänemaa	23	73	1400	1462
Saaremaa	24	114	2017	2063
Pärnumaa	22	88	1490	1715
Viljandimaa . . .	16	46	672	613
Valgamaa	8	31	376	397
Tartumaa	41	134	1866	2101
Võrumaa	29	165	2043	1777
Petserimaa	7	31	466	346
Kokku	269	1096	16158	16251

Siit nähtub, et võistlusest osa võtnud koole on kõige rohkem Virumaalt ja Tartumaalt, kuid kõige vähem Petserimaalt — ainult 7. Õpilasi on kogumistööst üldse osa võtnud 1096, kõige arvukamalt Virumaalt (183) ja Võrumaalt (165). Kuid arvuliselt kõige suuremaid tulemusi on saavutatud Harjumaa koolides, kus 37 kooli on kogunud 2457 lk. või 2503 p. rahvaluulet. Teisel kohal on Virumaa koolid 2232 lk-ga. Kõigist koolidest kokku on saadatud 16.158 lk. Selles leidub 16.251 p. rahvaluulet, peamiselt kohamuistendeid, aga vähesel määral ka rahvalaule, usukombeid, mõistatusi jm.

Üksikute koolide korjandustest tõusevad suuruse poolest esile järgmised.

Järje nr.	Kooli nimetus	Korrajate arv	Korjandus		Korjamistööd juhtinud
			Lk.	P.	
1	Rakvere gümnaas., progümnn., reaalkool ja kaubanduskeskkool	36	792	681	Õp. Jaan Meerits
2	Saaremaa gümnn., progümnn. ja reaalkool	15	660	529	Õp. Bernhard Sööt
3	Räpina aianduskeskkool	38	393	380	Õp. Fr. Olup
4	Viinistu alg- ja täienduskool	15	350	409	Koolijuh. Jakob Kivila
5	Pidula algkool	14	327	448	Koolijuh. Jakob Laul
6	Harjumaa progümnaasium	14	295	256	Õp. Enn Koemets
7	Kõnnu täienduskool	5	282	555	Koolijuh. A. Kajassaar
8	Tallinna õpet. seminar	5	245	180	Õp. Ants Selmet
9	Vedernika algkool	13	229	148	Õp. Nikolai Oras
10	Haapsalu gümnn. ja progümnaasium	6	218	254	Õp-d K. Kooskora ja A. Sibul

Kõige suurem koolikorjandus on siis saabunud Rakverest ja kogutud õp. J. Meeritsa juhatusel. Suuruselt järgmine, kuid sisult mõnes suhtes paremgi on Saaremaa (Kuressaare) gümnaasiumi korjandus.

Peale nende kümne korjanduse, mis eespool nimetatud, võiksime esile tõsta veel järgmisi. Järvamaalt on muistendite arvult (119 p.) kõige suurem korjandus saabunud Vajangu algkoolilt (õp. J. Laanpere). Pärnumaalt on suuri ning sisultki tähelepandavaid korjandusi saabunud Pärnu II gümnaasiumilt (õp-d Elsa Reim ja Helmi Sardo) ja Orajõe-Kabli algkoolilt (õp. M. Mäesalu). Viljandimaalt on Viljandi gümnaasiumi korjandus kõige suurem; tartu-maalaste saadetusist on esileküündivamad Võõbste algkooli (õp. A. Koppa), Tartu õpetajate seminari (õp. A. Vaigla) ja Sadala algkooli (õp. P. Tammepuu) korjandused. Murdekeelseid korjandusi on kõige arvukamalt saadetud Võrumaalt.

Nagu arvata võib, on koolide korjandused väga olulisel määral olenenud õpetajate poolt antud juhistest, nende virgutavaist sõnadest, meeldetuletusist, kontrollist jne. Juba väliseltki on korjandused üksteisest võrdlemisi palju erinevad. Mõnes koolis kirjutavad kõik õpilased väga korraliku ja ühtlase käekirjaga, teises aga väga lohakalt ja korratult. Samasugune lugu on sisulise küljega. Suuremas osas koolides on ülesandest õieti aru saadud, et tuleb koguda kohamuistendeid, kuid mõned koolid ja üksikkogujad on märgist mööda lasknud sellega, et muistendeid on kogutud võrdlemisi vähe, selle asemel aga rohkesti muid aineid. Päris õige talitusviis pole olnud ka see, kui kogumistöösse on rakendatud liiga suur arv õpilasi. Et kõigile ei jätkunud saadetud juhiselehti, pidi osa õpilasi töötama ilma, mistõttu nende saavutused jätvad teistega võrreldes soovida. Väga mitmed õpetajad on olnud arvamusel, et nende ümbruskonnas üldse ei tuntavatki kohamuistendeid, mispärast nad on loobunud rakendamast õpilasi kogumistöele. Niisugune eelarvamus on aga ekslik. Kohamuistendid on niisugune rahvaluule liik, mida vanemad inimesed ikka mäletavad ja healmeel on valmis jutustama, kui neilt küsitakse. Seepärast on E. Rahvaluule Arhiiv eriliselt tänuulik neile õpetajaile, kellele juhtiv mõju ärasaadetud korjandustes tuleb nähtavale positiivsena. Neile saadetakse autasuks väärtuslikku rahvaluulekirjandust.

Üksikute õpilaste korjanduste auhindamisel on aluseks võetud kõigepealt korjanduse sisukus ja suurus, kuid on arvestatud ka kirjapanekute stiili ja tehnilist külge. Mõni on näit. kirjutanud väga tihedalt ja kokkusurutult, teine aga võimalikult harva käekirjaga, et saavutada palju lehekülgi; mõni on oma kirjapanekuis püüdnud tabada ja paberile jäädvustada oma kodukoha keelemurret ja kõneviisi,*) teised on enamuses kirjutanud aga kirjakeeles ja kuulnud oma sõnadega ümber jutustades; mõni on oma korjandust täiendanud heade joonistega, kaartidega jne. Kõiki niisuguseid asjaolusid on auhindade määramisel kaalutud ja arvesse võetud.

Rahalisteks auhindadeks oli algul ette nähtud 200 krooni, kuid et suuruselt ja väärtuselt silmapaistvaid korjandusi on õige palju, siis on auhindade summa kõrgendatud 255 kroonini. Auhinnakandidaatide valikul on aga selgunud, et saadetiste hulgas pole niisugust korjandust, mis teistest märgatavalt üle ulataks ja mis vääriski esimest auhinda. Sellest tingituna on otsustatud esimene auhind üldse välja andmata jätta, kuid selle asemel suurendada vähemate auhindade arvu. Rahalisi auhindu oli algul ette nähtud 21-le korjajale, kuid nüüd on neid tegelikult määratud 37-le.

II auhind à 20 krooni on määratud kolmele kogujale: Märk Mõtustele Tartu õpetajate seminarist, Jaan Ratassepale Saaremaa progümnaasiumist ja Robert Kellole Rakvere gümnaasiumist.

III auhind à 10 krooni on määratud viiele kogujale, kelleks on: Ilmar Kaal ja Olev Jõgi Saaremaa gümnaasiumist, Evald Tarve Rakvere gümnaasiumist, August Soosaar Viljandi poeglase gümnaasiumist ja Anna Randvere Võru eragümnaasiumist.

5-kroonine preemia on määratud 29-le õpilasele. Et nimestik oleks ülevaatlikum, esitame selle maakondade viisi järjestatult. Virumaalt on 5-kr. preemia saajaiks Kaljo Viese

*) Sel alal on väljapaistvaid tulemusi saavutatud Saaremaa gümnaasiumis.

Kadrina algkoolist, Aadu Allvee ja Taivo Laevastu Rakvere gümn., Järvamaalt Paide kaubanduskeskk. Verner Schmiedemann ja Meeta Peitma, Harjumaalt Kõnnu täienduskoolest Ilse Lehesalu, Tallinna õpetajate seminarist Alli Avilo ja Aug. Tõkman, Harjumaal Rapla progümnaasiumist Asta Muusikas ja Rudolf Silmann, Läänemaalt Haimre algkoolist Taime Puu, Jausa algkoolist Viktor Juurman, Mõisaküla algkoolist Aliide Kull, Haapsalu gümnaasiumist Vello Uusküla ja Edith Jürine, Saaremaal Pidula algkoolist Johannes Vainula, Pärnu II gümnaasiumist Maimu Kalmuk ja Aino Mäesalu, Pärnumaalt Kabli algkoolist Leonora Kallas, Pornuse algkoolist Heino Rannap ja Vändra reaalkoolist Julius Kosenkranius. Veel saavad 5-kroonise preemia Viljandi gümnaasiumist Endel Kärner, Tartu II gümnaasiumist Greete Paljak, Võrumaal Vastse-Roosa algkoolist Lehte Kuus ja Saime Suur, Räpina aianduskeskkoolis Voldemar Jaaksoo, Hanikase algkoolist Armilde Tein ja Õie Hallapuu ning lõpuks Petserimaalt Obinitsa algkoolist Aleksander Lill.

Seega on rahalisi auhindu määratud üldse 37-le isikule. Peale rahaliste auhindade annab Eesti Rahvaluule Arhiiv paremate korjanduste eest preemiaiks veel mitmesuguseid raamatuid, mis saadetakse nende saajaile koolide kaudu kätte, samuti kui rahalised auhinnad. Rahalised auhinnad on auhinnasaajaile juba kätte saadatud; raamatute pakkimine ja väljasaatmine võtab muidugi rohkem aega, kuid see teostatakse ka lähemate nädalate jooksul.

Kohamuistendite kogumise võistluse tulemustest avaldatakse edaspidi mõni osa trükkis ja tehakse laiemale lugejaskonnale kättesaadavaks. Väike valikvihk on juba praegu koostamisel.

Korjanduste läbivaatamisest on jäänud mulje, et see võistlus pole mitte ainult arvuliselt andnud palju uut materjali Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudesse, vaid neis korjandustes leidub ka palju uusi andmeid ja kirjeldusi meie kodumaa mitmesugustest kohtadest ja paikadest, asustusajaloost, vanadest ohvrikohtadest, matmispaikadest, linnustest, sõjamälestustest jne. Seepärast oleks väga soovitatav, et korjandused, mis on veel saatmata, saadetak ära võimalikult lähemal ajal. Samuti oleks väga soovitatav, kui kogumishuvilised õpilased sel alal tööd jätkaksid edaspidigi. Uute korjanduste eest võib saada samuti auhindu ja preemiaid nagu senistegi eest.

Lõpuks avaldab Eesti Rahvaluule Arhiiv suurimat tänu kõigile õpilastele ja õpetajaile, kes sellest võistluskorjandusest on osa võtnud isikliku korjandusega või selle õnnestumiseks lahkesti kaasa on aidanud. Püsigu meie õpetajais ja õpilasis edaspidigi elav huvi endisõlvede vaimse loomingu ja selle kogumise vastu!

28. IV 1939.

Eesti Rahvaluule Arhiiv.

Aia tn. 42, Tartu.

Ungari algkooli korraldusest.

Dr. Jenő Fazekas.

Ungari riikliku sundusliku rahvahariduse alged ulatuvad tagasi aastasse 1868. Tolle ajani olid alghariduse tegelikuks korraldajaiks kirik ja kogukond, ja kooliskäimine ei olnud sunduslik. Eelmainitud aastal oli Ungaris 479 kogukonna ja 13 319 kiriku algkooli. Need koolid jäeti kogukondadele ning kirikutele ja loodi nende kõrvale uued, riiklikud algharidust andvad koolid. Niisiis tekkis Ungaris uue koolitüübina nn. riiklik algkool. Maailmasõja lõpp-aastateni asutati sel moel lisaks kogukonna ja kiriku koolidele 3791 riiklikku algkooli.

Trianoni Ungari, s.o. pärast maailmasõja-aegne Ungari alghariduse ümberkorraldamine algas aastal 1921. Sel aastal väljaantud rahvahariduse seadused nõuavad uuesti suundus-

likku algharidust ja näevad ette väga ränka karistust kooli kohustustest kõrvalehoidjaile. Korraldati ümber rahvakooli õpetajate kasvatamine ja sellega välditi õpetajate puudust.

Kuna koolide jaoks ei olnud küllaldaselt sobivaid ehitusi, olid klassid õpilasi tulvil täis ja õpetajail ei olnud vajalikul arvul kortereid. Seepärast a. 1926 anti uus riigiseadus välja kõigi kooliolude järeleuurimiseks ja puuduste kõrvaldamiseks. Majandusliku osa lahendamiseks loodi nn. Riiklik Rahvakoolide Ehitamise Fond. See asutus on seni välja andnud koolide ülalpidajaile, nagu riigile, kirikuile ja eraseltsidele enam kui 50 miljoni pengöd, mis võrdub umbes 35 miljonile Eesti kroonile — ja nimelt $\frac{4}{5}$ toetuse ning $\frac{1}{5}$ osa laenu näol. Need summad on määratud uute ehituste püstitamiseks ja vanade ümberehitamiseks. Nii teostatigi möödunud aastakümnel, s.o. aastast 1926 kuni aastani 1936 enam kui viiel tuhandel (5 000) juhul uut või ümber- ja juurdeehitust ja käesoleval aastakümnel on kavatsus teostada niisama suures arvus ümber- ja juurdeehitusi.

See kooliasjanduse ümberorganiseerimine on tingitud Austria-Ungari aegsest koolipoliitikast, millal Viini valitsuse mõjul rahvakooli arendamisega tegutseti rohkem vähemusrahvuste maa-aladel, kuna ungarlaste alal koolivõrk hõredaks jäi. Trianoni Ungari pidi need puudused tasandama ja nimelt kolmes suunas: esiteks olid külad ilma koolideta ja nende koolikohustuslikud lapsed käisid koolis mõnes teises, lähedal asuvas külas; teiseks, Ungari talundussüsteemis olid kooliolud peaaegu korraldamata, ja kolmandaks — klassid olid õpilasi tulvil täis. See aktsioon põhjustas seni 431 uue külakooli asutamise talundussüsteemi jaoks; küladesse ehitati 1565 uut klassiruumi ja kavatakse ehitada veel niisama palju. Ümberehitamisele tuli 1178 vananenud klassiruumi, kuna 800 ümberehitamine on praegu teoksil. Koolide juurde ehitati 1026 uut õpetajakorterit ja 489 korterit uuendati.

Ungaris töötas aastal 1935 6893 rahvakooli 19563 õpetajaga, neist umbes 10892 mees-õpetajat ja ülejäänud osa, s.o. 8 671 on naised. Õpilaste arv oli 1 006 369. Keskmiselt tuli iga 1250 hinge kohta 1 rahvakool ja 473 hinge kohta 1 rahvakooli õpetaja.

Alghariduse teostamine on Ungari seaduste põhjal kogukondade korraldada. Kus aga see pole võimalik, seal algkooli ülalpidajaks on riik, mis muidu toetab ka kogukondade, kirikute ja seltside koole. Niisugusel juhul kooli tegelikuks varustajaks ja hooldajaks on kirik või kogukond, riik maksab aga teatava protsendi õpetajate palkadest, kuna kooli järelevalvet teostavad koos riik ja kooli juriidiline omanik. See protsent, mida riik õpetajate palkadest kooliülalpidajaile maksab, kõigub 60—85 ümber. Arvesse võttes aga kõiki riigi koole, maksab Ungari riik Ungari rahvakooliõpetajate palkadest 77,3%.

Nagu mainitust selgus, on Ungaris mitut tüüpi algkoole. Aastal 1935 töötas 1253 riiklikku, 825 kogukonna, 2845 roomakatoliku, 139 õigeusuliste, 10 ühendatud katoliku, 1096 kalvinistlikku, 393 luterlaste, 5 ühendatud protestantide, 27 bütsantsi katoliku, 1 unitaarse kiriku, 146 juudi, 40 suurmaapidajate, 20 käitiste, 70 eraseltside ja 33 erakooli.

Koolides õppetöö toimub koedukaatsiooni põhimõtte alusel, eraldi poeglaste algkoole on ainult 210, tütarlaste algkoole 255.

Vähemusrahvuste koolitamine toimub ülalnimetatud koolide raamistiku piires. Näiteks on olemas sakslaste ja slovakkide jaoks samuti riigi- kui ka kogukonna- ja kirikukoole. Need koolid, õigemini koolide ülalpidajad võivad valida ühe kolmest koolitüübist, mis nende jaoks on loodud. Need kolm tüüpi on järgmised: a-tüübis õppekeeleks on vastava vähemusrahvuse keel, kuna ungari keel ise on õppeaineks; b-tüübi alamad klassid on samad mis a-tüübi omad, ülemais klassides aga teatavate õppeainete õppekeeleks on ungari keel, kuna c-tüübis õppekeeleks on ungari keel, aga vähemusrahvuse keel on kohustuslikuks õppeaineks. Koolitüübi valik oleneb kooli ülalpidajast või kogukonna volikogust. Kus aga vähemusrahvusel leidub 40 koolikohustuslikku last, seal lastevanemal on õigus valida koolitüüp. Need koolid on avaliku õiguse ja riigitoetuse poolest üheõiguslikud riigikoolidega. Külades, kus vähemusrahvused kompaktselt elavad, eelistatakse enam a- ja b-tüüpe, mujal aga c-tüüpi.

Missugune on Ungaris koolivõrgu tihedus? Ungari elanikkonnast ainult $\frac{1}{6}$ elab linnades, ülejäänud $\frac{5}{6}$ aga külates, s.o. maal. Küla elanike arv ulatub 1000-st kuni 15 000-ni. Põhimõtteks on, et igal külal oleks vähemalt 1 kool riigi-, kogukonna- või kirikukooli näol; suuremais külates aga ulatub algkoolide arv kümneni, koguni kahekümneni. Praegu on Ungaris 3400 küla, ja nendest 900 evib enam kui ühe kooli. Kirikud, kui koguduse liikmete arv seda lubab, peavad igas külas ülal oma kooli. Mõnes külas töötavad üksteise kõrval näit. katoliku ja kalvinistliku kiriku, isegi riigi- või kogukonnakoolid. Sellest on tingitud koolide suhteliselt suur arv, nagu sellele juba ülalpool tähelepanu juhtisime. Mõni kool töötab üsna vähesel õpilasarvuga; kuid ainult niisugustele koolidele annab riik toetust, kus õpilaste arv ulatub üle 30. Ühes ja samas külas saavad kaks kooli ainult sel juhtumil riigi toetust, kui kummalgi on rohkem kui 60 õpilast. Ungari tihe koolivõrk on tingitud maa asundusoludest ja kooliasjanduse ajaloolisest arengust. Kooli raadius ei ulata üle küla asunduspiiri, kuna väljaspool külast elava, nn. talurahva jaoks on erikoolid talurahvakoolide ja mõisakoolide näol. Nende koolide juures on ka internaat, aga vähesel arvul.

50% Ungari koolidest töötab ühe komplektiga, s.o. ühe õpetajaga kõigi 6 klassi jaoks (need on nn. jagamata või ühe õppetooliga koolid), 43% kahe, kolme või nelja komplektiga; need on osaliselt jagatud koolid; ainult 7% töötab „täielikult jagatult“, s. o. iga klass töötab eraldi.

1	õpetajaga	— 3178 kooli	8	õpetajaga	— 100 kooli
2	„	— 1693 „	9	„	— 65 „
3	„	— 608 „	10	„	— 47 „
4	„	— 400 „	11	„	— 54 „
5	„	— 258 „	12	„	— 39 „
6	„	— 157 „	13—18	„	— 128 „
7	„	— 82 „	19—24	„	— 56 „
25 õpetajaga ja rohkem — 28 kooli.					

Klassiõpilaste üleriigiline keskmine arv on 60, mis ongi seaduses ette nähtud maksimumal klassiõpilaste arv. Leidub aga kooli ka üle 60 õpilasega ühes klassiruumis. Veel aastal 1929 töötas 421 kooli näiteks 80 kuni 90 õpilasega samas klassiruumis ja 140 kooli üle 100 õpilasega. Kuigi selles suhtes olud on paranenud uute klassiruumide juurdeehitamise tõttu, pole see küsimus siiski veel lõplikult meie koolielus lahendatud.

Koolikohustus algab Ungaris kuuenda eluaastaga ja kestab kuni 15-nda eluaastani. Pärast neljandat aastat pääsevad algkooli õpilased sisseastumiseksamiga keskkooli ja kodanikukooli esimesse klassi. Kodanikukool on nelja-aastase kursusega ja annab üldharidust ning edasipääsemise võimaluse kutsekoolidesse. Kes aga neisse koolidesse ei astu, s.o. kesk- või kutseharidust ei soovi omandada, peab veel pärast algkooli kuuenda kursuse lõpetamist 3 aastaks astuma nn. majanduslikku kordamiskooli. See koolitüüp aga ei evi iseseisvaid õpetajaid ja koolimaju. Kohustusliku koolitamise aeg on siis 9 aastat ja lõpeb 15-nda eluaastaga.

Õppeaasta algkoolides algab esimesel septembril ja kestab 10 kuud, põlluharimisest elatuvate külade koolid võivad aga oma õppeaasta kahe kuu võrra lühendada, alates hiljem ja lõpetades varem. Nädalatundide arv, olenedes klassikomplektidest, kõigub 21 ja 30 vahel: I klassis on nädalatundide arv 21, viimses klassis 30. Õppetunnid kestavad 50 minutit. Õppetöö algab hommikul k. 8 ja linnades kestab vahetpidamata kuni kella üheni ühes vastavate vaheagadega. Maakoolides kestab õppetöö harilikult k. 8—11 e. l. ja k. 2—4 p. 1. Mõni kool töötab vahetusega samas ruumis, aga õige vähesel arvul.

Eine korraldamine vahetunnis ei tekita Ungari koolides raskusi kodude läheduse pärast. Maakoolides, s.o. külates lastakse lapsed lõunaks koju, kuna linnakoolides on korraldatud odav piima- ja saiamüük; paremale ja vaestele õpilastele jagatakse tasuta piima- ja saiatšekke.

Koolikaristused, mis seadusega on lubatud, on järgmised: hoiatus nelja silma all, pingist väljasaatmine, peale koolitööd istumajätmine õpetaja juuresolekul, vanemaile teatamine, avalik noomitus; praktikas aga vist leidub teisigi.

Õpetajate ettevalmistus sünnib nn. õpetajate kasvatamisinstituutides, mis vastavad Eesti seminaridele. Praegusel ajal töötab Ungaris 56 seminari, neist 20 mees- ja 36 nais-õpetajate jaoks. Neist kõigist on 12 riigi, 32 katoliku, 7 kalviini, 3 luteri kiriku ja 2 juutide poolt ülalpeetavad. Vähemusrahvuste jaoks on mõnedes seminarides paralleelkursused. Seminari pääseb kodanikukooli lõppeksamiga ja progümnaasiumi neljanda aasta laudatur-nunnistusega, aga range arstliku kontrolliga, mis puutub muusikaalsesse kuulmisesse ja hea-nägemisesse. Nädalatundide arv on 30, võrkeelena õpetatakse saksa keelt, maksimaalne õpilaste arv ühes klassis on 35. Õpetajate seminar oli seni 5-aastase kursusega, millest viimne oli praktilist laadi. Tänavusest aastast alates aga saavad õpilased pärast nelja-aastase teoreetilise kursuse lõpetamist küpsustunnistuse taolise dokumendi, millega nad pääsevad kaheaastase kursusega pedagoogiumisse õpetajadiplomi omandamiseks. Pedagoogiumil on oma internaat, milles elamine on õpilastele kohustuslik.

Koolide järelevalve teostamine kuulub haridusministeeriumile. Kogu maa on jaotatud nn. peainspektorite valdkondadeks, mida on kokku 8. Nende eesotsas on peainspektor, kellele alluvad kõik samas valdkonnas leiduvad koolid, alates algkoolist ja lõpetades kesk-kooliga, õigemini gümnaasiumiga. Otsest järelevalvet teostavad allinspektorid ja abiinspek-torid, kelledeks on koolide juhatajad ja paremad tegelikud õpetajad.

See on lühike kokkuvõte Ungari algkooli korraldusest ja õpetajate ettevalmistamise asu-tustest.

Kodumajanduse Instituut.

Kodumajanduse Instituut on õppeasutusi, mis teeb ühiskonnale vajalikku tööd meie naisnooruse kasvatamise ja nende elule ettevalmistamise alal, ilma et sellest tunnustusväärsest tööst avalikkuses pikemalt räägitaks. Instituudist kõneldi hiljuti ta uue hoone avamise puhul, mis toimus möödunud aprillikuu 29. päeval, kuid neis kõnelustes, niipalju kui nad ulatusid laiemasse avalikusse, puudutati rohkem Instituudi välist külge, tungimata ta sisestruktuuri ja õppemeetoditesse. Käesolevad read tahavad lühidalt tutvustada lugejaid Instituudi kasvatus-ja õppetöö meetoditega, ta töö taotluste ja suunaga. Need Instituudi poolt antud teatmed võik-sid olla kasulikud meie naisnoortele nende haridustee otsimisel ja elukutse valimisel.

* * *

Kodumajanduse Instituudi asutamisel ja väljakujundamisel on Eesti Naisliit püüdnud luua õppeasutust, mis varustaks naisi teadmiste ja oskustega ning kutseõigusega sotsiaalsetel ja kodumajanduslikel aladel.

Selle eesmärgi saavutamiseks on arvates 1935. a. sügisest järk-järgult väljakujundatud kooli juures rida harusid, millede ülesandeks on valmistada ette naisi uutele kutsealadele. Praegu töötab kooli juures neli haru.

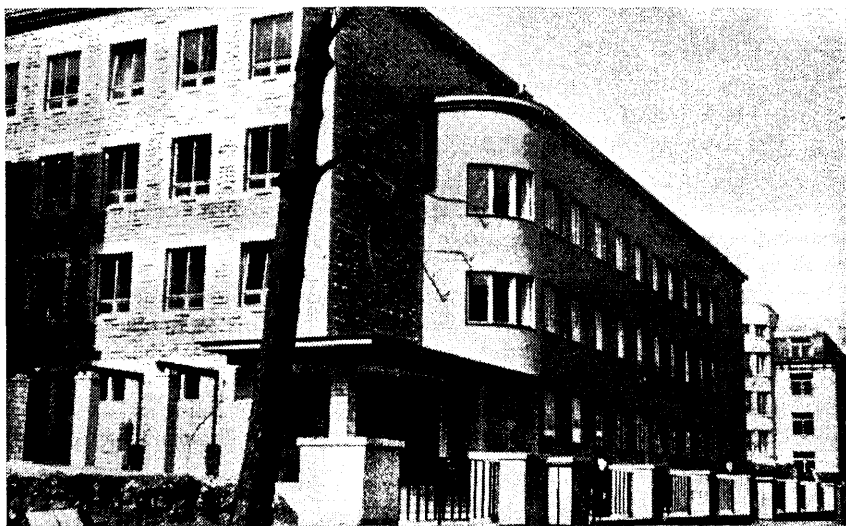
I. Kodunduse eriklass.

Kodunduse eriklass, mis töötab kooli juures 1935. a. sügisest, taotleb kahte sihti:

- 1) kodunduse eriklass on erilaadseks täienduskooliiks gümnaasiumi lõpetanud tütarlastele;
- 2) kodunduse eriklass, mis oma kava kohaselt on tervik omaette, moodustab ühtlasi sotsiaal-hoolekande ja sotsiaal-kodumajandusliku haru põhiklassi.

Nende sihtide kohaselt eriklassi ülesandeks on noorte naiste üldareng, nende mentaali-teedi kujundamine ülesannete suunas, millised nii perekond kui ühiskond esitab haritud eesti naisele.

Eriklassi õppe-tegevus on teoreetiline ja praktiline. Õppekava koosneb: 1) kodumajanduslikest ainetest — toitlusõpetusest, kodumajandamisest, kodukorrastusest, kodusistustusest seoses kunstiajaloo-ga; 2) tervishoiuõpetusest, kus esijoones käsitletakse kodu, naise ja lapse tervishoidu; 3) lastehoiust seoses lapse psühholoogiaga ja lapse sotsiaalse olukorra tundma-õppimisega; 4) rõivastuse- ja käsitööõpetusest — kodu ja perekonna nõuetele vastavalt; 5) sotsiaalpedagoogikast ja ühiskonnaõpetusest, milliste ainete juures püütakse üldsotsioloogilise arengu käigus rõhutada perekonna tähtsust ja mõju, ühtlasi naise osa selles. Õppeainete hulka kuuluvad ka laulmine, võimlemine ja aiandus — nii teoreetilise kui praktilise aina-na.

Kodumajanduse Instituudi uus maja Hariduse tänaval.

Eeltoodud õppekava, kus iga aine käsitlemisel rõhutatakse selle ühiskondlikku tähtsust, annab küllaldase ettevalmistuse haritud perenaisele tema ülesandeks kodus, aga ka tarvilised elteadmised ja tarvilise sotsiaalse mõtlemise suuna Kodumajanduse Instituudi sotsiaalharude jaoks.

II. Sotsiaal-hoolekande haru.

Sotsiaal-hoolekande haru alustas tegevust 1936. a. sügisel ja ta sihiks on valmistada ette naisi kutsetööle sotsiaalaladel, mille ülesandeks on võitlus ühiskondlike pahede vastu ühelt poolt, teiselt poolt aga rahva tervisliku, majandusliku, vaimse ja kõlbelse taseme tõstmine.

Seetõttu ka kutsetöö sotsiaalaladel paratamatult jaguneb eriliikidesse: 1) sotsiaaltervis-hoidlik töö; 2) sotsiaalpedagoogiline töö; 3) hoolekandeline töö, mille juures kindlaid piire pole võimalik tõmmata.

Ongi ju sotsiaaltöös arenemas seisukoht, et üldised hoolekande-piirkonnad oleksid võimalikult väikesed, hoolekande mitmekesised ülesanded selles piirkonnas aga koonduksid ühe isiku kätte, kes siis paratamatult peab evima mitmekesiseid teadmisi. Erinevaid tead-misi ja ettevalmistust aga nõuavad lahtine ja kinnine hoolekanne.

Nende nõuete kohaselt ka mainitud erialad sotsiaaltöös nõuavad sotsiaalharus erikäsitlemist ja sotsiaalharu varustab oma õpilasi peale kõigile sotsiaaltöölilistele vajaliste üldteadmiste eriteadmistega ja erioskustega — nende poolt valitud eriala kohaselt.

Sotsiaal-hoolekande haru, juurde arvatud põhiklass — kodunduse eriklass, on kolmeaastane. Seega sotsiaalharu ise on kujunenud kaheaastaseks, kusjuures üks aasta on mõeldud teoreetiliseks ettevalmistustööks, mis on ühine kõigile õpilastele, teine aasta aga praktikumiks-harjutustööks, mis toimub kooli kontrolli all ja mille kohta õpilane koolile peab esitama aruande.

Õpilased, kes sotsiaalharusse tulles evivad juba teatava kutselise eelhariduse (õed, lasteaednikud, kodumajanduskooli lõpetanud jne.) ja tahavad sotsiaalharus omandada erihariduse sotsiaaltöök — seoses oma alaga — vabastatakse kodunduse eriklassis õppimise sundusest.

Kooli astuja peab esitama tervisetunnistuse ja olema vähemalt 19 aastat vana. Vajaline nõue kõigile sotsiaalharu õpilastele aga on ühtlase eelhariduse tase gümnaasiumi lõputunnistuse kujul.

Õppetegevus.

Paratamatult sotsiaalharus õppetegevus peab käima käsi-käes teoreetiliste ainete tegeliku käsitlemisega, — seega peale tundide ja loengute süsteemi on siin tarvitusel ka seminarid ja õpiringide süsteem. Teoreetiline ettevalmistus sotsiaalharus taotleb kahte sihti: 1) haarab üldhariduslikke sotsiaalteaduslikke aineid; 2) käsitleb aineid, mis otseses seoses tegeliku tööga sotsiaalaraladel.

Kool peab andma täie ülevaate ja arusaamise — vastavalt meie oludele — meie majanduslikust ja sotsiaalsest olukorrast, meie ühiskondlikest hädadest ja puudustest, — ühtlasi nende põhjustest, olemasolevaist abistusviisidest, asutustest ja sotsiaalseadustest. Seejuures need teadmised ei tohi jääda õpitavaks teooriaks, vaid teoreetilisi teadmisi kõrvutatakse sotsiaalse tegevuse ja töö meetoditega. Sotsiaalse töö meetodite käsitlemine igal alal — asutuses, büroos, lahtises hoolekandes, kodus ja koolis, on sotsiaalharu tähtsamaid ülesandeid ja see saadab kõiki eriaineid.

Peale selle on sotsiaalharu üks kesksemaid ülesandeid, mis läbib kogu õppetegevust, õpilaste maailmavaate kujundamine või selle kujundamisele suuna näitamine, kuna see on üks olulisemaid eeldusi tagajärjekale sotsiaalsele tööle.

Väga oluline sotsiaalharule on õpilaste praktikum, tegelik töö asutuses, samuti aga ka lahtise hoolekande aladel. Praktikumil olles sotsiaalharu õpilane peab töötama õ p p i j a n a; temal tuleb süveneda töö sisusse ja asutuse korraldusse; ainult mehaaniline harjutustöö ei anna vajalisi tagajärgi. Praktikumiharjutustegevuse leidmine ongi igal pool olnud sotsiaalkoolide raskem ülesanne ja ka meil Eestis saab sotsiaalharu sellest üle ainult tänu tihedale koostööle ja sidemetele nii riigi kui omavalitsuse vastavate organitega.

III. Sotsiaal-kodumajanduse haru.

Sotsiaal-kodumajanduse haru sihiks on valmistada ette naisi kodumajanduslikel aladel, eeskätt toitlustamise alal nii normaalses kui ka eriolukordades.

Rahva toitlustamise probleemid on omandamas järjest tähtsamat kohta teiste ühiskondlikku korraldusse puutuvate küsimuste kõrval ja selle ala ratsionaalne ning õige arendamine nõuab selleks erilisel ettevalmistatud toitlustajaid-eriteadlasi. Nende ettevalmistamiseks kutsuski Eesti Naisliit 1938. a. sügisel ellu Kodumajanduse Instituudi juures teise eriharuru — sotsiaal-kodumajanduse haru, mis põhineb samuti eriklassil ja on samuti kui sotsiaalhoolekande haru kolmeaastase kursusega (eriklass kaasa arvatud). Sotsiaal-kodumajanduse haru I õppeaasta kavas on õppetöö teoreetiline ja osaliselt praktiline (tegelik toiduvalmistamine ühes arvestusega), kuna II õppeaasta on puht-praktiline, mis toimub osaliselt kooli

juures ja osaliselt vastavais asutuses kooli kontrolli all. Sellesse harusse astumise tingimused on samad, mis kehtivad sotsiaal-hoolekande haru kohta.

Õppetegevus.

Õppetegevus toimub sotsiaal-kodumajanduse harus tundide, loengute, seminariliste harjutuste ja praktiliste tööde näol. Töötulemusena omandavad õpilased nii terve kui haige inimese toitlustamise teoreetilised põhialused ja praktilise oskuse ise valmistada vastavaid toite ja toimetada ka vastavaid arvestusi. Ühtlasi tutvuvad nad sotsiaal-tervishoidlike, sotsiaal-majanduslike ja vabaharidustöö teoreetiliste põhialustega ja nende rakendusvõtetega. Selle haru lõpetaja, ehitades oma erioskused gümnaasiumi eelharidusele, suudab töötada selle ala suunajana ja juhtijana, kasutades selleks ka omandatud teadmisi toitlustamise ja kodumajandamise piirdealadelt.

IV. Lastekasvatavate haru.

Meil veel praegugi valitsev oskamatus käitumisel imikuga ja väikelapsega, nende suur surevusprotsent sunnib astuma erakordseid samme lapse kaitseks. Ükski ema pole igakord võimeline pühendama ennast täiel määral oma lapsele ja ta vajab selleks abilisi. Eesti Naisliidu algatusel kutsuti 1937. a. sügisel Kodumajanduse Instituudi juures ellu eriharulaste kasvatavate ettevalmistamiseks nii kodudele kui ka vastavatele asutustele (lastekodud). Selle haru kursus kestab 1½ aastat ja põhjeneb keskkooli (progümnaasiumi) eelharidusel.

Õppetegevus.

Õppetegevus toimub tundide, loengute ja praktiliste tööde näol nii koolis kui ka vastavais asutustes ja perekondades kooli kontrolli all. Õpilased omandavad teoreetilisi teadmisi ja praktilisi oskusi kõigilt imiku ja väikelapse hooldamise ja kasvatamise aladelt, nagu tervishoid, rõivastus, toitlustamine, kasvatus ja nendele lähedased piirdealad.

Katsed elektri alalt Leclanché elementidega.

Katsete demonstreerimine elektri alalt tehakse sageli äärmiselt puudulikult alalise voolu allikate puudumisel. Ka linnakoolides, kus füüsika kabinetid on varustatud vahelduva vooluga võrgust, kuid kus ei ole umformerit, alaldajat ega akusid, jäetakse ära mitmed katsed elektri alalt. On koole, kus elektriõpetust käsitletakse peagu ainult kriidiga tahvlil.

Elektriõpetuses on katsete läbiviimiseks vaja peamiselt alalise voolu allikaid. Vahelduva voolu allikad leiavad rakendust ainult mõnes üksikus küsimuses.

Alalise voolu allikana oleks hea kasutada mõnda pliiaakut (parem raudnikkel). Kuid akusid pole alati saada ja nende täitmine on üsna tülikas.

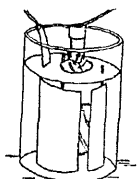
Galvani elementide kohta on mitmel füüsika õpetajal eelarvamine, et nende abil katsed elektri alal hästi ei õnnestu. Kuid see pole õige. Kõiki elektriõpetuse põhikatseid saab läbi viia Leclanché elementidega, mis turult saadaval.

Kõrvale jättes Leclanché elementide head ja halvad küljed, kirjeldame patarei ehitust ja loetleme neid katseid elektri alalt, mis on võimalik säärase patareiga läbi viia, kusjuures nende katsete juures, millede demonstreerimisel võib tekkida raskusi, peatume üksikasjalisemalt.

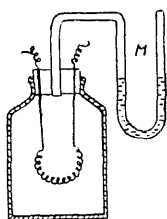
Patarei ehitus.

Sisetakistuse vähendamiseks Leclanché elemendis on kasulikum võtta tsinkelektrood silindrikujulisena. Valmis element täidetakse küllastatud salmiaagilahuga (1 l puhta vee peale 200 g salmiaaki) nii, et vedeliku pind oleks natuke pealpool tsinksilindrit (joon. 1). Elektrolüüdi pinnale on kasulik valada natuke õli, et vesi ei aurustuks.

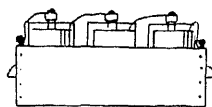
Tsink- ja söe-elektroodidele joodame külge kellatraadi rükid. Jootmine on parem kui muu ühendusviis, sest väikeste pingete juures (mõni volt) tuleb eriti jälgida korralikku kontakti igasugustel ühendustel. Kolmest järjesti ühendatud elemendist koostatakse patarei. Patarei on soovitatav asetada erikasti (joon. 2), mille küljes on näpsid.*)

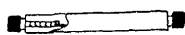
Joon. 1

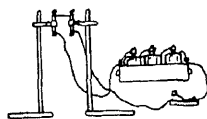
Joon. 5

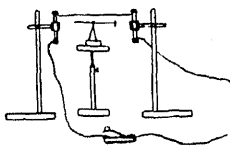
Joon. 2

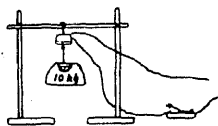
Joon. 3

Joon. 4

Joon. 6

Joon. 7

Vastvalminud Leclanché element annab EMJ 1,48 volti ja ta sisetakistus on ligikaudu 0,2 oomi.

Patarei kolmest järjesti ühendatud elemendist väikese sisetakistuse puhul võib anda kuni 7-ampriilist voolu, millest ätkub suurimaks osaks katseteks.

Katsed.

Elektri voolu soojuslik mõju.

Katse 1. Kahe Bunseni statiivi vahele, millede näpside vahele kinnitatakse kaks näpsidega varustatud (joon. 3) puust pulka**), tõmmatakse 0,3 mm läbimõõduga terastraat, mille pikkus on 8—10 cm (joon. 4).

Vabade näpside külge kinnitatakse juhtmed patareist. Kui traadile asetada paberitükk ja vooluabel ühendada, siis traat kuumeleb ja paber läheb põlema. Lühemat traati (2—3 cm) saab kuumendada hõõgumiseni ja ka läbi põletada.

Katse 2. Väiksesse purki asetatakse kummist või harilik parafineeritud kork (joon. 5). Läbi korgi juhitakse kaks vaskvarrast, millede külge kinnitatakse eespoolmainitud traadist 30 cm pikkune spiraal. Varraste vahele asetatakse manomeetri toru M. Enne korgi purgile asetamist on soovitatav selle ääred katta vaseliiniga.

Juhtides patareist voolu läbi spiraali, näeme peatset vedeliku nivoode muutumist manomeetris. Paremini on korraldada katset valge ekraani ees, siis on õpilastele seadeldise detailid selgemini nähtavad.

Voolu magnetiline toime.

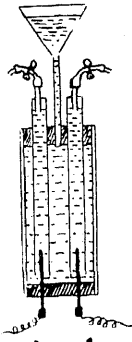
Katse 3. Magnetnõela kõrvalekaldumist vooluga juhtme läheduses (Oersted'i katse) demonstreeritakse katseseadeldisega, mis on kujutatud joonisel 6. Statiivide vahele tõmma-

*) Näpsidest soovitatakse kasutada normaalnäpse, mis lubavad traate kinni kruvida kui ka pistikutega abil ühendusi luua. G. K.

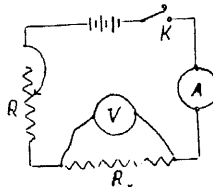
***) Paremini on kasutada selleks Holz'i statiive. G. K.

takse 50—60 cm pikk kellatraat. Traadi alla asetatakse magnetnõel, mille ühel poolusel on värviline paberitükk. Traati mööda juhitakse vool elementide patareist. Katse õnnestub ka, kui patarei asemel kasutada ainult üht elementi.

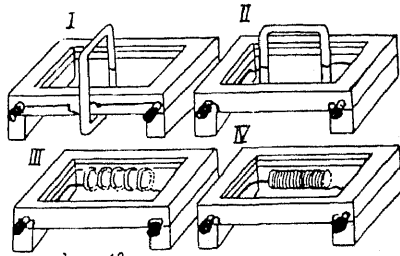
Katse 4. Katseseadeldis elektromagnetiga on kujutatud joonisel 7. Kahe statiivi vahele kinnitatud raudvardale riputatakse elektromagnet, millelt juhtmed lähevad kolmest elemendist koosnevale patareile. Ankrü külge riputatakse raskus umbes 10 kg ja vooluahel ühendatakse katkestajaga. Enne voolu katkemist tuleb elektromagneti alla asetada tükk vilti, millele võib raskus langeda.

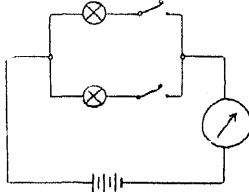
Joon. 8

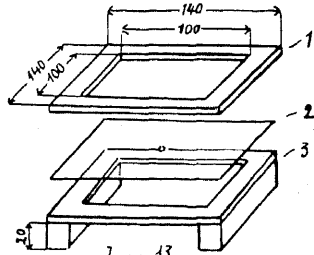
Joon. 11

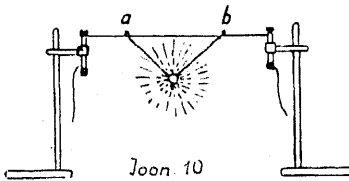
Joon. 12

Joon. 9

Joon. 13

Joon. 10

Elektrolüüs.

Katse 5. Kui on käsutuses Hoffmann'i riist, siis saab hästi demonstreerida 10% väävelhappe lahu lahutamist elektrivoolu abil. Nelja järjestikku ühendatud Leclanché elemendiga lahutamise protsess toimub üsna kiiresti: 4—5 min. on vesinikusammas 10—12 cm pikk, hapniku sammas poole lühem.

Kui kabinetis ei peaks olema Hoffmann'i riista, siis saab seda asendada omatehtud riistaga.

Klaasilindrisse (silindriline lambiklaas) asetatakse mõlemasse ottesse parafineeritud korgid (joon. 8). Läbi ühe neist ulatuvad kaks söepulka (taskulambi patarei elektroodid), läbi teise kaks klaastoru $d = 10$ mm ja trehter. Klaastorude väljaulatavatele otstele (umbes 10—12 cm) asetatakse kummitorud Mori näpitsatega.

Nii koostatud riist asetatakse Bunseni statiivihoidja vahele.

Tänu väikesele sisetakistusele väävelhappe lahutamise säärases riistas toimub küllaldaselt efektselt juba 4-voldilise pinge juures.

Elektrolüüsil saadud gaasid (vesinik ja hapnik) kogutakse eri katseklaasidesse ja määratakse harilikul viisil: hõõguv peerg lööb hapnikus lõkkele. Kui põlev peerg asetada kummulihoitud katseklaasi vesinikuga, kustub ta, kuid vesinik põleb värvitu leegiga.

Katse 6. Elemendi purk täidetakse $\frac{2}{3}$ vasevitriooli lahuga. Elektroodideks võetakse voltaakaare söed.

Katoodiga ühendatud söeelektrood kattub 2—3 minutiga pärast vooluahela ühendamist roosaka vasekihiga.

Katse 7. Kaks pliiplaati (seatina) asetatakse purki, milles on 15% väävelhappe lahu. Lülides plaatide vahele taskulambi pirni, näeme, et ta ei põle. Eemaldame lambi ja ühendame plaadid oma patareiga kolmest elemendist. 3—4 minuti järele on aku laetud. Temaga võib lambikese süüdata või elektrikõlistaja tööle panna.

Voolu seadused.

Kvantitatiivseis elektrikatseis on kasulik tarvitada elektromagnetilisi Deprez d'Arsonvali mõõduriistu.

Võib soovitada hankida kaks kooli demonstreerimisriista vastavate šuntide ja takistuste koguga. Üht nendest kasutatagu voltmeetrina (kuni 10 V) ja teist ampermeetrina (kuni 1 A).

Katse 8. Voolutugevuse mõistet võib anda, kasutades katseseadeldist, mis on kujutatud skeemil (joon. 9).

Selleks on vaja 4,5-voldilist patareid, 2 taskulambi pirni L, ampermeetri kuni 1 A ja 2 katkestajat.

Lülime alguses ühe lambikese ahelasse ja märgime voolutugevust ampermeetril; siis lülime teise lambikese ka ahelasse — voolutugevus on 2 korda suurem.

Katse 9. Voltmeetriga kuni 10 V mõõdetakse pinget igal elemendil patareis. Siis mõõdetakse pinget 2 järjestikku ühendatud elemendi vahel.

Katse 10. Pinget langust ahela osas demonstreeritakse järgmiselt. Kahe statiivi vahele (joon. 10) tõmmatakse 1. katses mainitud 2 m terastraati.*) Läbi traadi juhatakse patareist vool. Kui nüüd traadile riputada kahe juhtme abil (1 m pikkusega) taskulambi pirn ja juhtme otsad liigutada traati mööda nii, et kaugus a b muutuks, siis lambikese helendus muutub ka vastavalt. Sama võib ka näidata, kui lambike asendada voltmeetriga.

Katse 11. Ohmi seadus. See katse õnnestub hästi järgmistel tingimustel. Kolmest Leclanché elemendist koosnevasse ahelasse lülitakse 1 m katses nr. 1 mainitud terastraati ja kinnitatakse statiivide külge nagu katses nr. 10. Traadi Rx otstele kinnitatakse voltmeeter kuni 10 volti.

Ahelasse lülitatakse veel ampermeeter kuni 1 A, 20-oomiline reostaat R (umbes 0,8—1 A) ja voolukatkestaja K (joon. 11). Reostaadi R abil seatakse algul voolu tugevus 0,4 amprile, mis vastab voltmeetri 1-voldilisele väljalöögil. Siis suurendatakse voolutugevus 2 korda — 0,8 A; voltmeeter näitab 2 volti. Kahest voltmeetri andmest kahel voolutugevusel jätkub (0,4 A, 0,8 A) suhte jäävuse näitamiseks.

Katse 12. Rääkides juhtmete takistusest, on küllaldane piirduda takistuse mõõtmisega, kasutades Ohmi seadust (katse 11).

Elektromagnetism.

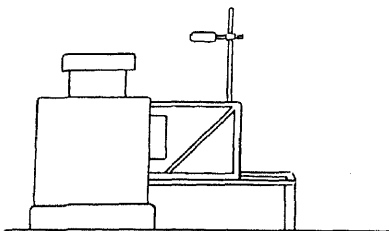
Harilikult voolujuhtmete ümber tekkivate voolu magnetväljade demonstreerimine tekitab raskusi ka hästivarustatud füüsikakabinetis.

*) 1 m 0,3 läbimõõduga terastraadi takistus on 2,5 oomi. G. K.

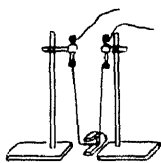
Et näiteks näidata magnetvälja ümber sirge juhtme, on vaja alalist 30—40 A vooluallikat. Spekter tekib papitükil ja õpilasi tuleb kutsuda laua juurde, sest ka lähedal istujad ei näe muidu spektrit. Võib soovitada projektsiooni magnetväljade demonstreerimisel.

Evides sellise nõrga vooluallika nagu patarei kolmest Leclanché elemendist ei või loota saada kas või nõrka magnetspektrit ühe juhtme ümber; tuleb võtta kimp 10—12 juhtmest.

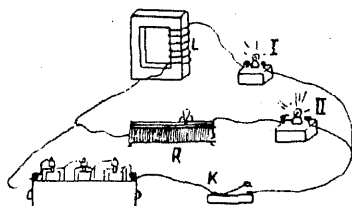
Sirgvoolu ja solenoidi magnetvälja demonstreerimiseks tuleb ehitada 4 seadeldist, nagu joon. 12 on kujutatud.

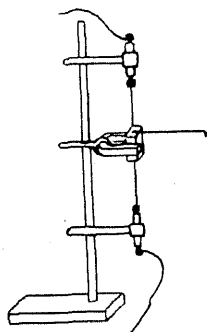
Joon. 14

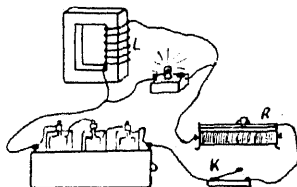
Joon. 15

Joon. 17

Joon. 16

Joon. 18

I sirgvoolu välja demonstreerimiseks, katse 13.

II ringvoolu välja demonstreerimiseks, katse 14.

III ja IV solenoidi välja demonstreerimiseks, katsed 15 ja 16.

Alguses valmistame aluse joon. 13 järele.

- 1) 3—4 mm paksusest vineerist raam,
- 2) läbipaistev tselluloidileht*); veel parem aga on klaas, kti saab selle läbi puurida,
- 3) raam (nagu 1), aga alusliistudega.

*) Puhastatud fotos kasutatav tasafilm või vanast autoaknast. G. K.

Kõik 3 osa kinnitatakse omavahel kruvidega. Tselluloidis tehakse vastavad mulgud ja mähitakse vastav kontuur 0,5—0,6 mm kellatraadist.

I ja II kontuur koosnevad 10—12 keerust.

III on igas solenoidi osas 6—8 keerdu. Solenoidi läbimõõt on 30 mm. Solenoid koosneb viiest osast, millede vahe on 8 mm. Solenoidi tuleb vaadelda koosnevana nagu viiest keerust jämedast traadist, mida mööda voolab tugev vool.

IV solenoid mähitakse klaastorule, mille $d = 15$ mm. Mähises tuleb panna 45—50 keerdu üksteise kõrvale. Mähis asetatakse raami nii, et silindri telg asetseks tselluloidi lehe tasapinnas. Selle solenoidi väli sarnleb sirge magneti väljaga.

Horisontaalprojektsiooniks võib rakendada hariliku projektsiooni laterna, nagu näha joonisest 14. Laternast eemaldatakse objektiiv, raam ja pool kondensaatorit. Aparaaди ette seatakse pingike, millele asetatakse eemaldatud pool kondensaatorist, peegel 45° all ja objektiiv. Kujutist võib projekteerida lakke või teise peegli abil ekraanile.

Katse 17. Juhtme liikumist magnetväljas saab näidata katseadeldisega nagu joonisel 15: kahel peenikesel traadil ($d = 0,15—0,2$) või stannioolribadel ripub jäme metallvarb (pikkusega 10 cm, diameeter 4—5 mm). Rippuv varb võib liikuda hobuserauakujulise magneti vahel. Kui ühendada voolu ahel, varb kas tõugatakse järsku välja või tõmmatakse magneti sisse, kui muuta voolusuunda.

Katse 18. Puidust rõõptahukale (võib kasutada tikukarpi) mähitakse 20 keerdu isoleeritud traati ($d = 0,3—0,4$ mm). Mähise otsad juhatakse erinäpsidele alusel (joon. 16) nii, et raam asetseks magnetipooluste vahel, mis samale statiivile on kinnitatud.

Raamile kinnitatakse puupeerust osuti. Voolu juhtimisel läbi raami näeme, et osuti pöördub ühele või teisele poole, olenedes voolusihist.

Katse 19. Elektromootori mudelit on parem näidata riistal, mis koosneb voolukontuurist (tegelikult mitme traadi kimp) kollektoriga, mis pöörleb suure alalise magneti pooluste vahel. Mähis pöörleb kiiresti, kui riist on lülitatud ahelasse kolmest elemendist.

Tuleb ainult harjad reguleerida, et nad ei suruks tugevasti vastu kollektorit.

Peale selle võib demonstreerida väikest elektromootorit, mis on arvestatud 6 voldile ja töötab hästi 3 Leclanché elemendist koosneva patarei abil.

Katse 20. Rumkorfi rulliga katseid saab väga hästi demonstreerida 3 järjestikku ühendatud Leclanché elemendi abil tingimusel, et rulli sädeme pikkus oleks 30—40 mm ja ta oleks varustatud Wagneri haamrikatkestajaga.

Lõpuks veel 2 katset, mida saab hästi demonstreerida 3 Leclanché elemendist koosneva patarei abil.

Katse 21. Joonisel 17 on skemaatiliselt kujutatud seadeldis eneseinduktsiooni demonstreerimiseks ahelas. Ahel koosneb paralleelseist harudest. Üks haru koosneb taskulambi pirnist I ja induktiivsest takistusest, mis on transformaatori mähis kinnisel südamikul. Teine haru koosneb samasugusest taskulambi pirnist ja 10-oomilisest reostaadist R.

Lülides voolu ahelasse katkestaja K, seame reostaadi R nii, et lamp I oleks nii sama valge kui lamp II. Perioodiliselt voolu ahelat katkestades ja ühendades näeme, et lamp I hakkab palju hiljem hõõguma kui lamp II.

Katse 22. Ekstravoolud voolu katkemisel demonstreeritakse sama lambikesega ja transformaatoriga. Skeem on kujutatud joonisel 18.

Sulgedes vooluahela katkestajaga K, saame reostaadiga R (10—12 oomi) voolutugevust reguleerida nii, et lambikese traat vaevalt hõõgub.

Voolu katkemisel lambike põleb heledasti ja võib isegi läbi põleda.

J. M. Malõšev'i järele eestindanud G. Kuldvere.
Ajakirjast „Физика в школе“ nr. 1 — 1938.

ARVUSTUSI

Vidrik Viherväli, Eino Gepesoo: *Inglise-eesti sõnaraamat. Kirjastus „Raamat“, Tallinn, 1937 (?)*. Hind Kr. 9.50.

Edukas võõrkeele õppimine koolis kui ka selle harrastamine eraviisil on äärmiselt raske, kui puudub vastava keele sõnaraamat. Meie raamatuturul on juba pikemat aega valitsenud tungiv vajadus ajakohase inglise-eesti sõnaraamatu järele, sest seni olemasolevad ei suutnud seda tarvidust küllaldaselt rahuldada. H. Pöhli sõnaraamat oli juba ilmunisel (1927) ebarahuldav, ja ta on nüüd lootusetult vananenud. Viimaseil aastail on küll ilmunud lisaks paar vähemat sõnaraamatut (M. Vares, 1936 ja V. Vekšin, 1937), kuid need ei suuda rahuldada isegi meie kooli nõudeid täiel määral, rääkimata neist, kes tahavad sõnaraamatu abil iseseisvalt kirjandust lugeda.

Nii oli rõõmustavaks uudiseks, kui 1938. aasta kevadel ilmus juba ammu väljakuulutatud (ja millegipärast esilehel aastaarvu 1937 kandev) Viherväli-Gepesoo sõnaraamat. Tellijaile oli küll ootamatuseks, et saabus ainult umbes veerand kogu raamatust, kuigi kaanel seisib „Inglise-eesti sõnaraamat“ ilma mingi märkuseta selle kohta, et oli tegemist ainult esimese vihuga. Novembris jõudis turule ka raamatu lõpposa. Terve raamat sisaldab umbes 660 lk. sõnastikku, peale selle mitmesuguseid lisasid. Reklaamis räägitakse küll 70 000 sõnast, kuid tegelikult ei ulatu (rasvases trükis antud) märksõnade ja nende tuletiste arv isegi mitte 29 tuhandeni, koos sõnastikus endas (mitte erilisas) antud pärisnimedega. Nii siis on tegemist keskmise ulatusega sõnaraamatuga, mis on vaid vähe suurem H. Pöhli omast.

Tarvitatud allikate hulgas on mainitud küllaltki ulatuslikke töid, kuid tegelikult on piiratud sellega, et on veidi täiendatud H. Pöhli sõnaraamatut, mis jälle omakorda peamiselt tugines tuntud Langenscheidt'i inglise-saksa taskusõnaraamatule.

Et kõnesoleva sõnaraamatu peamiseks allikaks on H. Pöhli sõnaraamat, sellest annab kõige selgemat tunnistust asjaolu, et nende ridade kirjutaja poolt märgatud trükivigade hulgas ainult sõnaraamatu (rasvaselt antud) märksõnades üksi on tervelt 38 lihtsalt üle võetud Pöhlilt (näit. **backterium**, **cappilarity**, **deflekt**, **hukster**, **pacyfy**, **unintendid** jne.). Samuti näeme, et suur hulk vigu sõnade foneetilises transkriptsioonis on üle võetud Pöhlilt. Neid vigu on nii palju, et oleks raske neid isegi arvult ära lugeda. Ainult A tähe all antud sõnade juures võib leida üle 40 olulise vea foneetilises märgistuses, neist umbes pooled lihtsalt Pöhlilt üle võetud (näit. sõnade **abhorrence**, **acquisitive**, **allower**, **approvable** jne. hääldamine).

Olgu muide tähendatud, et hulk eksimusi sõnade hääldamise märkimisel Pöhli sõnaraamatus on nähtavasti tingitud sellest, et seal ümber kirjutati Langenscheidt'i foneetilisest süsteemist rahvusvahelisse, ja seejuures sisse jäi mõningaid vääratusi. Nii leiame teatava hulga valesti asetatud rõhumärke (kuna Langenscheidt asetab rõhumärgi rõhutatava silbi taha, mitte ette), mis nüüd on mehaaniliselt üle kantud ka Viherväli-Gepesoo sõnaraamatusse (näit. **acquisitive**, **arrowy**, **secretness**, **stupid** jne.). Samal põhjusel on Pöhli sõnaraamatusse sattunud teatav arv vigu hääldamismärgi *r* tarvitamisel, mis sealt on hoolikalt kopeeritud Viherväli-Gepesoo sõnaraamatusse (vt. sõnade **corridor**, **debar**, **halter**, **picker**, **slur** jne. hääldamine, või veidi erinevat tüüpi viga sõnade **assured**, **bloomers**, **nearness** jne. hääldamise märkimisel, mis on kõik Pöhlilt kopeeritud, kuigi nad on vastuolus raamatu süsteemiga). On ka palju halvemat laadi ja otse kriitilisi vigu hääldamises, mis on ka enamasti Pöhlilt kopeeritud. Ei saa võtta ebaoluliste trükivigadena väärhääldamisi, nagu **crowd**,

foulness, frame, shower (vihmahoog), **sow** (emis), **thyme** jne. Ka on üle võetud mõned juhud, kus foneetiline transkriptsioon on ära segatud sõna õigekirjaga, näit. **charity, cognition, fox-earth, haply, speciality** jne. Üldse on hääldamisvigu nii palju, et raamat on äärmiselt ebausaldatav sel alal.

Ka raamatu alul antud hääldamisjuhised on väga puudulikud, pealegi kubiseb hääldamismärkide tabel nii paljudest vigadest ja ebajärjekindlustest, et siin peaks kogu see lehekülj tunnistatama trükiveaks ja koostatama uus tabel. On küll tahetud teha vahet erinevate a-häälikute vahel (näit. sõnades **father** ja **house**), kuid tegelikult on sellest nii vähe kinni peetud, et kogu sõnaraamatus on ses suhtes vigaseid vorme kaugelt rohkem kui õigeid.

Lühendite süsteem on peajoonetes üle võetud Langenscheidt'ilt, kuid seda ei ole eesti keelele küllaldaselt kohandatud, nii et tulemuseks on rida veidrusi. Nii on üle võetud lühendid *m.* = *masculine*, *f.* = *feminine*, *n.* = *neuter*, kuid tegelikult ei ole neid sõnastikus üldse vaja. Langenscheidt tarvitab neid ju ainult saksakeelsete substantiivide soo märkimiseks. Ühtlasi peab täht *m.* tähendama ka *to make* (tegema). Ei leidu ainustki juhtu, kus oleks seda lühendit tarvitatud (muide, Lang-t'i sõnaraamatus on lühend *m.* fraktuurkirjas ja tähendab saksa *machen*, mitte inglise *make*). Sama lugu on lühendiga *l.*, mida Viherväli-Gepesoo sõnaraamat seletab „*to let*, jätma“. See on täielik arusaamatus. Lang-t'i sõnaraamatus on see jällegi vaid saksa *lassen* (laskma) lühend, ja on fraktuuris. Lühendid *o. s.* = *oneself*, *p.* = *person*, ja *th.* = *thing* on küll tegelikult Pöhli (ja Lang-t'i) sõnaraamatus tarvitusel, siin aga leiame nad ainult lühendite loetelus, kuna sõnaraamatus endas on tarvitatud alati täissõna (vt. näit. sõnade **deny, above, deprive** jt. all). On veel teisigi ebaotstarbekusi või lausa eksitavaid asju lühendite alal, kuid oleks võimatu nendel peatuda. Suur hulk vääratusi on lihtsalt Pöhliolt kopeeritud, kuigi siin valitseb veelgi suurem segadus. Hoopis olulisem on, et siin on veelgi rohkem eksitusi sõnade grammatilise liigi märkimisel kui Pöhliis. Nii leiame märgitud substantiive verbidena (**admittance, audibility**), või adjektiividena (**anodyne, chequer**), adjektiive substantiividena (**advantageous, fiery, prandial**), adverbidena (**apparent, fortuitous**), verbe substantiividena (**abscond, devise, propel**) või adjektiividena (**assort, doze, swap**) ja adverbe adjektiividena (**freely, gladly, designedly**). Vastupidi nähtub tõlgetest mõnikord, et *ly*-lõpulisel adjektiive on peetud adverbideks (eksklikult saksa keelest tõlkides, kus puudub vormiline vahe adjektiivi ja adverbi vahel). Nii antakse (jällegi kopeerides Pöhli) **cowardly** — aralt, **curmudgeonly** — ihnsalt, jne.

Mõnikord on tehtud selgemat vahet näit. substantiivi ja verbi vahel sellega, et nad on ühe ja sama märksõna juures vastavalt nummerdatud (näit. **butt, keep, lump** jne.). Kahjuks valitseb siin aga äärmine juhuslikkus: mõnikord leiame küll 1., puudub aga oodatav 2. (näit. **lull, dress, exhibit**), või jälle on küll number 2., puudub aga seevastu 1. (näit. **random, plate**).

Eessõnas loeme: „sama transkriptsiooniga sõnad esinevad üldiselt eri märksõnadena, kui nad on erinevat päritolu. Need sõnad kannavad siis märke ¹ ja ² jne.“. See reegel on pärit Lang-t'i eessõnast, kuid Viherväli-Gepesoo sõnaraamatus ei ole ainsalgi korral tarvitatud seda märkimisviisi. Raamatu esimeses osas on hoopis erinevaid sõnu antud enamasti sama märksõna all (vt. **art, bat, can**, jne.), ja kuigi hiljem on tõepoolest hakatud enamasti lahus andma sõnu, nagu **sound** — kõla, **sound** — väin, siis ei ole neid kuskil nummerdatud.

Oleks tarbetu siin peatuda segadusel, mis valitseb šriftiliikide, klambrite jne. tarvitamisel. Eriti vigane on raamat trükitehniliselt esimeses osas, nagu seal ka leidub kõige tihedamini sisulisi vigu ja trükivigu. Nähtavasti on raamatu lõpupoole hakatud lugema paremat korrektuuri, mis alul nagu näib üldse puuduvat. Küll valitseb siiski kogu raamatus juhuslikkus, näit. erakordsete verbide märkimisel ja viidete süsteemis. Võrreldagu näit. sõnu **am, is, are, was**, või viiteid sõnade **ate, bereft, bound** jne. juures. Mõnel puhul on ka viide kopeeritud pimesi Pöhliolt, näit. „**besought** — *imp.* ja *p.p.* sõnast **beseech**“, kuigi siin sõnaraamatus tarvitatakse mitte *imp(perfect)* vaid *pret(erite)*.

Paljude ebakorrapäraste verbide juures puudub üldse vastav märkus (näit. **bear, beat, begin, bereave, bind, bite, hurt** jne.). Nii ei ole tarvitaja viidatud raamatu lõpul antud „Reeglipäratute pöördõnade tabeli“ juurde (mis muuseas sisaldab sõnastikus mitteesinevaid verbe, näit. **miswrite, overlay, resp. speak**, ja milles on muidki puudusi ja vigu). Eksitav on ka asjaolu, et tekstis leidub lühendeid, mis puuduvad loetelus (*lgv., sag.*), või on tegemist trükiveaga (?), nagu **deservedly** — *ad. v.*, **doubly** — *ad. v.* (= *adv.?*) või **either** — *pr. on.* (= *pron.*). Arvatavasti seletub ka trükiveaga otse arusaadamatu märkus (linnu nime **cushat** järel: *pat.* (= *poet.?*)).

Sageli on jäetud märkimata häälduslik erinevus sõna verbaalse ja substantiivse (resp. adjektiivse) tähenduse vahel. Nii näit. puudub vahetegemine **exploit** (*v. & s.*) **concert** (*v. & s.*), **combine** (*v. & s.*), **diffuse** (*v. & adj.*), **alternate** (*v. & adj.*) jne. Samuti ei ole vahet tehtud sõna **aged** kahe erineva hääldamise vahel ühenduses veidi erineva tähendusega.

Sõnavalikult jätab raamat ka palju soovida. On leitud ruumi haruldustele nagu **aleatory, diorama, minium, nervine, nictitate, reclusion, sapid, squamos, techy** jne., kuna puuduvad **albatross, amoeba, banjo, bedrock, coyote, dope, hiking, sodium** jne. On antud näit. kaelkirjaku haruldasem nimetus **camelopard**, kuna puudub sama looma tavaline nimi **giraffe**, on antud **fyolfot**, puudub **swastika** jne. Raamatu lõpul toodud täiendusosa ei too siia kuigi olulist parandust. Ka pärisnimedega on toimitud ilma süsteemita. Osa neist on sõnastikus endas, kuna raamatu lõpus leidub neile veel eraldi lisa. Sõnastikus endas leiame **Persia, Yorkshire, Venice**, kuna lisas on **China, Staffordshire, Paris**. Mõned nimed leiduvad korduvalt (näit. **Shaw, ..indsor**), kuna üldse puuduvad näit. **Chaucer, Nebraska** jne. Lisana antud pärisnimede loetelus on pealegi rohkesti trükivigu (eriti hääldamises), ja seal on antud ka sõnu, mis ei olegi pärisnimed: **Antichrist, Bible, Friday** jne.

On juba mainitud rohke vigaste märksõnade hulk, mis on üle võetud Pöhlilt. Neile lisandub veel hulk teisi vigu inglise keeles, mis on pimesi kopeeritud. Nii loeme: **alder** ... ~ *grow* lepik (= ~ *grove*); **dash** ... *to trough* (= *through*); **aboard** ... ~ *a ballon* jne. Selliseid Pöhlilt kopeeritud vigu on nii rohkesti, et näib, nagu ei oleks märksõnade ja fraaside väljakirjutaja nimetatud raamatust ise teadnudki, mida ära kirjutas. Mõnel puhul on kopeeritud sõnalõpp lahus sõnast enesest: **direction** ... *from all* ~ *s.* (= ~ *s*); **instant** ... *on the 10 th.* (= *10th*) jne. Küll on samalaadilisi vigu ka juurde tehtud, näit. **afore** ... ~ *hand* (= ~ *hand*), **appear** ... *to save* ~ *ances* (= ~ *ances*).

Ka eestikeelsetes tõlgetes leidub eksitavaid trükivigu, millistest on eriti halvad need, kus sõna on näiliselt täiesti korras. Nii on muidugi trükiviga **cranial** — kaljusse (= koljusse) puutuv, või **capsule** — kupat (= kumar). Samuti on seletatav **fair-spoken** — viisakas (= viisakas), või **incomings** — tulnud (= tulud), **osier** — palju (paju?). Mõnikord on asi veidi kahtlasem. Sõna **boulder** tõlgitakse „ränikivi“, mida võiks pidada trükiveaks (= rändkivi), kui me ei leiaks ka Varese sõnaraamatust „ränikivi“. See ei ole pealegi ainus väärtõlge, mis on laenatud Vareseilt. Oleks tänamatu ülesanne, peatuda kõigi eksituste ja arusaamatuste juures, milledest raamat otse kubiseb. Vigade arv osades, mida nende ridade kirjutaja on lähemalt läbi vaadanud, on kohutavalt suur. Arvustaja teab omist kogemustest, et võimatu on tähele panna iga vähimatki üksikasja, ja kui lootusetu ülesanne on vältida trükivigu sellise raamatu trükkimisel. Ometi ei saa jätta ütle mata, et kõne all oleva raamatu autorid on süüdi rohkem kui hooletuses raamatu koostamisel ning trükkimisel. Paratamatult peab järeldama, et raamat ilmutab ka autorite asjatundmatust ning võhiklust inglise keele alal. Sõnaraamatu peaulesanne — anda rahuldavaid tõlkevasteid — on lahendatud veelgi halvemini kui raamatu sõnavalik ja järjekindlus süsteemis. Hr. J. Estam oma hiljuti-ilmunud artiklis sama raamatu kohta on ära märkinud üle tosina hämmastava „tõlkepärlit“, mis annavad tunnistust autorite asjatundmatusest ja asjaolust, et paljud tõlked on tehtud saksa keele kaudu, millest on mõnikord hoopis vääriti aru saadud. Tõsiasi on, et mitmed kõige ränge-

mad selletaolised sissekukkumised (nende seas ka **settee** — laenupank), on lihtsalt Põhlist maha kirjutatud. Nende ridade kirjutaja on raamatu (osalts vägagi pealiskaudsel) läbivaatamisel ära märkinud üle 150 lausa väära tõlke, mille isegi osaliseks loetlemiseks ei leiduks siin ruumi. Lisaks hr. Estami poolt mainitud skandaalsetele sissekukkumistele (sõnad **agnail, cat, cracker, clan, finical, meerschauum, settee, settle** jt.) olgu siin mainitud veel mõned samalaadilised: **ankle** — lapselaps (Lang-t: *Fussknöchel, Enkel*, ka Põhlil valesti); **crease** — näpistus (Lang-t: *Falte, Kniff* = püksijoon, viik); **tang** — õng (Lang-t: *Angel, Heftzapfen e-s Messers usw.*); **feather** — ... vedru (sks. *Feder*); **fish**... *fam.* kakk, väike öökull (Lang-t: *Kauz* = vennike, veider mehike). On ka suur hulk teiselaadilisi tõlkevigu: **aero-station** — lennujaam (= lennuasjandus; viga kopeeritud Vareselt); **lugger** — logija, kiiruse-mõõtja jne. Eriti palju vigu on taimede, loomade jne. nimede tõlkimisel. Siin on enamasti kontrollimata üle võetud Põhli või Varse ekslikud tõlked. Näit.: **acanthus** — karukollad; **adder** — nastik; **asp** — nastik; **blackthorn** — kibuvits; **blindworm** — nastik; **box** — pöökpuu; **buttercup** — varsakabi; **chaffinch** — leevike; **darnel** — luste; **marigold** — konnakapsas, jne. On ka küllalt vigu teistele aladele kuuluvais sõnus: **blood-vessel** — verelible; **carburet** — süsinikuühend; **complement** — täisnurk; **subaltern** — allohvitser; **take-off** — mahahüpe. Ka raamatu „täiendusosas“ leidub väärtõlkeid: **close-up** — suur-linastus; **to tarbe in** — (raadios) vastuvõtmist lõpetama.

Oleks tarbetu anda rohkem näiteid väärtõlkeist, mis annavad tunnistust raamatu äärmisest ebausaldatavusest. On ilmne, et Viherväli-Gepesoo sõnaraamat ei vasta isegi vähenõudliku tarvitaja vajadustele ja raamatut ei võiks pidada sobivaks õppevahendiks gümnaasiumi õppetöö juures. Eduka iseseisva võõrkeelse lektüüri põhitoeks peaks olema otstarbeka valikuga ja usaldatava tõlketäpsusega sõnaraamat.

J. Silver.

AKÜ Lastekoorilaulud nr. 1—24. Autorikaitse Ühingu väljaanne, Tallinnas 1939.

Meie koolides on üsna laialt levinud koorilaul. Kuigi keskkoolides ametlikult see tund puudub, on ometi ühel või teisel viisil seda küsimust ka seal lahendada püütud, mõnel pool isegi saadud viia see tund tunnikavasse. Jättes kõrvale need puht-välised küsimused, asume asja olulisema külje juurde. Keskkoolidel ja suuremail algkoolidel, kus täiesti võimalik on kolmehäälnel koorilaul, tuli kokku puutuda materjali vähesusega. Laulmikes olevad palad, mis enamikus kahehäälsed, on sobivad küll väikestele koolidele ja kooridele, kuid vähem leidub seal vajalikke laule eelpoolnimetatud juhtudeks. Küsimusest saadi üle küll seal, kus lauluõpetaja ise oli võimeline repertuaari täiendada mitmesuguste materjalide ümbertöötamise või lihtsalt omaloomingu teel; mujal tuli aga jälle tarvidus värskema olukorra järgi. Selles äratundmises korraldas E. Õpetajate Liit lastekoorilaulude võistluse. Võistluse tulemused on nüüd saanud avalikkusele kättesaadavaks.*) Siinjuures peab märkima, et võistlusest osavõtt oli väga elav. Ma võin täpset arvu nimetades eksida, kuid ümmarguselt oli see kolmesaja laulu ümber, mis võistluse lõpp-päevaks oli sisse tulnud. Säärase suure hulga võistluslaulude puhul ei saa lahti mõttest, et laulude kvaliteet nähtavasti suures enamikus oli siiski vähe-ütlev, sest 24 päris uut laulu nii suure hulga laulude kogust pidanuks leidma. Seda nähtavasti ei saadud, sest miks muidu žüri liikmed pidid valimikku omalt poolt täiendama. Kui see nii oli tarvilik, siis tahtnuks siiski näha žüri liikmete poolt lisatuina päris uusi laule. Lisame siia konkreetseid soovid. R. Pätsi „Ühte laulu tahaks laulda“ võib „Lemmiklauliku“ järgi sama eduga kasutada. Samuti on T. Vettiku „Uisutajate laul“ sobivam väiksemaile lastele ja sellisena leidub see ka vastavas koolilaulmikus. Teine T. Vettiku laul „Kena ke-

*) Vt. „Eesti Kool“ nr. 2 — 1939, lk. 132.

vade“ ei pretendeeri esiteks muusikaliselt kuigi kõrgele seisukohale ja sõnad on tal hoopis primitiivsed. Sõnade autor on küll teadmata, aga nad on midagi à la J. V. Jannseni või K. A. Hermann. Sellele laulule oleks sissetulnud lauludest pidanud leidma võistleja. Üldiselt tuleks veel nimetada mõningais lauludes esinevat liiga laiaulatust: sol väike kuni fa teine, isegi fa-diees. Mõnda neist on küll võimalik sooritada madalamalt, isegi tungiv tarvidus on mõnda laulu madalamale transponeerida. Näiteks T. Vettiku „Uisutajate laul“. Es duur oleks sellele laulule sobivam.

Heroiline ja julge laul on E. Õpetajate Liidu auhinna omandanud M. Saare „Tõest“ ilus on Eesti“. Lastekooriga on isegi raske saavutada seda massiivsust ja julgust, mida see laul nõuab. Täie naudingut saab siis, kui kuulda seda laulu suure sega- või meeskoori ettekandes. Kui märkida ettekandelist külge, siis tuleb erilist rõhku panna trioolidele kolmandas ja neljandas reas. Need ei tohi muutuda kregeteks, vaid raudselt väljaraiutuks. Selle laulu väärtus tasub vaeva, mis nähakse selle õpetamisel. Samas andes esinevale „Harjulaste laulule“ ei oska ennustada erilist menu.

Järvamaa õpetajate organisatsioonide auhinna omandanud G. Ernesaksa „Sõjamees“ on lühidalt öeldud kena laul. Efektikaks koorilauluks kujuneb ka R. Pätsi „Lõbusõit“.

Haridusministeeriumi Noorsoo Osakonna auhinna omandanud G. Ernesaksa „Rivilaulu“ teine pool on oma järjest tõusva meloodiaga huvitavam kui esimene pool. Esimese lehekülje eelviimne takt on harmooniliselt pisut kohmakas. R. Pätsi „Marupolkas“ tuleb lõpphüüe hästi distsiplineerida, siis on tal efekti. Teine HM-i Noorsoo Osakonna auhinna omandanud laul, M. Saare „Me armastame“, on sisult hea laul, nõuab aga hoolt, et saada intonatsioonilt puhtaks. J. Jürme „Noorte laulule“ tahaks lisada mõningaid soove. Kui seda tahetakse laulda algkooli kooriga, siis tuleb see kahtlemata poole tooni võrra madalamale transponeerida. Esimese rea viimse takti esimesel lõõgil võiks küll teisel häälel fa olla. Häälte juhtimine ei muutuks sellepärast halvaks. Täpselt samasugune koht on eelviimse rea viimses taktis. Neljanda rea esimese takti kolmandal lõõgil on tore dissonants, kuid see sünnitab üsna palju raskusi ja alati ei saadagi seda puhtaks. Tahaks oletada, et komponist ei pahanda, kui koorid laulavad mõnikord esimese si-bekarri si-bemolliks.

G. Ernesaksa „Oleks mul oma hobune“ on koorile tänuulik laul, kirjutatud seejuures siira ja selge meeoleoluga. Tallinna Linnakoolivalitsuse auhinna saanud G. Ernesaksa „Heinaliste laul“ kujuneb ladusaks lauluks, kuid tuleb jällegi madalamalt laulda. Laul on ehitatud temaatilisele printsibile, mispärast ei tekita ka õppimisel raskusi. Laulu lõpus olnuks tarvis märkida ritenuuto. Sama autori „Väiku sõsar vellega“ on ilus laul. V. Leemetsa humoreskses laulus „Ats ei jaksa saapaid kanda“ tuleb tähele panna eelviimse rea kolmandat ja neljandat takti, seal tuleb eriti kolmandal häälel raskusi. Allakirjutanu oleks oma positsioonidel vahetanud kaks M. Saare laulu, nimelt „Mardilaul“ ja „Laul kodumaale“. Huvitavaks lauluks kujuneb G. Ernesaksa „Lõoke selaul“. Kuna see laul tuleb laulda väga kiiresti (takteerida ühe peale), siis tuleb siin erilist tähelepanu pöörata lõokese laulu järeleaimavale sõnadesillerdusele. Muu ei tekita siin raskusi, kui tähele pannakse ka teemat, mis kolmandas reas algab kolmandas hääles.

Õpetajate Koja auhinna omandanud G. Ernesaksa „Pisuhänd“ on hea laul. Siin on suurepärase ulatus, mispärast seda saadakse üsna laialt kasutada. Selles laulus ei või milgi tingimusel jätta hooletusse sõnalist väljendust, sest see kipub helilise väljenduse suhtes võtma koguni domineerivat seisukohta. Samas andes esineb veel üks R. Pätsi ja M. Saare laul.

Aado Velmet.

Joh. Käis: Loodusõpetuse saateainet iseseisvaks tööks 3. õppeaastale. 1. vihik „Sügisest loodusest“, 2. vihik „Kodumaa loodusand“, 3. vihik „Loomade elust“, 4. vihik „Kevadisest loodusest“. „Töökooli“ kirjastus. Tallinn 1937 ja 1938. Hind à 45 snt.

Joh. Käis: Elav looduslugu. Saateainet 4. õppeaastale. I sügisest jõuluni, 48 lk., II jõulust kevadeni, 100 lk. K.-ü. „Töökooli“ kirjastus. Hind 25 ja 50 snt.

Ülalooteldud vihikude ilmumisega on Joh. Käis andnud väärtuslikku lisa meie algkoolide looduseõpetuse saateainele. Kuna varemilmunud saateainete vihud olid enam koduloolise iseloomuga (Nurmik: „Loodus ja inimene“) või koostatud õppeaine laiendamise sihiga, s. o. lisanäidete ja kirjeldustega õpperaamatule (J. Port, H. Kirss, Ed. Tasa jt. poolt ilmunud looduslooliste saateainete vihud), on Joh. Käis'i saateainete vihud peamiselt süvendava iseloomuga. Laiendavat lektüüri saab hea eduga kasutada ainult neis koolides, kus ühes kompleksis pole üle ühe klassi, kahe- või kolmeklassilise liitklassi juures ei jätku selleks küllaldaselt aega. Pealegi on õpilased neis klassikomplektides üle kooritud, sest nad peavad suure osa õppeainest iseseisvalt, ilma õpetaja kaasabitamata omandama. Ka on laiendava saateaine alaliseks hädaohuks õppeaine laiendamine piirini, kus õpilane eelteadmiste ja süvenemise puudumise tõttu enam pakutavat saateainet ei suuda seedida. Niisuguseks saateaine vihuks on kahjuks Kirss-Port-Tasa „Looduslikud jõud ja varad“, mis on raskesti arusaadavad isegi keskkooliõpilastele oma raskepärase kirjeldusviisi ja rohkete võõrsõnade tõttu.

Seda enam on tervitatav Joh. Käis'i püüe anda saateainele mitte laiendav vaid süvendav ilme ja see ongi tal suurel määral õnnestunud. Eriti tähtis on see loodusloo käsitlemisel liitklassides, kus õpetaja ajapuudusel ei saa tuua küllaldaselt näiteid klassis käsitletud nähte esinemises igapäevases elus. — Vastavalt oma sihile on autor saateaine valikul pidanud silmas meil kehtivate õppekavade nõudeid ja saateained valinud vastavalt neile nõudeile.

Vilunud koolimehena tunneb Joh. Käis meie algkooliõpilase arengutaset ning oskab nähtusi kirjeldada arusaadavalt ja huvitavalt vastavalt õpilastele, kelledele need määratud. Eriti sümpaatsena tundub aine käsitluse lihtsus ja selgus, mis on vaba igasugusest probleemi peitmisest (nn. „pinkertonitamisest“), mis 3. ja 4. õppeaasta õpilastele oleks tõesti liiga raske ja võiks huvitada vahest alles õpilasi peale 6. õppeaastat. On ju tuntud tõsiasi, et 3. ja 4. õppeaasta õpilastel puudub väljaarenenud abstraheriv mõtteviis, mis raskendab neile iseseisvalt leida probleemi lahendust. Joh. Käis'i saateainete vihikutes on lahendamist nõudev probleem suuremalt osalt esitatud kas otse saateaine pealkirjas või selle esimestes ridades. Nii ei jää õpilasel kahtlust, milleks üht või teist pala loeti või mis oli selles olulist. Ka tõstab selgepiirilise probleemi esitamine õpilastes huvi tema lahendamise vastu.

Kahju on ainult, et lugemispala õpilaspärases tehes sageli satutakse äärmusesse, arvates, et liialdatud superlatiivis ja vulgaarses žargoonis esitatud väljendused on rohkem lastepärased kui lihtsed väljendid. Seda viga olen lastekirjanduses korduvalt märganud. Ka autor on siin mõnes kohas sattunud „libedale teele“, kasutades väljendeid, nagu „Villu meelest veelgi koledam“ („Kodumaa loodusand“, lk. 22) „kohutavast mõttest“ (dito, lk. 24), „hea istuda, kui koeral püstaia otsas“ („Kevadisest loodusest“, lk. 10), „ilmatusuurtesse parvedesse“ (do, lk. 18) „360 suurt tigu nahka paneb“ (do, lk. 19), „ja lasksid jalga“ („Elav looduslugu II“, lk. 39) „kireb kole terava ja valju häälega“ (do, lk. 22).

Teiseks puuduseks on lastekirjanduses liigsesse halemeelsusesse sattumine, mille tõttu mõnigi toiming, mis majanduslikult võib olla mõödapääsmatu, asetatakse haiglast looduskaitselise nimel halba valgusse. Eriti rusuvana tunduvad saateainetes palad „Tuhandeid linnukeid hukkab Itaalias“ („Sügisest loodusest“, lk. 24) ja „Metsa raiutakse“ ning „Metsapuude kaebus“ („Kodumaa loodusand“, lk. 29 ja 31). Ka pole õiglane röövlloomi lasta paista halvast valgusest ainult seetõttu, et nad on loodud lihasööjajaks. Looduses on igal looma- ja taime-liigil täita oma koht. Kes seda väärikalt täita ei suuda, see hääbub, ja sellepärast haletseda pole mingit põhjust. Ka tunduvad mõnede loomade normaalse elutegevuse õilistamised või

halvustamised ja võrdlemised inimeste tegevusega liigseina ja loodusõpetuse peasuunast, looduse objektiivse tundmaõppimise seisukohast, väärana („Kägu“ „Kevadisest loodusest“, lk. 32—37; „Kas ongi siga väga räpakas ja rumal loom?“, „Elav looduslugu II“, lk. 20).

Ajakirjanduses ja õpetajate ringkondades on sageli arutatud küsimust, miks emakeel õpilastele on üheks raskemaks õppeaineks. Minu arvates oleme selles ise süüdi. Püüame keelt õpetada igasuguste reeglite abil, kuid jätame tähele panemata igapäevase keele ravi. Unustame, et õpilasele nooremis klassides on põhjapaneva tähtsusega eeskuju. Seda näeme sellestki, et noorema klassi õpilane vastab raamatu lausega, sest ta pole võimeline veel lause iseseisvaks analüüsimiseks. Mida võime aga nõuda õpilaselt, kui õpperaamatuis, saateaineis ja meie kõnekeeles esineb keelelisi ja mõttelisi ebakorrektsusi? Õpilane omandab need ja hiljem on raske harjumusi muuta. Eriti ohtlikud on ebamäärased väljendused objektiivses kirjelduses, mille tõttu sisu sageli arusaamatuks võib muutuda. Nisuguseid vääratusi ja ebatäpsusi esineb Joh. Käis'i saateainetes kahjuks võrdlemisi ohtralt, näiteks „Neist seemneist kasvab järeltulijate sugu“, „vars lehtede ja juurte vahel“ („Sügisest loodusest“, lk. 5); „Vahest ainult uute hammaste tulekut on veel meeles“ (do, lk. 9); „Suvel vaevalt jõuavad lahti murda vahtra lehe“ (!) (do, lk. 13); „nii kui keegi oskab“ (do, lk. 19); „Ratsahobused imestavad meid oma kiire jooksuga“ („Elav looduslugu II“, lk. 6) jm.

3. õppeaastale määratud vihikud on autori poolt ette nähtud õpilastele „iseseisvaks tööks“. Kahjuks pole seni saateaine metoodilisele käsitlusele küllaldaselt tähelepanu pööratud. Kahtlen aga, kas on võimalik rakendada saateainet iseseisvaks tööks selle sõna tõsisel mõttes. Esimeseks ja peamiseks takistuseks on majanduslik külg. Ei saa nõuda õpilaselt, et ta peale õpperaamatu peaks muretsema veel saateainet peaaegu kahekordse õpperaamatu hinna suurusel. Ka pole meie koolid nii jõukad, et vastav arv eksemplare muretsema kooli õpilaste raamatukogusse. Praktiliselt saab vist saateainet kasutada ainult ettelugemiseks klassile. Sel juhul jäävad loomulikult ära autori poolt iga saateaine lõppu paigutatud küsimused. Kahjuks need küsimused on sageli liiga rasked ega õigusta oma pealkirja „mõtlemiseks“. Näiteks ei saa kuidagi välja mõelda põhjust „Miks linnud vahetavad sulestiku sügiseks?“ („Sügisest loodusest“, lk. 19), või „Miks on itaallased nii halastamatud meie linnukete vastu?“ (do, lk. 26) või „Kas jõudsid kõik lennukitel Itaaliasse viidud pääsukesed oma talvituskohadesse Aafrikas?“ (do, lk. 27). Niisugused ebamäärased küsimused esinevad kahjuks liiga sageli. Ka esineb „mõtlemiseks“ antud järelepalas küsimusi, mida võimatu on „välja mõelda“, vaid mille kohta andmeid tuleb küsida kodustelt, õpetajalt.

Lõpuks olgu juhitud tähelepanu mõnele ebatäpsusele, mis saateaines siiski esineda ei tohiks. Nii pole Francis Drake mitte sakslane, vaid inglane ja inglise admiral ja tema teene ei ole kartuli toomine Euroopasse, vaid selle levitamine („Elav looduslugu I“, lk. 4). Selle eest on talle küll püstitatud mälestussammas Offenburgis Baadenis, aga see ei ole ta kodukoht. Ka pole kiilul väiksem takistus, vaid langeva tilga kujul („Elav looduslugu I“, lk. 41). Kõiki ebatäpsusi siin loetella viiks liiga pikale.

Ka näib liiga varajane rääkida 4. õppeaasta õpilasele tõugude aretamisest. Igatahes tuleks jätta välja paaritamise küsimus („Elav looduslugu II“, lk. 34—35) kui mittevajaline ja mittekohane sellele eale. Samuti oleks vahest sobivam „isase“ ja „emase“ mõiste asemel tarvitada lihtsalt „isa-“ või „ema-“.

Tehnilisest küljest jätavad nimetatud saateainete vihud soovida. Pildid on tuhmid ja väheütlevad ega võimalda „mõtlemiseks“ määratud juhistes nõutavate vaatluste toimimist. Ka ei tohiks õpilastele määratud vihik olla lahti lõikamata.

Siin loeteldud puudused ja ebatäpsused ei takista saateaine edukat kasutamist teadliku õpetaja poolt. Segavana mõjub vahest veel asjaolu, et mitmed esitatud saatepalad on juba varem ilmunud, koolile muretsetud ja kasutatud. Kordumise ärahoidmiseks oleks soovitav kasutada uue saateaine väljaandmisel ka uut ainestikku.

Joh. Talts.

MITMESUGUST

III Soome-Eesti koolikongressi kava.

Reede, 16. juuni 1939.

- Kell 14.00 — Soome külaliste saabumine Tallinna.
„ 15.30 — Lõuna NMKÜ-s (Lai tän. 1).
„ 17.00—19.00 — Eesti Mängude avatalituse jälgimine.
„ 20.00 — Ärasõit erirongiga Tartu.
„ 23.00 — Saabumine Tartusse ja majutus.

Laupäev, 17. juuni.

- Kell 8.00—10.00 — Õpetajate laulukoori harjutus „Vanemuises“.
„ 10.00—11.00 — Kongressi avamine.
„ 11.30—14.00 — 3 üldloengut.
1. „Eesti muinaslinnused“. Prof. H. Moora (soome keeles).
2. Soome keskkoolid ja nende uuendamiskavad. Haridusnõunik Niilo Kallio (eesti keeles).
3. Eesti noorsoo-organisatsioonidest. Koolide inspektor G. Reial (soome keeles).
Kell 14.00—16.00 — Lõunavaheaeg.
„ 16.00—17.30 — Õpetajate laulukoori harjutus.
„ 17.00—19.00 — Töö harrastusringides.
Algkool.
Kell 17.00—17.30 — Kooliuuendusest Eestis. J. Käis (soome keeles).
„ 18.00—18.30 — Karskuskasvatustöö Soome algkoolides. Koolinõunik F. Nurmi (eesti keeles).
„ 18.30—19.00 — Poeglaste käsitöö Soome algkoolides. Õpetaja L. Kaisla (eesti keeles).

Keskkool.

1. Matias Aleksanteri Castrén rahvusliku teaduse sangarina. Dr. I. Havu (eesti keeles).
2. Eesti keskkool ja gümnaasium. Peainspektor mag. J. Aavik (soome keeles).
Koolitervishoid.
1. Uusi tähelepanekuid koolitervishoiu alalt. Helsingi linna kooliarst dr. med. A. Ruot-salainen.
2. Hambatervishoiu-kultuuri tõstmine koolide kaudu. Dr. med. E. Säga.
Kell 21.00—23.30 — Tutvumisõhtu „Vanemuises“.

Pühapäev, 18. juuni.

- Kell 9.30—11.00 — Pidulik jumalateenistus Ülikooli kirikus.
„ 11.00—12.00 — Eine.
„ 12.00—14.00 — 2 üldloengut.
1. „Rahvakoolikasvatuse aluseid ja uuenduskavatsusi Soomes.“ Koolivalitsuse direktor A. Salmela (eesti keeles).
2. Eesti kooli päevaküsimusi. Kooliosakonna direktor V. Alttoa.
Kell 14.00—17.00 — Lõunavaheaeg.
„ 17.00—20.00 — Eesti Rahva Muuseumi külastamine ja Tartu Linnavalitsuse vastuvõtt Raadi pargis.
„ 21.00—22.00 — Kultuurfilmide demonstratsioon.

Esmaspäev, 19. juuni.

- Kell 9.00—11.00 — 3 üldloengut.
1. Koolitervishoiust Soome koolides. Ülemkooliarst A. A. Lyytinen.
2. Kooliaiadus Eestis. Seminaridirektor dr. J. Port.
3. Kalevala-aineline loeng. Juhataja Impi Sirkka.
Kell 11.00—12.00 — Eine.
„ 12.00—14.00 — Töö harrastusringides.

Algkool.

1. Keskustelu: Õpilaste kirjavahetusest ja õpetajate vahetusest Soome ja Eesti vahel.
Algatab E.Õ. Liidu sekretär V. Horm.

2. Kinotund.

Keskool.

1. Eesti keskkool ja gümnaasium. Mag. J. Käosaar.

2. Tööpõhimõtte rakendamine Soome koolides. Dr. Urpo Kuuskoski.

Koolitervishoid.

1. Puhkeaja mõjustus õpilaste kehalisele arengule. Kooliarst dr. E. Alho.

2. Eesti koolitervishoiu arengu suunad ja vajadused. Prof. H. Madissoo.

Kell 17.00—18.00 — Üldloeng: „Muusikaõpetus Eesti koolis“. Õpetaja R. Päts.
Kooliorkestri ettekandeid.

„ 18.00—19.00 — Kongressi lõpetamine.
Õhtu vaba.

Teisipäev, 20. juuni.

Ühismatk Petserisse. Lähtumine pikematele matkadele.

Kongressi teateid.

1. Kongressist osavõtt on võimaldatud kõigi koolitüüpide õppejõududele ja kooli-
tegelastele. Osavõtumaks on 2 krooni.

2. Kongressist osavõtjatele Soome ja Eesti õpetajatele on Vabariigi Valitsuse loal või-
maldatud 50% hinnaalandusega sõit raudteel peatoimkonna poolt väljaantud tunnistuse
ettenäitamisel.

3. Kongressist osavõtjatele korraldatakse ühismajutus koolimajades järgmise tasu
eest: voodi ühes vaiba ja linadega Kr. 2.85; magamisase ühes vaiba ja linadega Kr. 2.— ja
magamisase voodipesuta Kr. 1.60 kogu kongressi aja eest. Nimetatud hindade hulka on arva-
tud ka pakside transport jaamast ühiskorterisse ja tagasi sel juhul, kui kongressist osavõtjad
saabuvad ja lahkuvad üheaegselt, samuti teenimistasu.

4. Kongressile on palutud esinema Eesti õpetajate laulukoor. Koori „Noodi-
vara II“, mis sisaldab 3 laulu („Põhjavaim“, „Veel kaitse kange Kalev“ ja „Laul Imatrale“),
saadeti laulukoori liikmeile ühes registreerimislehega kätte.

5. Kongressi ajal korraldatakse Tartus koolinäitus. (Kava ilmus eelmises „Eesti
Kooli“ numbris).

6. Lisaks juba eelpool mainitud Petseri väljasõidule, mis on mõeldud kõigile osa-
võtjatele, on kongressi matkatoimkonna poolt kavatsatud 3 järgmist pikemat matka kong-
ressi järele.

1. Põhja-Eesti: Tartu — Jõgeva — Väike-Maarja — Rakvere — Aseri — Kohtla-
järve — Narva-Jõesuu — Narva — Oru — Ontika — Jõhvi — Mustvee — Tartu. Kogu-
pikkus 530 km. Sõidukulu 9 krooni.

2. Kagu-Eesti: Tartu — Otepää — Võru — Rõuge — Vastseliina — Petseri —
Irboska — Värska — Rāpina — Peravalla — Luunja — Tartu. Kogupikkus 360 km. Sõidu-
kulu 7 krooni.

3. Kesk- ja Lääne-Eesti: Tartu — Ulila — Viljandi — Öisu — Taagepera —
Kilingi-Nõmme — Pärnu — Sindi — Türi — Põltsamaa — Jõgeva — Tartu. Kogupikkus
470 km. Sõidukulu 8 krooni.

Kõik matkad toimuvad omnibusel. Kestus on kõigil 2 päeva. Peale üldiste vaatamis-
väärsuste tutvutakse matkadel eriti koolimajadega, kooliaedadega ja taludega.

7. Registreerimine kongressile on avatud ja kestab 30. maini. Korraldajate
huvides on, et registreerimisega ei hilinetaks. Registreerimised saata kongressi peatoim-
konna nimele (Aadress: Eesti Õpetajate Liit, Pühavaimu 11, Tallinn).

Registreerimiseks tuleb saata järgmised teatmed.

1. Nimi ja eesnimi (viimane täielikult välja kirjutada).
2. Kool ja aadress (ka suvine).
3. Lähtejaam.
4. Kas ja mis hinnaga soovib ühiskorterit Tartus?
5. Kas võtab osa väljasõidust Petserisse?
6. Kas võtab osa matkadest?

Õpetajate Koja nõukogu ja sektsioonide koosolekud.

8. mai õhtul toimus Tallinnas Tütarl. Kommertsgümni. ruumes Õpetajate Koja nõukogu korraline koosolek, millest osa võttis 42 nõukogu liiget. Koosolekut juhatas nõukogu juhataja F. Klement Valgast.

Koosolekul esines informatsiooniga Koja juhatusetegevusest esimees dir. A. Veiderma. Koja juhatus esitas parandusettepanekud Haridusministeeriumile Õppejõudude teenistus-seaduse eelnõu kohta, keske- ja kutsekoolide õppejõududele riigi poolt maksetava palgaosa vähendamise asjas, tagavaraõpetajate tööttingimuste parandamiseks, õppekäike juhtivate õppejõududele päeva- ja sõiduraha maksmiseks ja maaõppejõudude palgamaksmise korra ümberkorraldamiseks, kuna valdade suurenemisega õppejõududel sageli tuleb üle 20-ne kilomeetri palga järele käia, mis segab õppetööd ja toob õpetajaile lisakulusid.

Kooli- ja õppekorralduslike küsimuste alal on arutatud ja esitatud Haridusministeeriumile seisukohti algkooliõpetajate töökavade, Kooliametite seaduse eelnõu, keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate ettevalmistamise reformi, õpilasekursusioonide korraldamise, noorsoo organiseerimise, õpilaste käitumise ja teadmiste hindamise aluste jt. küsimustes.

Õppejõudude edasiharimise alal korraldati rida kongresse, õpetajate päevi ja määrati toetust kursuste korraldamiseks. Ka Soome õpetajatega on kontakti süvendatud. Veel on pikemalt kaalumist leidnud noorsoo ajakirjade küsimus, mis aga ei ole lõplikku lahendust leidnud. Ka on Koda otsustanud kõigiti kaasa töötada Vabadussõja mälestusmonumendi heaks korraldatava korjandusaktsiooni teostamisel.

Järnevalt tuli arutusele Koja seaduse muutmise ettepanek, millega taheti Koja abiesimeeste arvu suurendada kahele. Peale pikemaid läbirääkimisi otsustati ettepanek tagasi lükata ja seaduse muutmise küsimus anda põhjalikumaks kaalumiseks sektsioonide-vahelisse komisjoni.

Koja juhatusel lahkunud liikme dir. A. Kuusiku asemele valiti uueks Koja juhatusel liikmeks H. Jänes Rakverest ja asemikuks D. Orgussaar Tallinnast. Uueks nõukogu abijuhatajaks valiti peainspektoriks nimetatud E. Etverk'i asemele prl. A. Koskel Tartust ja Tööstusliku Kutseoskuse Nõukogusse Koja esindajaks pr. A. Soo.

Koja 1938/39. a. lisaelarve nr. 1 võeti vastu vaidlusteta tasakaalus Kr. 2.850.—, mil-line summa kulub peamiselt eeloleval suvel täienduskursuste korraldamiseks õpetajaile. Samuti võeti vastu Koja 1939/40. a. tegevuskava juhatusel esitatud kujul ühes mõningate täien-dustega nõukogu liikmete poolt. Elarve 1939/40. aastale kinnitati juhatusel poolt esitatud kujul tasakaalus Kr. 27.092.—. Tähtsa osa elarves moodustavad hariduslikud ja kultuurilised üritused, millele kulutatakse 13.000 krooni. Võeti vastu tegevuskava 1939/40. elarveaastaks, mis sisaldas muu seas järgmist. 1) Kooli-, haridusliku- ja kasvatusalal seadusandluse jälgi-mine ja ettepanekute ning eelnõude esitamine neil aladel õppejõudude huvide kaitsmise ja haridusel edendamise eesmärgil. 2) Kehtiva Õppejõudude teenistuse seaduse muutmise käigu jälgimine ja parandusettepanekute esitamine kehtiva teenistus- seaduse muutmiseks ja paran-damiseks. 3) Õppejõudude tasude seaduse muutmiseks ning parandamiseks vastavate ette-panekute esitamine. 4) Õppejõudude tasude parandamise eesmärgil leida võimalusi kehtiva Pensioni seaduse muutmiseks õppejõudude osas. 5) Õpetajaile puhkekodude loomise küsimuse selgitamine. 6) Juriidilise nõuande korraldamine õppejõududele. 7) Õppejõudude töökoor-matuse selgitamine. 8) Sidemete loomine välismaade õpetajatega, eriti hõimumaade ja Skan-dinaaviamaade õpetajate organisatsioonidega. 9) Osavõtt Rahvusvahelise Õpetajate Liitude Föderatsioonist Kongressist 1939. a. Bukarestis (Algk. Sekts.). 10) Osavõtt Rahvusvahelise Keskkooli Õpetajate Liitude Kongressist 1939. a. Kopenhaagenis (Kesk. Sekts.). 11) Osavõtt Põhjamaade Kutsekooliõpetajate Kongressist 1939. a. Helsingis (Kutsek. õp. sekts.). 12) Osa-võtt õpperaamatute hindamise komitee tööst. 13) Pedagoogilise ja metoodilise kirjanduse muretsemine (J. Tork „Eesti laste intelligentsus“, E. Etverk „Aritmeetika metoodika“, klassi-juhataja käsiraamat jne.). 14) Osavõtt hariduse ja noorsoo organiseerimise alal teotsevate asutiste ja keskkorralduslike tegevusest. 15) Õpetajate edasiharimistöö korraldamine: selleks Koda kavatseb 1939/40. tegevusaastal korraldada ca 30 õppejõudude edasiharimise kursust ning päeva. 16) Üleriikliku põllum. koolide õppetöö tulemuste näituse korraldamine koos Põllum. Koolide Õpetajate Seltsiga. 17) Eraõpetuse korraldamise küsimuse selgitamine. 18) Keske- ja kutsekoolide ning gümni. õpetajate ettevalmistuse küsimuse selgitamine. 19) Kooli- ja hariduspropaganda (eriti ande- ja kalduvuskohase elukutse valiku seisukohalt) reguleerimine ja kooskõlastamine kooli huvidega. 20) Kooliala oskussõnade ja sõnastike väljatöötamine. 21) Osavõtt Vabadussõja üleriikliku mälestusmonumendi püstitamiseks korraldatavast korjan-dusaktsioonist. 22) Sammude astumine maa haridusnõukogude tegevusse rakendamiseks ja neisse õpetajaskonna esindajate kutsumiseks. 23) Ettepanekute esitamine internaadiga seoses oleva töötasu otstarbekamaks korraldamiseks. 24) Ettepanekute tegemine õppejõudude lastele soodustuste andmiseks õppemaksude vähendamise näol avalikes koolides.

Koosolek lõppes nõukogu juhataja F. Klementi lõpusõnaga, mille järele lauldi hümmni. Koosolekul, mis kestis ligi neli tundi, oli esimest korda ka kohvivaheaeg, mille jooksul nõukogu liikmed nautisid pr. M. Veiderma külalislahkust tassi kohvi juures.

Lisaks Koja nõukogu koosolekule toimusid pühapäeval ja esmaspäeval veel kõigi sektsioonide täiskogude koosolekud.

Keskkooli- ja Gümnaasiumiõpetajate Sektsiooni täiskogu koosolekul, mis toimus esmaspäeva hommikul, peale Koja nõukogu koosoleku päevakorras olevate küsimuste arutati muuseas eraõpetuse korraldamise küsimust.

Järgnevalt arutas Sektsioon teaduslikul alal töötavate õppejõudude teadusliku töö soodustamise küsimust. Võeti vastu ettepanek soodustada neid õpetajaid, kes teevad teaduslikku tööd, tunninormi vähendamisega kuni 50%-ni. Soodustused antakse koolide peainspektori ettepanekul.

Keskkooli ja gümnaasiumi õpetajate suvikursused.

Õpetajate Koja Keskkooli- ja Gümnaasiumiõpetajate Sektsiooni ja Eesti Keskkooli-õpetajate Kogu korraldusel peetakse tänava suvel 14. kuni 19. augustini Tartu Ülikooli juures suvikursused keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajatele.

Loenguid on kavatsatud korraldada viies osas.

A. Üldosa: loengud kõikidele kursustest osavõtjaile.

1. Õppetöö ratsionaliseerimisest — 2 tundi. Lektor: HM Kooliosakonna direktor V. Altnoa.

2. Küsimusi arenemise psühholoogiast — 4 tundi. Lektor: prof. dr. K. Ramul.

3. Üldine isiksus ja tema mõistmine — 1—2 tundi. Mag. E. Bakis.

4. Inimese võimete arendamine — 1—2 tundi. Mag. E. Bakis.

5. Õppemeetodi ratsionaliseerimine — 2 tundi. Lektor: J. Estam.

6. Tänapäeva pedagoogilised ajakirjad — 1 tund. Lektor: koolideinspektor J. Lang. Lisaks teisi loenguid.

B. Eriosa.

I. Eesti keel. Eesti keele ja kirjanduse õpetamise meetodilisi küsimusi — ca 10 tundi. Lektor: peainspektor mag. J. Aavik.

II. Matemaatika. Füüsika. Kosmograafia. Kava: lahtine.

III. Maateadus. Loodusteadus. Kava: lahtine.

IV. Ajalugu. Kodanikuteadus. Kava: lahtine.

Õppekäigud: 1) Peedu linnusele, 2) Tartu Ülikooli õppemetskonda, 3) Rõngu, 4) vaatlusi Tähetornis.

Tervisvõimlemine. Sõidusoodustused raudteel. Ühiskorter soovijaile.

Täienduskursusi ja suvepäevi kutse- ja täienduskooli-õpetajatele.

Õpetajate Koja Kutse- ja Täienduskooliõpetajate Sektsiooni poolt korraldatakse eeloleval suvel õppejõududele järgmised täienduskursused ja suvepäevad.

1. Tööstus- ja majandusõpilastekoolide õppejõudude suvipäevad 14., 15. ja 16. juunil Tartu Pedagoogilise Muuseumi juures, Kompanii tän. nr. 5, III kord.

2. Põllumajanduslike koolide õpetajate täienduskursus ja suvepäevad 1. ja 2. juulil Vahil.

3. Majandusliikude koolide õpetajate suvepäevad 10.—13. juunini Elvas.

4. Kodundusala õpetajate täienduskursus 31. juulist 10. augustini Orul.

5. Naiskutsekoolide õppejõudude ja kodunduskoolide käsitöö- ja rõivastusõpetajate täienduskursused 14.—22. augustini Tartus, T. Naisühingu Kutsekooli ruumes, Kaluri 12.

6. Tööstuskeskkoolide õpetajate ja meister-instruktorite suvepäevad 14.—17. augustini Tartus, Pedagoogilise Muuseumi ruumes, Kompanii tän. nr. 5.

7. Täienduskooliõpetajate päevad 29., 30. ja 31. oktoobril Tallinnas.

Täienduskursustest ja suvepäevadest osavõtjaile on võimaldatud 33% hinnaalandust raudteel kursustele sõiduks. Üksikasjalikke andmeid kursuste kohta saab õpetajate Kojalt.

Tartu täienduskursused 7.—19. augustini.

Eesti Õpetajate Liidu ja Tartu täienduskursuste juhatuse poolt on tänavuste Tartu täienduskursuste aeg kindlaks määratud 7.—19. augustile.

Tartu täienduskursuste juhatuse teatab, et uusi kursulasi võetakse vastu ainult vabanevaile kohtadele. Ülesandmised saadetakse otse Tartu kursuste juhataja J. Käisi nimele. Sooviavalduses märgitagu tingimata rühm (või mitu rühma eelistatavuse järjekorras). Samuti on tarvis teada, kas soovitakse osa võtta soome keele õppimise algajatele või edasijõudnutele.

Kursustele pääsemise võimalused selguvad sedamööda, kuidas saabub teateid seniste kursustelaste tagasiastumisest. Et seda aegsasti võiks teada, palutakse kursustest lahkumisest teatada, niipea kui see on kellelgi selgunud.

Maakondlikke täienduskursusi algkooliõpetajatele.

Läänemaa Õpetajate Liit korraldab loodusloolise ekskursioonijaama juuli algul. Jaama asukoht on Haapsalus. Teateid saab Läänemaa koolide inspektorilt.

Pärnumaa Õpetajate Liit korraldab õpetajate täienduskursused 17.—19. juulini Pärnus. Kursuste kava on koostamisel.

Matemaatika, füüsika ja kosmograafia õpetajate VII kongress

peeti Õpetajate Koja korraldusel möödunud kevadpühade vaheajal 13. ja 14. aprillil 1939. a. Gustav Adolfi gümnaasiumi ruumes, Tallinna Prantsuse Lütseumis ja Tallinna Tehnikaülikoolis. Kongressi avas Õpetajate Koja Keskkooli- ja Gümnaasiumiõpetajate Sektsiooni esimees A. Vihman.

Kongressi juhatuse moodustati järgmiselt: prof. G. R ä g o — Tartu Ülikool, prof. dr. J. N u u t — Tallinna Tehnikaülikool, koolide inspektor J. L a n g — Tartu, dir. V. N a n o — Narva ja mag. A. M i t t — Tartu.

Sekretariaati valiti õpetajad: A. K i v i s t u — V.-Maarja, A. E m m o — Tallinn ja S. K a l l i k — Tallinn.

Kongressi külastas HM Kooliosakonna direktor V. A l t t o a. Kongress austas leinaseisakuga surma läbi lahkunud peainspektor J. Grüntal'i ja õpetajaid A. Toim'i ja P. Keremann'i.

Järgnevalt refereeris prof. A. H u m a l teemal „*Matemaatilise statistika põhiprobleemid*“. Referent esitas ülevaate mat. statistika arengust, tuues näiteid üksikutest aladest, kus mat. statistika leiab rakendamist. Selgitas statistilise rea saamise võimalusi, statistikas esinevaid mõisteid ja statistiliste ridade põhilikke.

Teisena kõneles õpetaja B. T i i k m a a teemal „*Statistika käsitlemise meetodilisi küsimusi*“, väites, et matemaatilise statistika uurimismeetod on induktiivsete uurimismeetodite seas omandanud ikka suurema ja suurema tähtsuse mitte üksi loodusteadustes, vaid ka humanitaarteadustes, sellepärast ongi vajalik anda gümnaasiumis õpilastele sissejuhatust selle meetodi algetest. Koolis langeb peaarõhk mõistetele: statistiline rida, mediaan ja aritmeetiline keskmine, rea hajuvus ja hajuvusmõõt, relatiivne sagedus, selle püsivus ja empiiriline tõenäosus.

Kolmas ettekande oli assistent H. R e b a s s o o'lt teemal „*Kümnendsüsteemi ajalooline areng*“. Referent andis kujuka ülevaate arvu mõiste ja arvu süsteemide ajaloolisest arengust. Referaat ilmub „Eesti Koolis“.

Neljanda ettekande esitas dir. V. P ä s s teemal „*Valgust polariseerivad klaasid ja nende kasutamise*“. Kõneleja tutvustas kongressi liikmeid katsete tulemustega, mida ta on saavutanud tsellofaanpaberi muutmisel valgust polariseerivaks. Kõneleja on nendele katsetele tulnud vajaduse tõttu — projektida ekraanile stereoskoobilisi pilte ja neid vaadelda suurema hulga vaatlejate poolt korraga. Varustades kongressist osavõtjaid valgust polariseerivate prillidega demonstreeris kõneleja mitmeid stereoskoobilisi valguspilte.

Akadeemik dr. phil. nat. E. Ö p i k kõneles teemal „*Uurimisi tähtede evolutsioonist ja ehitusest*“. — Tähtede ehituse ja elukäigu vastu on huvi eriti suur, sest on tegemist probleemidega, mis määravad meie planeedi tuleviku ja inimkonna saatuse. Tähtede energia võib tekkida aine muutumisel kahel teel: 1) ühede elementide tekkimisel teistest või 2) aine hävimisest ja energiaks muundumisest. Füüsikud eitavad aine hävimist. — Jeans arvab, et maailm on 10 miljardit aastat vana ja et maailma tekkimine ja päikesesüsteemi tekkimine on üheaegsed. Vesiniku sisalduse põhjal on arvatud päikese keskpunkti temperatuuriks 13 000 000

kraadi. Nüüdsete kaalutluste järgi peab Pääkese temperatuur tõusma. 500 miljoni aastaga võib Maa keskmine temperatuur tõusta 2 kuni 3° võrra. Ajajooksul läheb siis Maa peal nii kuumaks, et elu peab Maalt kaugemale planeedile rändama.

Õpetaja mag. A. M i t t k öneles „Piksekaitset ja selle korraldusest“, tehes ettepaneku, et füüsikaõpetajad aastas ühe tunni pühendaksid piksekaitse otstarbekohase ehituse seletamisele. Referaat on toodud eespool.

Assistent E. K i l k s o n andis ülevalate Tallinna Tehnikaülikooli füüsika laboratooriumi saamisloost ja demonstreeris mitmeid katseid.

VI kongressil valitud Matemaatika Õpetamise Komisjoni (MÖK) ja Füüsika Õpetamise Komisjoni (FÖK) funktsioonid otsustatakse üle anda Õpetajate Koja juures loodud vastavatele toimikondadele. Kongressi lõpetas prof. dr. J. Nuut.

Õpetajate kongresse välismaal.

IV Põhjamaade kutsekoolide kongress.

Vastavalt 1934. a. Oslos peetud kolmandal Põhjamaade kutsekoolide kongressil viie põhjamaa toimikonna (Soome, Taani, Norra, Rootsi, Islandi) poolt tehtud otsusele toimub IV Põhjamaade kutsekoolide kongress Helsingis 1939. a.

Suomen Ammatillisten Koulujen Opettajayhdistys kutsub Eesti kutsekoolide õppejõude ja kutsehariduse sõpru osa võtma Helsingis 9.—11. aug. 1939. a. peetavast IV Põhjamaade kutsekoolide kongressist ja sellega ühenduses korraldatavast Soome kutsekoolide näitusest 9.—13. aug. s. a.

Eesti Kutsekoolide Ühing, eeldades kutsekoolide õppejõudude huvi ülalkirjeldatud kongressi vastu, kavatses korraldada mainitud puhuks ühissõidu Helsingisse ja palub kongressist osa võtta soovijaid oma osavõtust ühingule teatada võimalikult peatselt. Kongressi osavõtumaks Smk. 115.— (ümmarguselt Kr. 9.50) tuleb ühingule ära saata hiljemalt 25. maiks s. a. Soome toimikonna poolt on viimaseks lõpliku registreerimise tähtjaks määratud 1. juuli 1939. a., kuid korraldava toimikond vajab nii kiiresti kui võimalik ülevaladet saabuvaist külalisist.

VI Rahvusvaheline kodunduse õpetuse kongress Kopenhaagenis 21.—26. aug. 1939. a.

Taani Kuninganna Aleksandrine, Peaminister Stauningi ja rahvusvahelise kodunduse õpetuse liidu presidendi dr. Pilleri patronaazi all. Kongressi koosolekuid peetakse parlamendis — Christiansborgi lossis.

Kongressi kaart, mis maksab umbes EKr. 41.—, õigustab juurdemaksuta osa võtta kõikidest kongressi koosolekuteist, vastuvõttudest, ekskursioonidest ja külaskäikudest. Kongressi aruanne ilmub pärast kongressi ja maksab DKr. 5.— (ca EKr. 4.10), kui seda tellitakse enne kongressi või kongressi ajal. Tellitud pärast kongressi, maksab ta DKr. 15.— + saatetekulud.

Kongressi aadress: Bureau d'organisation Congres, Nørregaden 11. Copenhagne K. Danemark.

Üksikasjalikke andmeid kongresside kohta saab Õpetajate Kojalt.

Õppefilme koolidele.

Teiste maade eeskujul on asutud ka meil keskuse loomisele, kust koolid ja noorsoo-organisatsioonid omale õppeotstarbeks võiksid laenutada tuleohutuid õppekitsasfilme. See-suguseks keskuseks on meil Sihtasutus „Eesti Kultuurfilm“, Tallinnas, kelle juures asub õppekitsasfilmide ladu ja kes korraldab ka kokkuleppel Haridusministeeriumiga õppekitsasfilmide laenamist koolidele ja noorsoo-organisatsioonidele.

Esialgse kava järgi on ette nähtud kaks laenutamise moodust. Esimese järgi aboneeruksid koolid „Eesti Kultuurfilmi“ juures, makstes iga õpilase eest „Eesti Kultuurfilmile“ umbes 25 senti poolaastas. Selle eest saab iga kool õppeaastas 30 koolinädala kestel igal nädalal vähemalt 300 meetri ulatuses filme. Kuna esialgselt ei jõuta filmidest veel paralleelseid koopiaid valmistada, siis ei saa „E. Kultuurfilm“ tagada, et koolid saaksid soovitud filme nende poolt ettenähtud ajal, kuid võimaluste piires püütakse ka siin vastu tulla. Esimesel aastal tuleb aga koolidel vististe leppida filmide laenutamiselega HM Kinokomisjoni poolt kinnitatud kava järgi.

Need koolid, kes filme ei soovi kasutada igal nädalal, vaid üle ühe või kahe nädala, saavad filme vastavalt rohkem — ühe- või kahepäevase kava korraga.

Koolid ja noorsoo-organisatsioonid, kes ei soovi aboneeruda, võivad filme saada eritellimisel, tasudes filmi üürina 1—2 senti meetrilt, kuid filmiladu ei saa garanteerida, et nad filme soovitud ajal saaksid.

Haridusministeeriumi poolt koolikitsasfilmi lao asutamiseks määratud toetussummade arvel on senini tellitud ligemalt 100 filmi, kogupikkuses üle 8000 m. Neist on kohale jõudnud juba 27 filmi ligemalt 1800 m ulatuses. Neile lisanduvad veel Taanist, Rootsist ja Saksa- maalt tasuta saadud filmid, kokku 13 filmi. Filme on tellitud nii loodusteaduse, tehnika, füü- sika, kui ka maateaduse, tervishoiu ja kehakultuuri alalt. Lähemal ajal antakse tellimine veel umbes 1000—1500 m filmile.

Sihtasutis „Eesti Kultuurfilm“ on tellinud omale ümberprojekteerimise aparaa di, mis võimaldab normaalfilmi (35 mm) ümberprojekteerimist kitsasfilmile (16 mm). Sellega avaneb edaspidi võimalus kasutada õppefilmide valmistamiseks kodumaiseid kultuurfilme. Kuulda- vasti jõutakse aparaa di kohalemonteerimisega lõpule juba käesoleval suvel, nii et sügisel on õppefilmina võimalik saada ka kodumaiseid filme.

Praegu on koostamisel filmide saatekirjad ja juhised õppekitsasfilmide kasutamiseks, samuti ka eestikeelsete tekstide ja pealkirjade valmistamine.

Joh. Talts.

Rohkem tähelepanu praktilistele teadmistele ja tööoskusele!

Kogu meie elu nõuab et koolides tuleb üha suuremat rõhku panna praktilistele töö- dele ning mingisuguse tööala õpetamisele. Üks säärastest aladest, mida meie koolidele võiks soovitada on tsemenditööd. Selle ala õpetamine ei nõua erilisi seadmeid ega investeerimisi, annab aga alati igas kohas end rakendada. Iga kooli juures oleks vaja midagi teha tse- mendist, olgu see aiaposte, peenrakive, kõnniteid, treppe parandada või põrandaid lappida jne. Selleks pole vaja midagi erilist peale tsemendi, liiva ja tööoskuse, mida omab igaüks, kes on läbi teinud Kunda kursused. Järjekorraline kursus peetakse peale jaanipäeva, 26.—29. juunil, kuhu oodatakse suuremal arvul õpetajaid. Neil kursustel õpetatakse iseseisvalt valmistama tsemენტsegusid, -kive, -torusid, -poste, -plaate, -kõnniteid, -põrandaid, -aiavaase jne. Seni on Kunda kursustest läbi käinud ligi 3000 inimest. Kursused, õmaja ja sõit Rakverest Kundasse on tasuta. Osavõtjail tuleb registreeruda kuni 17. juunini A/s. Tsemendivabrik „Portkunda“ nõuandebüroos, Valli 4—6, Tallinn, tel. 450-17.

Registreerijale saadetakse sellekohane leht, mis sisaldab kõik andmed ja juhised kur- sustel tehtavate tööde kohta kui ka kursuste kodukorra.

Insener A. Grauen.

Haridusministeeriumi pedagoogiline ajakiri „Eesti Kool“ ilmub 10 korda aastas, iga kuu üks vihik, välja arvatud juuni- ja juulikuu. Tellimishind on 3 kr. aastas, poolaastas 1 kr. 50 s., välismaale 4 kr. aastas. Tellimisraha võib maksta „Eesti Kooli“ posti jooksva- vale arvele nr. 433. Tellimisi võtab vastu iga postiasutus.

„Eesti Kooli“ üksikuid vihikuid hinnaga 40 senti üks. võib saada toimetusest, „Kooli- Kooperatiivi“, „Päevalehe“, „Rahvaülikooli“ ning „Töökooli“ raamatukauplustest Tallinnas, „Akadeemilises Kooperatiivist“ Tartus ja „Õpistust“ Viljandis.

Kuulutuste hind on kaantel 40 kr. ja erilehtedel 35 krooni lehekülj.

Toimetus: vastutav toimetaja V. Altkoa, toimetuse liikmed: J. Aavik, A. Kur- vits, V. Päts ning J. Vellerind ja tegev toimetaja K. Ollik.

Toimetuse asukoht on Haridusministeeriumis, tuba nr. 18, telef. 476-65 (Tallinn, Tõnismägi 11). Posti jooksev arve nr. 433.

Vastutav toimetaja **Villem Altkoa.**

Tegev toimetaja **K. Ollik.**

Riigi Trükikoja trükk, Tallinn, Niine 11.

Käesoleval „Eesti Kooli“ vihikul on kaasas „Kooli-Kooperatiivi“ „Kirjas- tuse ja õppevahendite kataloog“, millele juhime lgp. lugejate tähelepanu.

Tähtis koolijuhatajaile!

Tsemendi- ja betoonitööde kursused

tasuta — peetakse

Kundas 26.–29. juunil s.a.

Registreeruda kuni 17. juunini

A.-s. Tsemendivabrik „Port-Kunda“ Nõuandebüroos

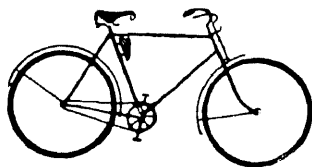
Valli 4—6, Tallinn, tel. 450-17.

Kerge käigu, tugeva ehituse,
soliidse välimuse tagavad Teile

ROOTSI **WIKING, NORDSTJERNAN**

SAKSA **WANDERER**

INGLISE **RUDGE, TRIUMPH**

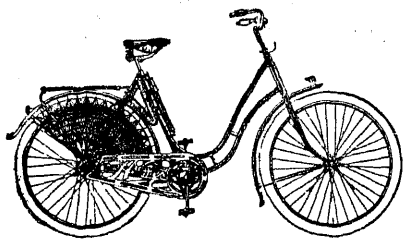
jalgrattad müügil üle Eesti.

Esindus ja ladu

K/M. Lier & Rossbaum

Tallinn, Viru 7.

Rootsi **HERMES**-jalgratas

on suurima põhjamaade jalgrataste vabriku toode, mis ületab kerguselt, tööpuhtuselt, vastupidavuselt ja nägususest teised jalgrattad. (Rantmantlitega).

Veendute selles ja ostate selle, kui olete sellega tutvunud.

Hermes-jalgrataste ainuesindaja Eestis

K/M. ANTON VILLBERG,

Tallinnas, Paldiski mnt. 5. Tel. 452-51, 452-52.

Osakonnad: Tartus, Raekoja tän. 7. Tel. 33-03.

Rakveres, Vaksali tän. 5. Tel. 104.

Lodix
kingakreem

Sidol
metalli- ja aknapuhastaja

Sigella
poonimisvaha

Sirax
küürimispulber

Nipa
kärbsesüüdjad

on möödapääsmata vajalised igas majapidamises

A/s SIDOL COMPANY

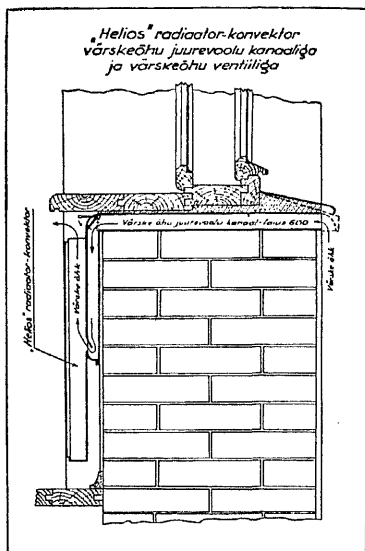
Tallinn, Soo tän. 29

Telefon 441-00

M. KLEMMER

ELEKTRO-MEHAANIKA TÖÖSTUS „HELIOS“

HOLLANDI TÄN. 26, TALLINN — TELEF. 316-90.

MOODSAID KESKKÜTTESEADEID.

„Helios“ radiator-konvektorid, värskeõhu ventiilidega või ilma. Lihtsaim ja praktilisim tuuletõmbeta ettesoojendatud värskeõhuga ventilatsioon keskküttega majadele.

Rauast keskküttekatlad: a) kolme suitskäiguga, harilikud, shoti laevatüüpi, b) suurendatud põlemisruumiga turba ja puukütte jaoks, d) magasiniga katlad.

Keskkütte kombinatsioon-ventiilid radiaatorite ja soojavee-boilerite temperatuuri reguleerimiseks.

Ölikütteseaded liht ja automaatsed: keskküttega majadele, pagariahjudetele, tööstustele jne.

Veemõõdjad külmale ja soojale veele.

Mitmesugused kontroll ja reguleerimise aparaadid.

Meie esindame parimaid

Svecia rohu- ja viljaniitjaid, viljapeksumasinaid

Radix reaskülvimasinaid

Tempus kunstväetisekülvimasinaid

Stigluft viljapuhastajaid

Jaehne diiselmootoreid

Knoch õmblusmasinaid

ALATI LAOS: Aiatööriistad, seemned, kunstväetised, jõusöödad, raua-, ehituse-, põlumajanduse-, koloniaal- ja majapidamistarbed.

Tallinna Eesti Majandusühisus

Estonia puiestee nr. 21. Telef. 458-80 ja 458-81.

RESERVEERITUD

Autobuste väljasõiduajad suvitusliinidel.

- TALLINN — MÄRJAMAA — PÄRNU** 15. V 39 Tallinnast igap. kl. 17.00, Pärnust igap. kl. 05.40; 11. IV 39 pühapäev ühendus Tallinnast kl. 08.00, Pärnust kl. 20.30.
- TALLINNAST — KÜRESSAARE** 15. V 39 ühendus igapäev Tallinnast kl. 07.45, Kuresaarest kl. 08.30.
- TALLINN — KEILA — VASALEMMA — HAAPSALU** 15. V 39 ühendus igal ärip. Tallinnast kl. 14.20, Haapsalust kl. 08.15.
- TALLINN — VÖSU — KÄSMU** 15. V 39 — 31. V 39 ühendus kolm korda nädalas. Tallinnast: teisip., reedel ja laup. kl. 17.00, Käsmust: esmasp., keskn. ja laup. kl. 05.50, Vösult: esmasp., keskn. ja laup. kl. 06.20; 1. VI 39 — 31. VIII 39 Tallinnast: igal ärip. kl. 17.00, pühapäev. kl. 08.15, esmasp. kl. 02.30. Käsmust: esmasp. teisip., neljapäev. ja laup. kl. 05.50, keskn. ja reedel kl. 08.30, laup. ja pühapäev. kl. 20.15. Vösult — Tallinna väljub autobus 30 min. hiljem Käsmu aegadest.
- TAPA — ARBAVERE — VIITNA — VÖSU** alates 1. VI 1939 Tapalt: teisip., neljapäev. laup. kl. 08.00 ja laup. teine sõit kl. 17.30. Vösult: teisip., neljapäev. ja pühapäev. kl. 15.25.
- TALLINN — ANIJA — AEGVIIDU — J.-MADISE — J.-JAANI** 15. VI 1939 ühendus äripäevadel: Tallinnast kl. 17.00, J.-Jaanist ja J.-Madiselt kl. 05.00. Järva-Madiseni sõitjail tuleb Aravetes Tapa — J.-Madise autobusse ümber istuda.
- AEGVIIDU — J.-MADISE — PAIDE** 15. V 1939. a. ühendus igal esmasp., neljapäev. ja laup. J.-Madiselt — Aegviitu kl. 05.50 ja 16.45. Aegviidust — J.-Madisele kl. 07.40 ja 19.00. Aegviidust — Albu — J.-Madise — Paide kl. 07.40. Paidest — J.-Madise — Albu — Aegviidu kl. 15.45.
- Teistel liinidel on vähemaid muudatusi, mida palume jälgida uutest sõiduplaanidest, mis hakkavad maksma 15. maist s. a. **TALLINN — KEILA-JOR — LAULASMAA** liinile müüakse pileteid alates 15. V s. a. kassast, Veneturul.
- Kassa on eelmüüjiks kõikidele Tallinnast väljuvatele liinidele avatud: igap. kl. 9.30 — 15.00 ja 18.00 — 21.00.

O/Ü. „MOOTOR“.

11. HUVIREIS (V. Tirman'i juhatusel) 19.—28. juunil SOOME

Palun välja lõigata!

VALAMOSSE. Väljasõit: Tallinnast kell 9.30 luksusaurikul „Rügeni“ I kl. (salong). Helsingist raudteel III klassis. Sortavalast laevaga.

Osavõtt Kr. 40.— (ja Kr. 5.— magamisvaguni eest). Sisse arvatud: Helsingis linnaga tutvumine, kloostritoid kaks korda päevas, õbbimine kloostris võõrastemajas, väljasõidud mootorpaadiga skiiitidesse erasaartele, pakkide transport. — Soovijale Kr. 12.— juuremaksu eest tagasisõit üle **Punkaharju** (ilusaim koht Soomes), 3-tunnine peatus, seal laevaga **Savonlinna** (õbbimine turistide-kodus). Savonlinna huviretk **Olevanlinna** (hommikueine keskaegses lossis), Savonlinna raudteel **Imatrale**, Imatralt autobusega **Vallinkoskile** (suurim loomulik kosk Soomes). Helsingis õbbimine turistide-kodus. Lähkumise lõunasõik rooti einega klassipalees. Lapsed kuni 9 aastani poole hinnaga.

Kavatsusel on 12-nes huvireis juuli algul. Juuli lõpul puhkuseleilijail võimalik kaasa sõita hr. V. Tirman'i poolt juhitava 24. juulil läbisõitva Riia grupiga. — Korraldaja Eesti Ap. Õigeusu Narva piiskopkonna nõukogu. — Osavõtt on kõigile võimaldatud. Registreerimine ja teateid ekskursiooni juhilt V. Tirman, Tallinn, Raudtee t. 4, tel. 414-77. (Pärnu mnt. nurgal). Kella 4—7. Posti jooksev arve nr. 558.

A/s. „EESTI REISIBÜROO“

PEAKONTOR: Tallinn, Raekojaplats, Kinga tän. 3. Tel. 433-20.

OSAKONNAD: Tartu, Suurturg 7. Tel. 23-72. Pärnu, Kalevi 42, „Endla“ majas. Tel. 1-13.

Telegrammid aadress: ERBO, Tallinn.

1. Raudteepiletite müük: a) kõikidesse kodumaa jaamadesse, b) kõikidesse Euroopa suurematesse jaamadesse.
 2. Laevapiletite müük: a) kõikidel kodumaa ja Baltimere liinidel, b) ookeani piletid Inglise, Saksa, Poola, Belgia, Prantsuse, Rootsi, Hollandi, Itaalia ja Ameerika liinidel, kõigisse ulgumere sadamadesse.
 3. Õhusõidupiletite müük: „Aero“, „Aerotransport“, „Deutsche Lufthansa“ ja „Loti“ liinidel.
- Esindus ja agentuur kõikidest suurematest Euroopa reisibüroodest. Rahvahetust ja valuutast turistidelt. Välismaa passide ja viisumite muretsemine. Ringsõidupiletid turistidele kogu Euroopas, ka Nõukogude Venemaal. Kohalikkude autobuseliinide piletid, o.-ü. „Mootor“ jt.

Nõuanded ja arvestused reisude kohta tasuta.

RAAMAT—KAUNEIM KINK

ABITURIENTIDELE JA TEISTELE ÕPILASTELE.

Raamatute valikul peetagu silmas esijoones eesti laureaate ja algupärandeid.

J. Ainelo: Keeleline teatmik. Teine ümbertõõtatud trükk	Kr.	2,50
A. Antson: Berliini olümpiamängud	"	5,25
Fr. W. Foerster: Oskla elada	"	2,40
A. Gailli: Isade maa. Romaan. Vabadussõjast. Saanud Raamatufondi auhinna 1936. a.	"	5,75
" Karge meri. Romaan. Saanud Vabariigi Presidendi ja Tallinna linna kirjandusliku auhinna 1939. a.	"	3,75
" Toomas Nipernaadi. Romaan	"	6,—
K. A. Hindrey: Armastuskiri. Novellid. Saanud Riigivanema kirjand. auhinna 1934. a.	"	2,50
" Loojak I. Nõid. Ajalooline romaan. Saanud Vabariigi Presidendi kirjand. auhinna 1939. a.	"	2,75
" Loojak II. Lembitu. Ajalooline romaan. Saanud Vabariigi Presidendi auhinna 1939. a.	"	3,25
" Rännud, rannad, RIVERA, Sõsarsaared, Savoy	"	3,50
" Sündmusteta suvi. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1936. a.	"	3,50
" Urmas ja Merike I. Romaan. Saanud Riigivanema auhinna 1937. a.	"	4,75
" Urmas ja Merike II. Romaan. Saanud Riigivanema auhinna 1937. a.	"	4,75
A. Jakobson: Metsallse rada. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1937. a.	"	5,—
" Oktoobrituul I. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1939. a.	"	5,25
" Oktoobrituul II. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1939. a.	"	4,—
" Valkne õhtu. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1939. a. Ilukõites	"	6,25
V. Karilas: Vallutajad, leiutajad, avastajad	"	3,20
J. Kärner: Sõna sütega. Luuletused. Saanud Raamatufondi auhinna 1937. a.	"	2,50
Tõusev rahvas II. Romaan	"	4,35
Jakob Liiv: Elu ja mälestusi. Saanud Raamatufondi auhinna	"	3,50
O. S. Marden: Edu saladus	"	2,75
" Tee oma elust meisterteos	"	2,75
M. Metsanurk: Soosaare. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1937. a.	"	5,50
" Kutsutud ja seatud. Romaan. Saanud Vabariigi Presidendi I auhinna 1938. a.	"	5,—
" Ümera jõel. Romaan. Saanud Riigivanema I auhinna 1936. a.	"	4,—
A. Mäik: Taeva palge all. Romaan. 2 tr. Saanud Raamatufondi auhinna 1938. a.	"	4,50
" Rannajutud. Novellid. Illustr. E. Järvelt. Saanud Raamatufondi auhinna 1937. a.	"	2,50
" Öitsev meri. Romaan. Saanud Riigivanema auhinna 1936. a.	"	4,50
Joh. Niggol: Matkapilte Kamtsatkast. Reisis kirjeldusi	"	1,75
A. Parts: Läbi Haaša südame. S. Hedini reisirlood	"	2,—
Prof. J. Piiper: Pilte ja hääli kodumaa loodusest. Kõites	"	3,50
K. Põldmaa: Kodumets	"	3,—
M. Raud: Kirves ja Kuu. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1936. a.	"	4,50
R. Rohd: Elutee. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1939. a.	"	5,50
E. Sell-Seeberg: Eesti-Saksa sõnaraamat. 2 tr. Ilukõites	"	8,—
J. Semper: Armukadedus. Romaan. Saanud Riigivanema auhinna 1936. a.	"	3,75
R. Silvanto: Soome. Maa, rahvas ja kultuur. Kõites	"	3,75
A. H. Tammsaare: Kõrboja peremees. Romaan. Saanud Raamatu-aasta auhinna 1935. a.	"	1,60
" Ma armastasin sakslast. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1936. a.	"	4,50
" Tõde ja õigus. I. Romaan. Saanud Raamatu-aasta auhinna	"	5,—
" Tõde ja õigus. II	"	6,—
" Tõde ja õigus. III	"	5,75
" Tõde ja õigus. IV	"	6,—
" Tõde ja õigus. V. Romaan. Saanud Vabariigi Presidendi I auhinna 1934. a.	"	6,75
Fr. Tuglas: Juhana Liiv'i elu ja looming. Saanud Raamatu-aasta auhinna 1935. a.	5.— ja	7,—
Fr. Tuglas: Kogutud novellid. I	"	3,75
Fr. Tuglas: Väike Illimar. I. Romaan. 2 tr. Saanud Raamatufondi ja Tallinna linna auhinna	"	3,—
H. Viisnapuu: Põhjavaigus. Luuletused. Saanud Raamatufondi auhinna 1939. a.	"	1,75
Eesti Rahvaleksikon: Ettetellides (seni ilmunud 5 vihku)	"	11,—

Kõik raamatud on saadaval kõites. Nõudke täielikke hinnakirju!

O.-ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“ Tartus,
Gustav-Adolfi 8. Tel. 2-66. Posti jooksev arve 2232.